

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἔτος 74ον - Τεύχος 6ον

«... Δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγεννήθη, Παιδίον νέον...»
(Απάντηση στό ἐρώτημα περί ἀνθρώπου καί νοήματος)

Νοέμβριος - Δεκέμβριος 2025

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ τοῦ Μακ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος
κ. ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ: Κλάδος Ἐκδόσεων τῆς Ἐπικοινωνιακῆς καί Μορφωτικῆς
Ὑπηρεσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

ΕΚΔΟΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΛΑΔΟΥ: Σεβ. Μητρ. Θεσσαλονίκης κ. Φιλόθεος
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ: Ἀλέξανδρος Ἰ. Κατσιάρας

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ 2023-2025 ΜΕ ΔΙΕΤΗ ΘΗΤΕΙΑ: πρωτ. Γεώργιος Σελλῆς
(Πρόεδρος ΙΣΚΕ), πρωτ. Γεώργιος Βαμβακίδης, πρωτ. Βασίλειος Χρηστίδης, πρωτ.
Γεώργιος Κωνσταντίνου, πρωτ. Χρυσοβαλάντης Θεοδώρου, Ἀρχιμ. Θεόφιλος Λεμοντζῆς,
Πέτρος Παναγιωτόπουλος (Ἐπίκ. Καθ. Α.Π.Θ.) – ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΥΛΗΣ: Ζαμπία Ἀγριμάκη –
ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Ἀλέξανδρος Κατσιάρας – ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ: Ζαμπία
Ἀγριμάκη, Ἐμμανουήλ Πλοῦσος – ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ζαμπία Ἀγριμάκη – ΕΚΤΥΠΩΣΗ
- ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Ἀποστολική Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος – Προϊστάμενος
Τυπογραφείου: Β. Μπίτσης, Πρωτομαγιάς 3 - 145 68 Κρυονέρι Ἀττικῆς, Τηλ.: 210-8160.127
– Fax: 210-8160.128. Τιμή τεύχους 1 € (γιά ὅσους δέν τό δικαιοῦνται δωρεάν).

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ:

Ἀθηνᾶς 30, 105 51 ΑΘΗΝΑ | Τηλ.: 211 18.25.298, Fax: 211 18.25.317

e-mail: efimerios@ecclesia.gr

Πληροφορίες γιά συνδρομές: 2111824316 (Γραμματεία), 2111825299 (Λογιστήριο)

Προμετωπίδα ἐξωφύλλου: Στίχος ἀπό τό Κοντάκιο τῶν Χριστουγέννων
καί στήν παρένθεση φράση ἀπό τό Εἰσοδικό τοῦ τεύχους.

Φωτογραφία ἐξωφύλλου: Ὁ Ναός τῆς Γεννήσεως στή Βηθλεέμ, μικρογραφία χρ. μέ
περιγραφή τῶν Ἀγίων Τόπων, MS. Canon.Gr. 127, fol. 034r. (17^{ος} αἰ.)
Βοδλειανή Βιβλιοθήκη, Λονδίνο

Τό τεῦχος εἰκονογραφεῖται μέ καλλιτεχνικές ἀπεικονίσεις τῆς Βηθλεέμ καί τοῦ Ναοῦ τῆς
Γεννήσεως

Τό περιοδικό *Ἐφημέριος* δέν εὐθύνεται γιά τό γλωσσικό ἰδίωμα τῶν ἀρθρογράφων του.

Δέν ἐπιτρέπεται ἡ ἀναδημοσίευση, ἡ ἀναπαραγωγή –ὀλική ἢ μερική– τοῦ περιεχομένου
τοῦ περιοδικοῦ *Ἐφημέριος* καθ' οἷονδῆποτε τρόπο. Ἐπιτρέπεται μόνον ἡ παράθεση
ἀποσπασμάτων ἀποκλειστικῶς γιά ἐπιστημονικούς καί ἐκπαιδευτικούς σκοποῦς, μέ
ἀναφορά τῆς πηγῆς προελεύσεως.

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΙΕΡΕΙΣ

Ἔτος 74ον

Νοέμβριος - Δεκέμβριος 2025

Τεύχος 6ον

Περιοχόμενα

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΤΣΙΑΡΑ, Εισοδικόν	3
πρωτ. ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΠΑΧΥΤΙΑΝΝΑΚΗ, Εισοδεύοντας ἐν χρόνῳ στό ἄχρονο τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ	5
π. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΜΠΑΘΡΕΛΛΟΥ, Ayaan Hirsi Ali: Γιατί εἶμαι τώρα Χριστιανή	7
ΜΙΑΤΙΑΔΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, Τά δῶρα τῆς σοφίας	9
π. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΚΙΑΔΑΡΕΣΗ, Πεντηκοστή (Μέρος Γ')	13
ΔΗΜΗΤΡΗ ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, Σχόλια στήν Κυριακή προσευχή, Δ'	16
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Ι. ΣΚΑΛΤΣΗ, Ἱερά Λείψανα κατά τή Μεγάλη Εἵσοδο (β)	19
πρωτ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΟΡΜΠΑΡΑΚΗ, Κυριακή Ι' Λουκᾶ	22
πρωτ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΘΕΡΜΟΥ, Κυριακή Ι' Λουκᾶ	24
Ἀρχιμ. ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΥ ΜΗΛΤΟΥ, Ἰχνηλατώντας τήν συνοδικότητα (XIX)	26
Ἀρχιμ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ-ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΥΜΠΑ, Ἀπό τόν ὀρισμό τῆς Ποιμαντικῆς στίς ἀρχές τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου	29
πρωτ. ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗ ΘΕΟΔΩΡΟΥ, Λεξικό Λειτουργικῶν Ὁρων: «Ἄσπιλε, ἀμόλυντε» - Βαπτιστήριον	31
Ἀρχιμ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ, VI. Ἡ ἀποστολή στή Μοραβία	33
πρωτ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Α. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ, Ἡ Ἰκανοποίηση τῆς θείας δικαιοσύνης στόν δυτικό χριστιανισμό	36

Ἀρχιμ. ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΛΕΜΟΝΤΖΗ, Ἡ ἀπόρριψη τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἀπὸ ἀρχαῖες καὶ σύγχρονες αἱρέσεις	39
ΣΤΑΥΡΟΥ ΓΟΥΛΟΥΛΗ, Ἀπὸ Φιλίππους εἰς Κόρινθον (Πράξ 17.1-18.18): Ἑλλαδική Πεντάπολις	41
Μακαριστοῦ Μητρ. Ζιχνῶν καὶ Νευροκοπίου ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ, Τελετουργικά Θέματα. 5. Εἰδικές διατάξεις καὶ ὑποχρεώσεις	43
ΚΩΣΤΑ ΤΣΙΑΝΤΗ, Ἐξιτόνιο, Excitonium, καὶ μιὰ νέα μορφή ὕλης	46
Βιβλιοπαρουσίαση	48

Κυπριανός, πρ. Μητρ. Μονεμβασίας καὶ Σπάρτης (1898-1975)
Οἱ Τρεῖς Μάγοι
(ἀπόσπασμα)*

[...]

Τὸ λέει βαθιὰ μὲς στὴν ψυχὴ μου τοῦτο τ' ἄστρο.
Ἡ λάμψη του, τὸ φῶς του μοῦ μαντεύουν
πὼς περιλάλητος γεννήθηκε Προφήτης
καὶ Βασιλιᾶς τρανὸς στὴν Ἰουδαία.
Σοφέ, ποὺ τὴν ἀλήθεια ξεδιαλύνεις,
γιά δὲς τ' ἀστέρι, κάποιο δρόμο ἔχει χαράξει
ποὺ πάει λαμπρὸς στοῦ Βασιλιᾶ τὴ χώρα.

[...]

Ἀφοῦ τ' ἀστέρι μᾶς προστάζει, ξεκινήστε
καὶ πάρτε δῶρα ἀπ' τὸν τόπο διαλεγμένα.
Χρυσό, ποὺ στὴν κορὼνα Του θὰ φέγγει·
λίβανο πάναγνο καὶ σμύρνα εὐωδιαστή...

[...]

Τ' ἀστέρι στάθηκε! Τί εὐτυχία!...
ᾠ Βηθλεέμ, πόλι τρισάγια, εὐλογημένη.
Σὺ εἶσαι ἡ γεννήτρα τοῦ Μεγάλου Βασιλιᾶ;
ᾠ Βηθλεέμ, θεῖε νὰ ἐστὴν οἰκουμένη,
σὲ προσκυνοῦν φτωχὲς ψυχὲς εὐλαβικά.

* Ἀπὸ τὴν ἔκδοση: Πρωτοπρ. Ἰγνάτιος Ἱ. Παπασπηλιόπουλος (ἐπιμ.-ἀνθολόγηση), *Κληρι-
κοὶ ποιητές*, Πειραιᾶς: «Ἡ Φωνὴ τῶν Πειραιωτῶν» 2019.

«Μαζί από τὰ Βαλκάνια, γιά τήν Οἰκουμένη»*

Σεβαστοί πατέρες,

Ἕνα «μαζί» ριζωμένο στό Βαλκάνια μπορεῖ νά μιλήσει πειστικά στήν Οἰκουμένη. Τά Βαλκάνια μοιράζονται μιὰ κοινή ἱστορική πορεία: λαοί τῆς ἴδιας γειτονιάς τοῦ κόσμου, πού ἔζησαν παράλληλες διαδρομές, μέ κοινά πολιτισμικά καί λατρευτικά στοιχεῖα. Ἡ Ὁρθοδοξία διαμόρφωσε βαθιά τόν πολιτισμό τους: στόν ρυθμό τοῦ ἑορτολογίου, στή μουσική καί τήν εἰκονογραφία, στή γλῶσσα τῶν τελετῶν καί στήν καθημερινή αἴσθηση τοῦ ἱεροῦ. Μέσα ἀπό αὐτήν τήν κληρονομιά, οἱ κοινωνίες αὐτές κράτησαν ζωντανό τό ἐρώτημα περί ἀνθρώπου καί νοήματος.

Συχνά ἡ Δυτική Εὐρώπη θεωρεῖ τίς βαλκανικές χῶρες ὅχι τόσο «προοδευμένες», ὅτι ὑστεροῦν ἀπό τά πρότυπα τοῦ δυτικοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ. Ἀλλά αὐτό ἴσως τελικά νά μήν εἶναι μειονέκτημα. Γιατί τά Βαλκάνια δέν θυσίασαν εὐκολα τό περιεχόμενο τοῦ ἀνθρώπου στόν βωμό μιᾶς μονόπλευρης προόδου. Ζοῦν μέ τά προτερήματα καί τά ἐλαττώματα τῆς κτιστῆς ἀνθρώπινης φύσης, ἀλλά διαφύλαξαν τή φιλοξενία καί τή ζωηρή μνήμη παρὰ τίς ἀντιθέσεις, διαμάχες καί συγκρούσεις πού σημάδεψαν τήν περιοχή. Ἡ ἱστορία δέν ἐξωραΐζεται· μπορεῖ, ὅμως, νά μεταστοιχειώνεται σέ γνώση καί σύνεση.

Αὐτή ἡ δυναμική φαίνεται καί στήν τωρινή συνάντηση Προκαθημένων καί Ἐκπροσώπων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν στή Θεσσαλονίκη, στό πλαίσιο τοῦ Β' Διεθνοῦς Συνεδρίου τοῦ περιοδικοῦ *Θεολογία*, πού δείχνει ὅτι ἡ ἐνότητα δέν εἶναι σύνθημα ἀλλά πράξη, μιὰ πράξη πού δέν πρέπει νά θεωρεῖται δεδομένη. Οἱ ἀληθινές συναντήσεις δέν εἶναι εὐκόλες οὔτε αὐτονόητες. Ἀπαιτοῦν ἄσκηση, μετάνοια καί θυσίες μέσα στή διαφορά.

Ἡ Ὁρθοδοξία –ὁ Χριστιανισμός– ἔχει ἐξ ὀρισμοῦ οἰκουμενική προοπτική: βλέπει τόν ἄνθρωπο στήν ἐσχατολογική του τελείωση ὡς πρόσωπο, ὅχι ὡς μονάδα ἢ ἀριθμό, καί τόν κόσμο ὡς κοινό οἶκο, ὅχι ὡς πεδίο ἀνταγωνισμοῦ καί πλουτισμοῦ.

Σήμερα, πού ἡ τεχνολογία συχνά ἀπομονώνει τόν ἄνθρωπο καί τόν ἀποκόπτει ἀπό τόν χρόνο, τόν τόπο καί τόν ἄλλον, τό «μαζί» τῶν Βαλκανίων γίνεται μῆνυμα πρὸς τήν Οἰκουμένη: νά ξανασυνδέσουμε πολιτισμούς, μνῆμες καί φωνές·

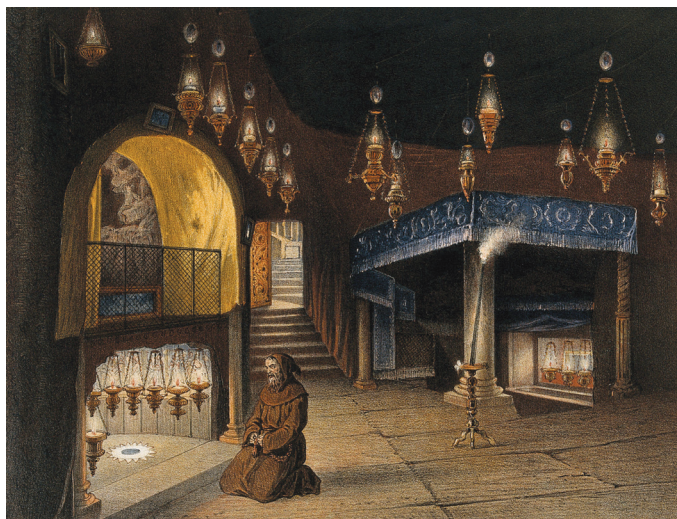
* Κείμενο ἀπό τό Πρόγραμμα τῆς Συναυλίας μέ τίτλο «Μαζί ἀπό τὰ Βαλκάνια, γιά τήν Οἰκουμένη», πού ὀργανώθηκε στό πλαίσιο τοῦ Β' Συνεδρίου τοῦ περιοδικοῦ *Θεολογία* στή Θεσσαλονίκη (29 Σεπτεμβρίου-1 Ὀκτωβρίου 2025) καί διεξήχθη τήν 1η Ὀκτωβρίου 2025 στό Μέγαρο Μουσικῆς Θεσσαλονίκης.

νά μετατρέψουμε τήν ποικιλία σέ συμφωνία, ὄχι σέ θόρυβο καί διαίρεση. Μέσα ἀπό τήν παράδοση, τήν τέχνη καί τή λατρεία, προτείνεται μιὰ ἐνότητα μέ περιεχόμενο – ἐνότητα πού σέβεται τήν ἱστορία καί θεραπεύει τά τραύματα, ἐνότητα πού ἀναγνωρίζει τόν ἄνθρωπο καί δέν τόν ἱσοπεδώνει.

Αὐτό ὑπηρετεῖ καί ἡ ἀποψινή σύναξη καί αὐτήν τήν ὑπόσχεση δίνει ἡ μουσική, ὅσο καί ἡ Πίστη: νά κάνει ὁρατό, ἔστω γιά μία βραδιά, ὅτι οἱ διαφορές δέν πρέπει νά μᾶς διαιροῦν, ὅτι οἱ διαιρέσεις δέν ἔχουν τόν τελευταῖο λόγο, ὅτι τό «μαζί» εἶναι ἐφικτό.

Μαζί,
χθές ἀπό τήν Ἀθήνα,
σήμερα ἀπό τή Θεσσαλονίκη,
αὔριο ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη,
ἀπό τό Βελιγράδι,
ἀπό τό Βουκουρέστι,
ἀπό τή Σόφια,
ἀπό τήν Τιφλίδα,
ἀπό τή Λευκωσία,
ἀπό τά Τίρανα,
ἀπό κάθε γωνιά τοῦ κόσμου.

Ἀλέξανδρος Κατσιάρας

Μοναχός προσεύχεται στὸν Ναὸ τῆς Γεννήσεως στὴ Βηθλεέμ, χρωμολιθογραφία τῶν H. Clerget καί J. Gaildrau (1862)

Εἰσοδεύοντας ἐν χρόνῳ στό ἄχρονο τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ (Τυπική καί θεολογική ἐρμηνεία τοῦ Καιροῦ)

πρωτ. Εὐαγγέλου Παχυγιαννάκη

Εἰσαγωγικά

«Ένας ἀπό τούς φημισμένους Πατέρες τῆς Ἑρήμου στήν Αἴγυπτο τοῦ 4^{ου} αἰώνα, ὁ ἅγιος Σεραπίων ὁ Σινδωνίτης, ταξίδευε μιὰ φορά γιά προσκύνημα στή Ρώμη. Ἐκεῖ τοῦ εἶπαν γιά μιὰ περίφημη ἔγκλειστη γυναίκα, πού ζοῦσε σ' ἓνα μικρό δωμάτιο, χωρίς ποτέ νά βγαίνει ἔξω. Διαπιστώνοντας γιά τόν τρόπο τῆς ζωῆς της –γιατί ὁ ἴδιος ἦταν ἓνας μέγας περιπλανώμενος– τήν ἐπισκέφτηκε καί τή ρώτησε: "Γιατί κάθεσαι ἐδῶ;" κι ἐκείνη τοῦ ἀπάντησε: "Δέν κάθομαι. Ταξιδεύω". Ὁ κάθε χριστιανός θά μπορούσε νά χρησιμοποιήσει αὐτά τά λόγια γιά τόν ἑαυτόν του. Τό νά εἶσαι χριστιανός σημαίνει νά εἶσαι ταξιδιώτης. Ταξιδεύουμε μέσῳ τοῦ ἐσωτερικοῦ χώρου τῆς καρδιάς σ' ἓνα ταξίδι, πού δέν μετρίεται μέ τίς ὥρες τοῦ ρολογιοῦ ἢ μέ τίς ἡμέρες τοῦ ἡμερολογίου, γιατί εἶναι ἓνα ταξίδι ἔξω ἀπό τόν χρόνο καί μέσα στήν αἰωνιότητα»¹.

Ἀπλῶς πρέπει νά συνειδητοποιήσουμε ὅτι σ' αὐτό τό ταξίδι χρειάζεται ν' ἀνακαλύψουμε τήν πραγματική φύση τοῦ ταξιδιοῦ καί τόν προορισμό του, πού δέν εἶναι μιὰ ἀτομική ἀνακάλυψη ἀλλά μιὰ συλλογική ἐμπειρία, μέ τήν ὁποία ἐπαληθεύει ὁ καθένας ὅ,τι ἔχει διδαχθεῖ ὡς Παράδοση καί τήν ὁποία καλεῖται

νά ξαναζήσει προσωπικά, ὡς δωρεά τῆς θείας ἀποκαλύψεως.

Σκοπός τοῦ ταξιδιοῦ μας εἶναι ἡ ἐπανεύρεση τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ καί ἡ εἰσοδός μας σ' αὐτήν. Καί σ' αὐτή τήν ἐπανεύρεση χρειάζομαστε τήν καθοδήγηση, νά δοῦμε πέρα ἀπό τήν «ἐντός ἡμῶν βασιλεία» (Λουκ. 17.21), ποιούς δείχτες πρέπει ν' ἀκολουθήσουμε καί ποιούς θά πρέπει νά ἔχομε συντρόφους καί συνοδίτες. Σέ ποιούς σταθμούς θά σταματήσουμε γιά ἀνεφοδιασμό καί ποιὰ μονοπάτια θ' ἀκολουθήσουμε γιά νά τελειώσουμε ἄσφαλτα τήν ὁδό, εἰσοδεύοντας στήν Βασιλεία. Σ' αὐτά τά ἐρωτήματα ἡ ἀπάντηση ἀπό μέρους τῆς ἱερᾶς Παραδόσεως τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας εἶναι σαφής. Ὁ θεμελιακός θεσμός πού συγκροτεῖ, ὁδηγεῖ, ζωογονεῖ, καί ὁλοκληρώνει τήν Βασιλεία εἶναι ἡ Ἐκκλησία, πού συνάγει τόν λαό τοῦ Θεοῦ στήν Εὐχαριστία, στόν ἴδιο τόπο, «ἐπὶ τὸ αὐτό» (Πράξ. 2.44) – «εἰς τὸ δεῖπνον τοῦ γάμου τοῦ ἀρνίου» (Ἀποκ. 19.9), ὅπου ὅλα τά τέκνα τοῦ Θεοῦ «τὰ διεσκορπισμένα» (Ἰωάν. 4.52), ἐνώνουνται εἰς «ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεῦμα...ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως...» (Ἐφεσ. 4.4). Ψηλαφοῦν τήν μεταμορφωτική διάσταση τῆς ἀνθρώπινης φύσεως ἐν Χριστῷ καί σταθεροποιοῦν τόν βηματισμό τους

στά μονοπάτια της αιωνιότητος, καθώς τρέφονται μέ τήν ἄσπιλη Σάρκα καί τό ζωοποιόν Αἷμά Του, μετέχοντας στή χαρά τοῦ αἰωνίου Πάσχα.

Ἡ προετοιμασία γιά τόν ἀκριβῆ καί ἄσφαλτο βηματισμό μας γίνεται μέ τήν εἴσοδό μας στόν Ναό. Ἐκεῖ ἀντιλαμβανόμεθα ὅτι εἶναι ἕνας ξεχωριστός χώρος «πεπληρωμένος» ἀπό τή ζωντανή παρουσία τοῦ Θεοῦ, ὅπου ὁ Ἰδιος ὁ Θεός «ἐνοικεῖ καί ἐμπεριπατεῖ» (PG 98:384). Εἰσερχόμενοι στόν Ναό, ὅλοι οἱ πιστοί, κληρικοί καί λαϊκοί «παίρνομε καιρό», δηλαδή συνειδητοποιοῦμε ὅτι μπαίνομε σέ μιᾶ ἄλλη διάσταση τόπου καί χρόνου. Ἡ διαπίστωση αὐτή γίνεται ἐμφανῆς ἰδιαίτερα κατά τήν στιχομυθία μεταξὺ διακόνου καί Ἀρχιέρεως, ἐπὶ τοῦ θρόνου ἱσταμένου καί περιστοιχιζομένου ὑπό τοῦ Κλήρου, πρό τῆς ἐνάρξεως τῆς Θείας Λειτουργίας, μέ τήν παρακλητική φράση: «Καιρὸς τοῦ ποιῆσαι τῷ Κυρίῳ». Τουτέστιν εἶναι καιρὸς νά ἐκτελέσουμε τά πρὸς Κύριον τεταγμένα, διὰ «τὸ μυστήριον τῆς ἀναιμάκτου ἱεουργίας». Ἔτσι γινόμαστε ὁργανικά μέλη ἑνὸς θεανθρώπινου μυστηρίου, πού συντελεῖται στόν καθένα πιστό χωριστά καί σέ ὅλη συγχρόνως τήν λειτουργικὴ κοινότητα καί εἰσερχόμεθα στό ἐπίπεδο ἐκεῖνο τοῦ πνευματικοῦ βάθους, ὅπου «καλούμαστε νά ξεπεράσουμε κάθε στοιχεῖο καθαρά αἰσθητικό, πού εἶναι πάντα ἀπλῶς ἕνα ἐκφραστικό μέσο, γιὰ νά συλλάβουμε τήν οὐσιαστικὴ ὠραιότητα τοῦ οὐρανίου (κάλλους), στό ὁποῖο εἶναι προορισμένος νά προσφέρει θυσία ὁ λειτουργικὸς ἄνθρωπος, "ἡ καινὴ κτίσις"»².

Γι' αὐτό καί ἡ κάθε μας πράξη καί στάση ἀπὸ τότε πού θά εἰσέλθομε στόν Ναό, ὅπως εἶναι τό ἀναμμὰ τοῦ κερικοῦ, ἡ προσκύνηση τῶν εἰκόνων, ἡ εὐλογία τοῦ ἱερέως μέ τόν ἀσπασμὸ τῆς χειρὸς τοῦ ἀπὸ τοὺς ἔχοντες κάποια διακονία στό ἱερὸν Βῆμα ἢ στό ἱερὸν Ἀναλόγιον καί ὅλοι ὅσοι ἐπιμελοῦνται τῆς εὐταξίας τοῦ Ναοῦ, ἡ στάση μας, γενικῶς, κατά τὴ διάρκεια τῶν ἀκολουθιῶν τῆς Συνάξεως καί ὅ,τι ἄλλο συμβάλλει σ' αὐτὴ τὴν λειτουργικὴ μας συνοδοιπορία, ἔχει τό βάρος καί τὴν ἀξία τοῦ Καιροῦ.

Ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦν τοὺς σημαντικούς καί ἀποφασιστικούς δείχτες, πού μᾶς εἰσοδεύουν στὴ Βασιλεία, ἀλλ' εἰδικότερα γιὰ τοὺς ἀποτελοῦντες τὴν τάξη τῆς εἰδικῆς ἱερωσύνης: Ἐπισκόπους, Ἱερεῖς, Διακόνους, πού εἶναι ἐπιφορτισμένοι, κατά κύριον λόγο, μέ τὴν τέλεση τῆς ἀναιμάκτου ἱεουργίας. Ἡ Ἐκκλησία ἔχει καθορίσει μιὰ συγκεκριμένη Ἀκολουθία, τὴν Τάξη τοῦ Καιροῦ, πού ἀπαραιτήτως πρέπει νά γίνῃ ἀπὸ τοὺς μέλλοντες νά τελέσουν τὸ Μυστήριον τῆς Θ. Εὐχαριστίας. Σ' αὐτὴ τὴν Τάξη θά ἀναφερθοῦμε στὴ μελέτη μας αὐτὴ, τὸ κείμενο τῆς ὁποίας χωρίσαμε σέ δύο μέρη: α) Στὴν καθ' αὐτό τυπικὴ διάταξη τῆς ἀκολουθίας τοῦ Καιροῦ καί β) Στὴ θεολογικὴ ἐρμηνεία τοῦ Καιροῦ, ὡς τὴν κατ' ἐξοχὴν συνειδητοποίηση τῆς εἰσόδου συνόλου τοῦ πληρώματος τῶν πιστῶν στόν χώρο τῆς Βασιλείας, ἐν χρόνῳ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Κάλιστος Γουέαρ, Ὁ Ὀρθόδοξος Δρόμος, μτφ. Μ. Πάσχου, Ἀθήνα: Ἰδρυμα Γουλανδρῆ-Χόρν 1984, σ. 9. 2. Π. Εὐδοκίμοφ, Ἡ προσευχὴ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, μτφ. Μ. Παπαζάχου, Ἀθήνα: Ἀποστολικὴ Διακονία 1997, σ. 15, 16.

Ayaan Hirsi Ali: Γιατί είμαι τώρα Χριστιανή

π. Δημητρίου Μπαθρέλλου

Έφημ. Ί.Ν. Αναλήψεως Ντράφι - Αναπλ. Καθ. Θεολ. Σχολῆς Τιμίου Σταυροῦ Βοστόνης

Τό 1927 ὁ διάσημος Βρετανὸς φιλόσοφος Bertrand Russell ἐκφώνησε στό Λονδίνο μιὰ ὁμιλία μέ τίτλο «Γιατί δέν εἶμαι Χριστιανός» ("Why I am not a Christian"), ἡ ὁποία ἐκδόθηκε ἀργότερα τήν ἴδια χρονιά. Ἡ ὁμιλία εἶναι μᾶλλον ἀπογοητευτική. Ἄν ἐξαίρεσουμε ὀρισμένα εὐφυολογήματα, δέν διακρίνεται οὔτε γιά τήν περίτεχνη σχολαστικότητα τῶν ἀναλυτικῶν φιλοσόφων, οὔτε γιά τή σπιρτάδα τῶν ἰδεῶν τῆς ἡπειρωτικῆς φιλοσοφίας. Ἄν καί ἀρκετά ἐπιφανειακή, ἢ μᾶλλον ἀκριβῶς γι' αὐτό, ἔγινε διάσημη καί μάλιστα ἐξ αἰτίας τῆς κάποιοι ἄνθρωποι ἔχασαν τήν πίστη τους – ἢ βρῆκαν σ' αὐτή τήν ὁμιλία τά ἐπιχειρήματα πού χρειάζονταν γιά νά δικαιολογήσουν τήν ἀπώλειά της.

Ἕνας ἀπό τοὺς ἀνθρώπου αὐτοῦς ἦταν καί ἡ Ayaan Hirsi Ali. Ἡ Ali γεννήθηκε καί μεγάλωσε στήν Ἀφρική, καί γαλουχήθηκε μέ τό Ἰσλάμ. Ὅταν ὅμως βίωσε τόν ἰσλαμικό ἐξτρεμισμό καί τήν τρομοκρατία ἄρχισε νά ἔχει δεύτερες σκέψεις. Ὅταν διάβασε τό παραπάνω δοκίμιο τοῦ Russell συμφώνησε ὅτι ἡ θρησκεία εἶναι ἀποτέλεσμα τοῦ φόβου, πρᾶγμα πού τήν ὁδήγησε στό νά τήν ἐγκαταλείψει ὀριστικά καί νά δηλώσει ἄθεη. Συνδέθηκε μέ τήν ομάδα τῶν νέων ἀθεϊστῶν, ἰδίως τόν Richard

Dawkins καί τόν Christopher Hitchens, ὁ δεύτερος μάλιστα ἐκ τῶν ὁποίων ἀναφέρεται ὅτι δήλωσε πῶς ἡ Ayaan Hirsi Ali εἶναι ἴσως ἡ σημαντικότερη δημόσια διανοούμενη πού ἀνέδειξε ποτέ ἡ Ἀφρική.

Ὡστόσο, ἕνα περίπου αἰῶνα μετά τή δημοσίευση τοῦ δοκίμιου τοῦ Russell, στίς 11 Νοεμβρίου τοῦ 2023, ἡ Ali δημοσίευσε στό διαδίκτυο ἕνα αὐτοβιογραφικό κείμενο μέ τίτλο "Why I am now a Christian" («Γιατί εἶμαι τώρα Χριστιανή»). Ὁ τίτλος διαφέρει κατά ἕνα μόνο γράμμα ἀπό τόν τίτλο τῆς ὁμιλίας τοῦ Russell ἀλλά τό περιεχόμενό του εἶναι ἐντελῶς διαφορετικό. Ἡ Ali ἐξηγεῖ πῶς μέσα ἀπό τή νύχτα τῆς ἀθεΐας ὁδηγήθηκε στό ξέφωτο τοῦ χριστιανισμοῦ.

Ἡ Ali ἐπικαλεῖται δύο βασικούς λόγους γιά τή μεταστροφή της. Πρῶτον, ὅτι ὁ εὐρωπαϊκός πολιτισμός ἀποτελεῖ ἄμεσα ἢ ἔμμεσα προϊόν τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἡ ἀξιοπρέπεια τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἐλευθερία τοῦ λόγου, τό κράτος δικαίου, ἡ παιδεία, ἡ ἐπιστήμη, καί ἡ υγεία ἀποτελοῦν κατακτήσεις πού δέν θά ἦταν δυνατές χωρίς τήν ἐπίδραση τοῦ χριστιανισμοῦ. Σύμφωνα μέ τήν Ali, ὅποιος πιστεύει στήν ἀξία αὐτοῦ τοῦ πολιτισμοῦ, θά πρέπει νά εἶναι ἑτοιμος νά τόν ὑπερασπιστεῖ τόσο ἀπό ἐξωτερι-

κούς έχθρους, όπως ο ισλαμισμός, όσο και από έσωτερικούς, όπως οι ακρότητες της woke κουλτούρας.

Θά αποτελούσε, ωστόσο, σφάλμα νά υποθέσει κανείς ότι ή Ali μεταστράφηκε στον χριστιανισμό μόνο και μόνο για πολιτιστικούς λόγους. Ο δεύτερος λόγος της μεταστροφής της, όπως τον περιγράφει ή ίδια, είναι ο εξής: «Στράφηκα στον Χριστιανισμό επίσης επειδή τελικά συνειδητοποίησα ότι ή ζωή χωρίς πνευματική παρηγοριά είναι άβυσταχτη – είναι στην πραγματικότητα σχεδόν αυτοκαταστροφική. Ο αθεϊσμός απέτυχε νά δώσει απάντηση σέ ένα απλό έρωτημα: ποιό είναι τό νόημα και ο σκοπός της ζωής;»

Σύμφωνα μέ την Ali, τό κενό πού άφησαν ή άπουσία του Θεού και της Έκκλησίας από τίς ζωές των ανθρώπων δέν μπόρεσαν νά τό καλύψουν ο ούμα-νισμός και ή λογική. Αυτό πού συχνά

James McBey, *Έπί γής Ειρήνη, Βηθλεέμ* 1918
Συλλογή Imperial War Museums, Λονδίνο (Art.IWM ART 1030)

κυριάρχησε είναι παράλογες ήμι-θρησκευτικές δοξασίες. Η Ali παραπέμπει στην προφητική ρήση πού αποδίδεται στον Chesterton: «Όταν οί άνθρωποι επιλέγουν νά μήν πιστεύουν στον Θεό, δέν σημαίνει ότι στή συνέχεια δέν πιστεύουν σέ τίποτα, αλλά ότι γίνονται ικανοί νά πιστέψουν στά πάντα». Η Ali ολοκλήρωσε τή συνέντευξή της μέ τά εξής λόγια: «Γι' αυτούς τους λόγους δέν θεωρώ πλέον τον έαυτό μου αποστάτη του Ίσλάμ αλλά του αθεϊσμού. Φυσικά έχω ακόμα νά μάθω πολλά για τον χριστιανισμό. Όλο και κάτι ανακαλύπτω κάθε Κυριακή στην Έκκλησία. Αλλά έχω πιά αναγνωρίσει, μέσα από ένα μεγάλο ταξίδι φόβου και αυτοαμφισβήτησης, ότι υπάρχει καλύτερος τρόπος νά διαχειριστεί κανείς τίς προκλήσεις της ύπαρξης από αυτόν πού είχε τό Ίσλάμ είτε ή αθεΐα είχαν νά προσφέρουν».

Κάποιοι, μεταξύ των οποίων και ο Dawkins, θεώρησαν ότι ή Ali δέν έγινε όντως Χριστιανή. Σέ κείμενό του πού δημοσιεύτηκε στό διαδίκτυο ο Dawkins ισχυρίστηκε ότι και ο ίδιος είναι τόσο Χριστιανός όσο και ή Ali. Υποστήριξε ότι ή Ali άσπάστηκε τον χριστιανισμό άφ' ενός χάριν της υπεράσπισης του πολιτισμού μας και άφ' έτέρου έξ αίτίας της παρηγοριάς πού προσφέρει – χωρίς όμως νά πιστεύει στην όρθότητα των δογμάτων του. Όστόσο άλλαξε γνώμη μετά από ένα δημόσιο διάλογο μέ την Ali πάνω στό θέμα. Σύμφωνα μέ σχετική δήλωσή του, προσήλθε στον διάλογο θεωρώντας ότι ή Ali δέν ήταν όντως χριστιανή αλλά κατά τή διάρκειά του συνειδητοποίησε και αναγνώρισε ότι είναι.

Τά δώρα της σοφίας

Σχόλια στό Α' Ανάγνωσμα τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς 9^{ης} Νοεμβρίου
(Μνήμη τοῦ ἁγίου Νεκταρίου Πενταπόλεως): Παρ 3:13-15,16^{γ-δ}

Μιλτιάδου Κωνσταντίνου

Ὁμ. Καθηγ. Α.Π.Θ. - Ἄρχ. Διδασκάλου τοῦ Εὐαγγελίου τῆς ΜτΧ Ἐκκλησίας

Σύμφωνα μέ τήν παράδοση τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, τήν 9^η Νοεμβρίου τιμᾶται ἡ μνήμη τοῦ ἁγίου Νεκταρίου Πενταπόλεως, ἑνός ἀπό τοὺς πλέον λαοφιλεῖς ἁγίους τῆς σύγχρονης ἐποχῆς (γεννήθηκε στή 1 Ὀκτωβρίου 1846 στή Συληβρία τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης καί κοιμήθηκε στίς 9 Νοεμβρίου τοῦ 1920 στήν Ἀθήνα). Μετά ἀπό τά δύσκολα, λόγω ἀκραΐας φτώχειας, παιδικά χρόνια στήν ἰδιαίτερη πατρίδα του καί στήν Κωνσταντινούπολη, ὅπου δούλευε καί σπούδασε, ἐργάστηκε ὡς δάσκαλος στή Χίο. Ἐκεῖ χειροτονήθηκε διάκονος καί ἀργότερα μετέβη στήν Ἀθήνα γιά νά ὀλοκληρώσει τίς σπουδές του. Στή συνέχεια ἐντάχθηκε στόν κληρο τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας καί σύντομα ἔφτασε μέχρι τόν βαθμό τοῦ Μητροπολίτη Πενταπόλεως τῆς Λιβύης, ἀναπτύσσοντας πλούσια φιλανθρωπική δράση. Συκοφαντικές ἐπιθέσεις ὅμως συνεπισκόπων του εἶχαν ὡς συνέπεια τήν παράνομη ἀπομάκρυνσή του ἀπό τή θέση του, γιά νά καταλήξει καί πάλι στήν Ἀθήνα. Μετά ἀπό ἀρκετές ταλαιπωρίες ἀναγνωρίστηκε ἐπὶ τέλους τό

ἥθος καί ἡ θεολογική κατάρτιση τοῦ Νεκταρίου καί διορίστηκε διευθυντής τῆς Ριζαρείου Σχολῆς, ὅπου ἀνέπτυξε πλούσιο ἐκπαιδευτικό καί συγγραφικό ἔργο. Τά τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του τά ἀφιέρωσε στήν ὁργάνωση τοῦ μοναστηριοῦ πού εἶχε ἰδρύσει στήν Αἴγινα. Ἡ ἁγιοκατάταξή του ἔγινε τό 1966, ὅστερα ἀπό ἐμπεριστατωμένη εἰσήγηση τοῦ Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Παντελεήμονα Α' Παπαγεωργίου.

Τά βιβλικά ἀναγνώσματα τῶν Ἑσπερινῶν πού τελοῦνται στή μνήμη μεγάλων ἱεραρχῶν τῆς Ἐκκλησίας εἴθισται νά συγκροτοῦνται ἀπό στίχους πού προέρχονται ἀπό διάφορα σοφιολογικά ἔργα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἔτσι, τό πρῶτο ἀνάγνωσμα τοῦ Ἑσπερινοῦ πού τελεῖται κατά τήν ἑορτή τοῦ ἁγίου Νεκταρίου ἀποτελεῖ μιά συλλογή γνωμικῶν πού προέρχονται ἀπό τό βιβλίον τῶν Παροιμιῶν: 10:7α,6α· 3:13-15,16γ-δ·8:6α,34α,35,4,12,14,17,5-9·22:21α,19α· 15:4β. Μεταξύ τῶν γνωμικῶν αὐτῶν περιλαμβάνεται καί ἡ σύντομη περικοπή Παρ 3:13-15,16γ-δ πού ἀναφέρεται στήν ἀξία τῆς σοφίας ἔναντι

τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν, παρουσιάζοντάς την ὡς ἓνα μονοπάτι πρὸς μιά εὐλογημένη καὶ πλήρη ζωή.

Ἡ ἐνότηता 1:8-9:18 τοῦ βιβλίου τῶν *Παροιμιῶν* συγκροτεῖται ἀπὸ ἐκτενεῖς συλλογές γνωμικῶν πού ἀντικατοπτρίζουν τὴν ἐναγώνια προσπάθεια τῶν γονιῶν νά πείσουν τὰ παιδιὰ τους νά υἱοθετήσουν τὴ δική τους ὀπτική, ὥστε νά ἀποφύγουν ἐπιλογές πού ἐνδεχομένως θά καταστρέψουν τὴ ζωὴ τους. Πρόκειται γιὰ λόγους ἐνός πατέρα πρὸς τὸν γιό του, μὲ σκοπὸ νά τὸν πείσει νά κρατηθεῖ ἀπὸ τὴ σοφία τοῦ Θεοῦ καὶ νά μὴν τὴν ἀφήσει. Ὁ πατέρας χρησιμοποιεῖ διάφορα μέσα γιὰ νά πείσει τὸν γιό, ὅπως ἐντολές, προειδοποιήσεις, ὑποσχέσεις καὶ παραδείγματα πού δείχνουν τίς συνέπειες τῆς ἀπόρριψης τῆς σοφίας. Στὴν περικοπὴ 3:13 ἐξ ὅμως, ὁ πατέρας μεταβαίνει ἀπὸ τίς βαρύγδουπες ἐντολές τῶν προηγούμενων στίχων στὴν παρουσίαση τῶν ὠφελημάτων τῆς σοφίας, προκειμένου νά προσελκύσει τὸν ἀκροατὴ του.

Ἡ περικοπὴ ἀρχίζει μὲ ἓναν μακαρισμὸ πού δίνει στοὺς στίχους πού ἀκολουθοῦν τὴ μορφὴ ἐνός ὕμνου πρὸς τὴν προσωποποιημένη σοφία:

*Μακάριος ἄνθρωπος ὃς εὗρε σοφίαν
καὶ θνητὸς ὃς εἶδε φρόνησιν.*

Ἡ μακαριότητα εἶναι ἡ κατάστασις εὐημερίας καὶ χαρᾶς πού βιώνει ὁ μαθητὴς ὁ ὁποῖος ἀκολουθεῖ τὴ διδασκαλία τῶν σοφῶν καὶ ζεῖ τὴ ζωὴ ὅπως τὴν προόρισε ὁ Δημιουργός.

Αὕτὴ ἡ μετατόπισις ἀπὸ τὸ διδακτικὸ ὕφος πρὸς τὸ ὕμνικόν, τὸ πέρασμα ἀπὸ

τίς ἄμεσες προσφωνήσεις ἐνός πατέρα πρὸς τὸν γιό του σὲ μιά γενικότερη ἀναφορά πρὸς ἓνα εὐρύτερο ἀκροατήριον στοχεύει προφανῶς νά καταδείξει ὅτι τὰ ὀφέλη τῆς σοφίας ἀφοροῦν ὀλόκληρὴν τὴν ἀνθρωπότητα.

Προκειμένου νά μιλήσει γιὰ τὰ ὀφέλη τῆς σοφίας ὁ ποιητής, τὴ συγκρίνει στοὺς ἐπόμενους στίχους μὲ ὅλα ἐκεῖνα τὰ πράγματα πού ἔρχονται στή σκέψη τῶν ἀνθρώπων κάθε φορὰ πού ἀκοῦν τὴ λέξη *πολύτιμο*. σωροὶ ἀπὸ χρυσάφι καὶ ἀσήμι καὶ ἀκριβὰ πετράδια (στχ 15). Δέν εἶναι ἡ πρώτη φορὰ πού κάνει ὁ ποιητὴς μιά τέτοια σύγκριση. Στὸ ἀμέσως προηγούμενο κεφάλαιο ὁ πατέρας ἐνημερώνει τὸν γιό του ὅτι «ἐὰν ζητήσης αὐτὴν (τὴ σοφία) ὡς ἀργύριον καὶ ὡς θησαυροὺς ἐξερευνήσης αὐτήν, τότε συνήσεις φόβον Κυρίου καὶ ἐπίγνωσιν Θεοῦ εὐρήσεις» (2:4-5). Κατὰ συνέπεια, ἡ ἀναζήτησις τῆς σοφίας προϋποθέτει ἐπίπονη προσπάθεια, τὸ κέρδος ὅμως γι' αὐτόν πού θά ἐπιμείνει ὑπερβαίνει αὐτοῦ πού προσφέρουν τὰ ὑλικά ἀγαθὰ. Τὰ χρήματα μποροῦν νά ἐξασφαλίσουν μιά ἄνετη ζωὴ, ὅχι ὅμως ἀπαραίτητα καὶ εὐχάριστη ἢ εὐτυχημένη ζωὴ. Τὰ χρήματα, γιὰ παράδειγμα, μποροῦν νά ἀγοράσουν φαγητό ἀλλὰ ὄχι συντροφικότητα, σπίτι ἀλλὰ ὄχι οἰκογένεια, κοσμήματα ἀλλὰ ὄχι ἐκτίμησις.

Ὁ στίχος 15 εἶναι στὸ Ο' ἐκτενέστερος ἀπὸ τὸν ἀντίστοιχο τοῦ Μ, προσφέροντας μιά περισσότερη πνευματικὴ διάστασις στὴν ἀπαράμιλλη ἀξία καὶ τὰ ὀφέλη τῆς σοφίας. Συγκεκριμένα, πολλὰ ἀρχαῖα χειρόγραφα, μετὰ τὴ δῆλωσι,

κοινή στό Μ καί στό Ο΄, ὅτι ἡ σοφία «εἶ-
ναι πολυτιμότερη ἀπό ἀκριβά πετρά-
δια», προσθέτουν τή φράση: οὐκ ἀντι-
τάσσεται αὐτῇ οὐδέν πονηρόν· εὐγνω-
στός ἐστὶ πᾶσι τοῖς ἐγγίζουσιν αὐτῇ.

Μέ τήν προσθήκη αὐτή τό Ο΄ ὑπογραμ-
μίζει τή δύναμη καί τήν ἀποτελεσματι-
κότητα τῆς σοφίας στό νά ξεπερνᾷ ἢ νά
ἐξουδετερώνει τό κακό. Αὐτό σημαίνει
ὅτι ὁ ἐναγκαλισμός τῆς σοφίας παρέχει
μιά ἀσπίδα ἐνάντια σέ κακόβουλες ду-
νάμεις ἢ ἐπιρροές. Ὅπως πολύ εὐστοχα
σημειώνει ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης:
«Ὅπου ἡ σοφία, ἐκεῖ καί καθαρότης·
καί οὐκ ἀνέχεται τὸ πονηρόν πλησιάζ-
ειν τῇ καθαρθᾷ ἐκείνῃ παρουσίᾳ» (*Περὶ
Παρθενίας*, PG 46:324c).

Ὅπως εἶναι ἴσως γνωστό, ἡ ἐρμηνευτι-
κὴ παράδοση τῆς Ἐκκλησίας ἀπό πολύ
νωρίς ταύτισε τήν προσωποποιημένη
σοφία τῶν σοφιολογικῶν κειμένων τῆς
Παλαιᾶς Διαθήκης μέ τόν Χριστό. Ἡ
ἀληθινὴ σοφία ἀποκαλύπτεται ἐν Χρι-
στῷ. Ἐκεῖνος εἶναι «σοφία Θεοῦ» (1Κο
1:24), σέ αὐτόν βρῖσκονται «πάντες οἱ
θησαυροὶ τῆς σοφίας καί τῆς γνώσεως»
(Κολ 2:3) καί αὐτός εἶναι ἐκεῖνος, τόν
ὁποῖο ὁ ἀπόστολος Παῦλος τόν περι-
γράφει ὡς τόν «μὴ γνόντα ἁμαρτίαν»
(2Κο 5:21). Στὴν ἴδια γραμμὴ ὁ Μέγας
Ἀθανάσιος ἐπισημαίνει: «Οὗτος ἐστὶν ἡ
σοφία τοῦ Θεοῦ, δι’ ἧς πάντα ἐγένετο·
ἡ σοφία οὖν ἐστὶν ὁ Υἱός, ἣ μὴδὲν πο-
νηρόν ἀντιτάσσεται» (*Κατὰ Ἀρειανῶν*,
Β΄ 78, PG 26:309Α). Ἀνάλογα σχολιάζει
καί ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς: «Ἡ σο-
φία τοῦ Θεοῦ ἡ ἐκκλησιασθεῖσα ἐν τοῖς
προφῆταις καί τῷ Λόγῳ ἐφανερώθη

καί ἔμπροσθεν αὐτῆς ἔφυγεν πᾶσα πο-
νηρία» (*Στρωματεῖς*, VI. 10, PG 9:316).

Στό δεύτερο ἡμιστίχιο τῆς προσθήκης
ἐπισημαίνεται ὅτι ἡ σοφία δέν εἶναι ἀπό-
κρυφη ἢ περιορισμένη σέ λίγους “ἐκλε-
κτούς”, ἀλλὰ προσιτὴ σέ ὅλους «τοῖς ἐγ-
γίζουσιν αὐτῇ». Μέ τήν ἐπιλογή τοῦ ρ.
ἐγγίζω δηλώνεται ἡ εἰλικρινὴς διάθεση
νά ἀναζητήσῃ κανεῖς τή σοφία. Πρόκει-
ται γιὰ μιὰ ἀμφίδρομη σχέση πού συνο-
ψίζεται στήν προτροπὴ τῆς Ἐπιστολῆς
Ἰακώβου: «ἐγγίσατε τῷ Θεῷ καί ἐργιεῖ
ὑμῖν» (4:8). Μέ τό ἴδιο πνεῦμα σχολιάζει
καί πάλι ὁ ἅγιος Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς:
«Ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ μυσταγωγεῖ τοὺς
προθύμως ἐγγίζοντας· καί οὐκ ἀποκρύ-
πτεται τοῖς ταπεινοῖς τῆς διανοίας, ἀλλ’
ἀναφαίνεται ὡς φίλη ἀπλότητος» (δ.π.).
Παρόμοια ἐπισημαίνει καί ὁ ἅγιος Ἰω-
άννης ὁ Δαμασκηνός: «Ἡ τοῦ Θεοῦ σο-
φία, ὁ Λόγος, οὐκ ἀφανίζεται τοῖς εὐθέ-
σι· ἀλλὰ τοῖς ἐγγίζουσι ταπεινῶς, ὡς
φίλος ἀναφαίνεται» (*Ἐκδοσις ἀκριβῆς
τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, Βιβλίον 4).

Ὁ στχ 15 ὁλοκληρώνεται ἐπαναλαμβά-
νοντας μέ διαφορετικὴ διατύπωση τό νό-
ημα τοῦ πρώτου ἡμιστιχίου, γιὰ τήν ἀπό-
λυτη ὑπεροχὴ τῆς σοφίας ἐναντι ὅλων
τῶν ἄλλων ἐπιθυμητῶν πραγμάτων.

Στό πρῶτο μέρος τοῦ ἐπόμενου στί-
χου (16), πού ὅμως δέν περιέχεται στό
λειτουργικὸ ἀνάγνωσμα, ἡ σοφία ἐμφα-
νίζεται νά ὑπόσχεται ζωὴ, πλοῦτο καί
δόξα σέ ὅσους θά θελήσουν νά τήν ἐπι-
διώξουν. Ἀλλὰ στό δεύτερο μέρος τό Ο΄
προσθέτει τή φράση: ἐκ τοῦ στόματος
αὐτῆς ἐκπορεύεται δικαιοσύνη, νόμον
δὲ καί ἔλεον ἐπὶ γλώσσης φορεῖ.

Μέ τήν προσθήκη αὐτή τό Ο΄ δίνει
στίς ὑποσχέσεις τῆς σοφίας μιὰ περισ-
σότερο ἠθική καί πνευματική διάσταση,
καθώς, ἐκτός ἀπό τά παραπάνω, δηλώ-
νει ὅτι ἡ ἀληθινή Σοφία εἶναι ἡ πηγή τῆς
δικαιοσύνης, πού συνδυάζει τήν τήρηση
τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ μέ τή συμπονετική
συμπεριφορά πρός τόν συνάνθρωπο.

Δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ σύντομη
αὐτή περικοπή ἐνταγμένη στό πρῶτο
ἀνάγνωσμα τοῦ Ἐσπερινοῦ πού τελεῖται
στή μνήμη τοῦ ἁγίου Νεκταρίου σκια-
γραφεῖ μέ τόν πλέον παραστατικό τρόπο
τά βασικά χαρακτηριστικά τῆς προσωπι-
κότητας τοῦ ἁγίου, ὁλόκληρος ὁ βίος τοῦ
ὁποίου ὑπῆρξε μιὰ μίμηση τοῦ Χριστοῦ.

Bernhard Fiedler, Ἐκκλησία στή Βηθλεέμ (1862), Kunsthistorisches Museum, Βιέννη

Πεντηκοστή (Γ' Μέρος) Ὁ Χριστός Παράκλητος

π. Ἰωάννου Σκιαδαρέση
Καθηγητοῦ Α.Π.Θ.

α) Ὁ Χριστός, ἄλλος Παράκλητος
καί ταυτόχρονα πρόδρομος
τοῦ Παρακλήτου Ἁγίου Πνεύματος
Στὴν Καινὴ Διαθήκη ὁ Χριστός ἐμφα-
νίζεται ὡς πρόδρομος τοῦ Ἁγίου Πνεύ-
ματος (Παράκλητος) καί ταυτόχρονα ὡς
ἕτερος Παράκλητος. Μὲ ἄλλα λόγια ὁ
Χριστός ἐνεργεῖ ἀχώριστα ἀπὸ τὸ Ἅγιο
Πνεῦμα.

Ὡς πρόδρομος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος
ὁ Χριστός εἶπε πολλά γι' αὐτό. Πρόβαλε
τὸ πρόσωπό του πολὺ. Προδιέγραψε, μέ-
ντονα χρώματα, τὸ εὐεργετικὸ γιὰ τὸν
ἄνθρωπο καί τὴν κτίση ὅλη ἔργο του,
κατ' ἀρχάς πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπιφοίτηση:
Εἶπε λ.χ. στὸν ἀποχαιρετιστήριό λόγο
τοῦ πρὸς τοὺς πονεμένους μαθητές του
ὅτι δέν θὰ τοὺς ἀφήσει ὀρφανούς καί
ὅτι ἔρχεται πρὸς αὐτούς (Ἰω 14,18), ὅτι
θὰ στείλει δηλαδή ἄλλον Παράκλητον
(Ἰω 15, 26). Ἄρα αὐτός ὁ Παράκλητος
πού θὰ σταλεῖ στὸν κόσμος εἶναι διαφο-
ρετικὸς ἀπὸ τὸν Πατέρα καί τὸν Υἱό.
Αὐτὸ σημαίνει ὅτι πάλι ὁ Υἱός, πού εἶναι
πηγὴ καί φορέας τῆς Ἀποκάλυψης, θὰ
εἶναι, καί μετὰ ταῦτα παρὼν στὸν κό-
σμος, ἀλλὰ διαφοροτρόπως, ὑπεριστορι-
κά. Θὰ φωτίζεται καί θὰ ὑπομνηματίζε-
ται μόνιμα ἀπὸ τὸ Πνεῦμα. Δέν θὰ εἶναι

ὑποταγμένος στὸν Χριστό ἀλλ' οὔτε καί
αὐτονομημένος.

Ὁ Χριστός εἶπε περαιτέρω ὅτι τὸ
Ἅγιον Πνεῦμα θὰ μᾶς ὁδηγεῖ «εἰς πᾶ-
σαν τὴν ἀλήθειαν» (Ἰω 16,13). Αὐτὸ θὰ
πεῖ: ὅτι θὰ μᾶς ὁδηγεῖ σὲ κείνο πού δέν
πρέπει νὰ διαγραφεῖ ἀπὸ τὴ μνήμη μας
ποτέ. Σ' αὐτὸ πού πρέπει νὰ ἀποτελεῖ
μόνιμα τὸν στόχο μας: στή θεογνωσία,
στή θέα τοῦ Θεοῦ, τοῦ προσώπου τοῦ
τριαδικοῦ Θεοῦ καί τὴν κατὰ χάρη με-
τοχή στή δόξα του καί στό φῶς του,
μέσα στό ὁποῖο κατοικεῖ, («φῶς οἰκεῖ
ἀπρόσιτον», Α' Τιμ 6,16).

Ταυτόχρονα, ὅμως, μᾶς εἶπε καί κάτι
ἀκόμη πιὸ παρήγορο: ὅτι θὰ εἶναι καί ὁ
συνήγορός μας, ὁ ὑπερασπιστής μας τὴν
ᾧρα πού διαβαλλόμεθα ἀπὸ τὸν διάβο-
λο. Καί ἔτι περισσότερο θὰ εἶναι ὁ συνή-
γορός μας τὴν ᾧρα τῆς κρίσης μας. Μὲ
ἄλλα λόγια, τὸ Ἅγιο Πνεῦμα θὰ εἶναι
ὁ συνήγορός μας κατὰ τὴν καθημερινή,
τὴν ἐνθαδική κρίση, πού ὡς ἄνθρωποι
ὑφιστάμεθα, πράττοντας ἢ ἀρνούμενοι
τίς ἐντολές τοῦ Θεοῦ ἀλλὰ καί κατὰ τὴν
ἔσχατη, ὅπου θὰ κριθοῦμε γιὰ τὸ σύνο-
λο τῆς ζωῆς μας.

Πράγματι καί ποιός δέν τὸ καταλα-
βαίνει ὅτι μόνον ἂν ἔχουμε τὸ Πνεῦμα

συνήγορο, ἂν ἔχουμε λάβει τή χάρη τῆς Πεντηκοστῆς, μπορούμε νά ζοῦμε ἐδῶ καί τώρα ὡς πρόσωπα στό φῶς. Ὅτι γινόμεστε πνευματικοί ἄνθρωποι, πνευματοκίνητοι. Μέ συνέπεια καί στά ἔσχατα νά μπορέσουμε νά ἀτενίζουμε τήν ὁμορφιά καί τό κάλλος τῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδας καί νά μὴν υποστοῦμε τήν κρίση πού φοβόμαστε.

Ἀλήθεια, πόσο ξένοι πρὸς τόν Θεό γινόμεστε, χωρίς τήν παρουσία του!

Ἡ *Καينὴ Διαθήκη* θά πεί περαιτέρω, αὐτό πού μᾶς λέει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος: τό Ἅγιο Πνεῦμα ἐργάζεται, παραπέμποντας διαρκῶς στόν Ἰῶ, μέ στόχο ὁλοένα νά ζωγραφίζεται ἡ εἰκόνα τοῦ Ἰῶ μέσα στόν πιστό (Γαλ 3,1ἔξ.). Γιὰ νά ἀποκτήσει δηλαδή ὁ πιστός τό εἶδος, τή μορφή τοῦ Χριστοῦ. Ὡστε νά γίνουν οἱ πιστοὶ Χριστοειδεῖς, σύμμορφοι τοῦ Χριστοῦ, νά γίνουν δηλαδή Ἅγιοι. Συνεπῶς, τό Ἅγιο Πνεῦμα ἀπό τή μία τελεῖ σέ ἕνα βαθύ σύνδεσμο μέ τόν Χριστό κι ἀπό τήν ἄλλη προκαλεῖ ἀκατάπαυστα μιὰ βαθειά ἀλλοίωση, μᾶλλον σύνδεση τοῦ πιστοῦ μέ τόν Ἰῶ. Τελικά, ὅλα ἀνάγονται διὰ τοῦ Πνεύματος στόν Ἰῶ. Συνεχῆς εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ Πνεύματος γιά τόν Ἰῶ. Καί διαρκῆς εἶναι ἡ ἐργασία του πάνω στοὺς πιστοὺς, προκειμένου νά συνδεθοῦν μέ τόν Χριστό. Μέ στόχο νά γίνουν οἱ ἄνθρωποι Ἅγιοι. Τό σπέρμα νά γίνει δέντρο.

Σ' αὐτό ἃς ἐπιμείνουμε ἰδιαίτερα. Νά δοῦμε λιγάκι τόν Ἅγιο πού σέρνει τόν χορό ὅλων τῶν κτισμάτων: Εἶναι γεγονός πὼς ὁ Ἅγιος, πού εἶναι καρπὸς τῆς δράσης τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐντός τῆς ἐκκλησίας, γίνεται κάτοπτρο, καθρέπτης

τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. «Ἀποκτᾷ καρδιά καινὴ καί νοῦν καινόν. Δηλαδή τὰ ζωτικά ὄργανα, καρδιά καί νοῦς, ἀπὸ ἀπλὰ ὄργανα ὑποδοχῆς καί διοχέτευσης αἵματος, τὰ ἔχει μεταποιήσει καί ὁλοένα τὰ μεταποιεῖ τό Ἅγιο Πνεῦμα σέ τόπο καί κατοικία Θεοῦ. (Στόν ὄρθρο τῆς ἑορτῆς τῆς Πεντηκοστῆς θά ἀκούσουμε ὅτι τό Ἅγιο Πνεῦμα κτίζει «ἀποστολικάς καρδιάς καθαρὰς»). Διαθέτει ἀφοβία γιά τόν θάνατο. Γίνεται ἕνα μεγαλεῖο, μέσα στή βαθειά του ταπεινώση. Γίγαντας μέσα στή συστολή του. Μένει ξένος στή μιζέρια, στό παράπονο, στό γογγυσμό, ὅσους σταυροὺς κι ἂν σηκώνει. Ἀποδεικνύεται ἄρχοντας στή σχέση του μέ τοὺς ἄλλους, βάζοντάς τους ὅλους πάνω ἀπὸ τόν ἑαυτό του».

Ὅπως θά πεί ὁ πολὺαθλος Ἰώβ, ὁ Ἅγιος –ἐνεκα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος πού ὑπάρχει μέσα του, ὡς ἀρραβῶνας καί προδῶρημα– γίνεται «κατεντευτὴς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ» (Ἰώβ 7,20). Τόν βλέπει καί συνομιλεῖ μαζί του, ὅπως μιλάει ὁ φίλος μέ τόν φίλο του. Φτάνει μάλιστα σέ σημεῖο νά ἐρίξει μαζί του γιά τή σωτηρία τοῦ ἄλλου. Πάνω ἀπ' ὅλα, ὅμως, κατοπτρεῖ τό κάλλος του. Καί, κατὰ συνέπεια, ἀντανακλᾷ τή δόξα του. Ὅπως ὁ Μωυσῆς στό Σινᾶ, ὅπως οἱ μαθητές στό Θαβῶρ. Γίνεται, ὅπως εἶπαμε πρὶν πάνω, κάτοπτρό του.

Γιατί, ὅμως, γίνεται κάτοπτρο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὁ Ἅγιος; Γίνεται κάτοπτρο γιατί τό Ἅγιο Πνεῦμα δίνει γενικά ποικίλα χαρίσματα ἀπὸ ἐκεῖνα πού ἔχει αὐτό στόν πιστό: τόν κάνει ἱκανὸ νά τὰ διακρίνει, ὅπως θά μᾶς πεί ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Α΄ Κορ 12,11). Γιατί ὑπάρχει

τό Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἀλλά ὑπάρχει καί τό πνεῦμα τοῦ κόσμου (Α΄ Κορ 2,12). Οἱ ἐπιθυμίες τῆς σάρκας εἶναι ἀντίθετες στό Ἅγιο Πνεῦμα. Καί οἱ ἐπιθυμίες τοῦ Πνεύματος εἶναι ἀντίθετες στή σάρκα (Γαλ 5,17). Οἱ ἄνθρωποι τοῦ Χριστοῦ, ὅμως, μέ τήν ἔμπνευση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μαθαίνουμε καί μέ τήν ἔμπνευση αὐτή λαλοῦμεν.

Γι'αὐτό ὁ Παῦλος παραγγέλλει στούς Γαλάτες: νά μή γινόμαστε ἀπειθεῖς. «Πνεύματι ἄγεσθε» (Γαλ 5,18) καί ὅχι κατά πῶς ἐπιτάσσουν ἄλλες ἐντολές. Λάβαμε τό Πνεῦμα τό Ἅγιο ὅχι ὑπακούοντας στά ἔργα τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου ἢ ἄλλου ἀλλά τῆς πίστεως στήν ὁποία πρέπει νά ἐμμένουμε (Γαλ 2,2-4).

Καί στούς Ρωμαίους θά γράφει: «ὅσοι γάρ πνεύματι Θεοῦ ἄγονται οὗτοι υἱοὶ Θεοῦ εἰσίν». «Ἄγονται» ἐδῶ σημαίνει ὀφθαλμοφανῶς «ὅχι συρόμενοι ὡς κτήνη, ἀλλ' ὀδηγούμενοι ὡς λογικά ὄντα, προσδεδεμένοι διά τῶν δεσμῶν τῆς ἀγάπης καί ἡδέως ὑποτάσσοντες ἑαυτούς εἰς πᾶσαν ἀλήθειαν καί εἰς πᾶν καθῆκον».

Τούς Θεσσαλονικεῖς πάλι θά παρακαλέσει: «τὸ πνεῦμα μὴ σβέννυτε» (Α΄ Θεσ 5,19) πού θά πεῖ: μὴ παρεμποδίζετε τὰ χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καί μὴ ματαιώνετε τή φανέρωσή τους. Πρᾶγμα πού σημαίνει ὅτι τό Πνεῦμα παραβάλλεται μέ φλόγα πού διαφλέγει τίς καρδιές, λαμπικάρει καί φωτίζει τόν νοῦ καί τήν ὑπαρξή τοῦ ἀνθρώπου. Δίνει ζωή «ἐν Χριστῷ».

Τό Ἅγιο Πνεῦμα κοντολογίς δέν παραπεμπει στόν Χριστό σάν νά ἦταν μιά εἰκόνα γιά νά τή λατρεύσουμε καί νά τή θυμόμαστε. Δέν προβάλλει ἓνα κειμήλιο τοῦ παρελθόντος ἱερό καί σεβάσμιο. Ἀλλά ὑποδεικνύει ἓνα ζωντανό πρόσωπο, πού εἶναι πάντοτε παρόν «ἐν τῷ Πνεύματι». Αὐτό μᾶς βοηθάει νά αὐξηθοῦμε στή γνώση τοῦ μυστηρίου τοῦ προσώπου αὐτοῦ.

β) Ὁ κόσμος στερημένος τό Ἅγιο Πνεῦμα

Ὁ Χριστός εἶπε κάποτε στούς Ἰουδαίους, ὅτι χωρίς αὐτόν οἱ ἴδιοι θά ἀποθάνουν «ἐν ταῖς ἁμαρτίαις αὐτῶν» (Ιω 8,24). Ἀλλά χωρίς τό Ἅγιο Πνεῦμα ὁ κόσμος, ἀδελφοί μου, εἶναι συμβατικά κόσμος. Εἶναι οὐσιαστικά ἄσχημο κατασκευάσμα. Ζεῖ στή διαίρεση. Αὐτή συντηρεῖ. Αὐτή προάγει. Ὅτι θεωρεῖ πνευματικό εἶναι μία καρικατούρα τοῦ Πνεύματος. Εἶναι στήν οὐσία νεκρός. Καί ὅζει. Μόνο μέ τό Ἅγιο Πνεῦμα, ἀποκτᾷ νόημα καί προοπτική. Γίνεται αὐτό πού λέει ἡ λέξη κόσμος, γίνεται στολίδι. Γίνεται αὐτό γιά τό ὁποῖο πλάστηκε.

Ὅλα αὐτά τά παραπάνω καί χίλια δύο ἄλλα, πού ἐκ τῶν πραγμάτων ἀφήνουμε ἔξω, σημαίνουν νά ἐμπιστευθοῦμε τίς ὑπάρξεις μας σ' αὐτό. Νά ἐγκαταλειφθοῦμε μέ σιγουριά καί ἐλπίδα σ'αὐτό, πού ἀνάγει στόν μοναδικό Υἱό καί κείνος στόν μοναδικό Πατέρα.

Ἡ ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας, ΕΓ΄ Σχόλια στήν Κυριακή προσευχή, Δ΄

Δημήτρη Μαυρόπουλου

6. Τό ἕκτο αἵτημά μας ἔχει νά κάνει μέ τούς πειρασμούς: «Καί μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν».

Πειρασμός σημαίνει δοκιμασία, δοκιμάζεται ἡ θέλησή μας, ἡ πίστη μας, ἡ δικαιοσύνη μας, ἡ σχέση μας μέ τόν Θεό, τόν ἄνθρωπο καί τόν κόσμο. Ἐμβληματικές παραμένουν μέχρι σήμερα οἱ περιπτώσεις τοῦ Ἀβραάμ, ἀπό τόν ὁποῖο ζητᾶ ὁ Θεός νά θυσιάσει τόν Ἰσαάκ, δοκιμάζοντας τήν πίστη του, ἀλλά καί τοῦ Ἰώβ, ὁ ὁποῖος τελικά νικάει τούς πειρασμούς πού τοῦ ἐπιφέρει ὁ πατήρ τοῦ ψεύδους, ὁ Διάβολος, κατὰ παραχώρηση τοῦ Θεοῦ. Ὁ πειρασμός, καί στόν πληθυντικό οἱ πειρασμοί, μπορεῖ νά ὁδηγοῦν σέ παιδαγωγία, ἐπομένως νά ἔχουν θετικό ἀποτέλεσμα, ἀλλά καί σέ ἀπώλεια τῆς ὁδοῦ τῆς σωτηρίας. Ὑπόβαθρο γιά τήν κατεύθυνσή τους ἔχουν τή θέληση τοῦ ἀνθρώπου καί τήν ἐπιμονή νά ἐναρμονίσει τό θέλημά του μέ τό θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἡ Ἁγία Γραφή μᾶς ἔχει προετοιμάσει νά λογαριάζουμε τούς πειρασμούς ὡς παιδαγωγία πού ὁδηγεῖ στή θεογνωσία. Εἴμαστε ὅμως τόσο δυνατοί ὥστε νά ἀντιμετωπίσουμε τούς πειρασμούς; Οἱ Ἅγιοι θά ἀπαντοῦσαν καταφατικά. Ἐμεῖς ζοῦμε σέ κατάσταση ἀδυναμίας. Παρακαλοῦμε νά μᾶς προστατεύει ὁ Θεός ἀπό τά μηχανεύματα τῶν πονηρῶν πνευμάτων, ἢ καί ἀπό τόν ἴδιο μας τόν

ἑαυτό πού παρασύρεται λόγω τῆς ροπῆς τῆς φύσης μας πρὸς τήν ἁμαρτία. Αὐτή ἡ προστασία ὅμως χρειάζεται μία διά βίου ἐγρήγορηση, ὅπως τονίζει ὁ Χριστός στούς μαθητές του: «Γρηγορεῖτε καί προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθῃτε εἰς πειρασμόν· τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής» (Ματθ. 26,41).

Ἡ Ἐκκλησία ἀντιλαμβάνεται τούς πειρασμούς πού κατὰ παραχώρηση Θεοῦ δοκιμάζουν τούς πιστοὺς μέ θετικό τρόπο, ὅπως γνωρίζουμε ἀπὸ τά Συναξάρια τῶν Μαρτύρων της καί τῶν Ἀγίων. Ἄλλωστε, ὁ ἴδιος ὁ Χριστός λίγο πρὶν ξεκινήσει τή δημόσια δράση του θά δεχθεῖ τούς τρεῖς πειρασμούς ἀπὸ τόν πειραστὴ Διάβολο καί θά τόν νικήσει. Ὁ ἴδιος θά προειδοποιήσει τούς μαθητές του γιά τίς δοκιμασίες πού θά ὑποστοῦν ἐξ αἰτίας του. Καί, πάντως, ἀπὸ τά εὐαγγέλια καί τίς ἐπιστολές τῶν Ἀποστόλων γνωρίζουμε γιά τήν εὐεργετική σημασία τέτοιων πειρασμῶν πού συμβάλλουν τά μέγιστα στόν ἀγῶνα γιά τή σωτηρία μας, ὅπως μᾶς ἐπισημαίνει ὁ ἀδελφόθεος Ἰάκωβος στήν ἐπιστολή του, μιλώντας μάλιστα γιά χαρά πού ὀφείλουμε νά ἔχουμε ὅταν τούς ὑφιστάμεθα: «Πᾶσαν χαρὰν ἡγήσασθε, ἀδελφοί μου, ὅταν πειρασμοῖς περιπέσῃτε ποικίλοις» (Ἰακ. 1,2), ἐπιμένοντας ὅτι δέν εἶναι ὁ Θεός αἴτιος αὐτῶν τῶν

πειρασμῶν: «Μηδεὶς πειραζόμενος λεγέτω ὅτι ἀπὸ Θεοῦ πειράζομαι· ὁ γὰρ Θεὸς ἀπειραστός ἐστι κακῶν, πειράζει δὲ αὐτὸς οὐδέν». Ἐκαστος δὲ πειράζεται ὑπὸ τῆς ἰδίας ἐπιθυμίας ἐξελκόμενος καὶ δελεαζόμενος» (*ib.* 1,13-14). Ὁ δὲ ἀπόστολος Παῦλος θά προσφέρει μία ἐνίσχυση στοὺς πειραζόμενους πιστοὺς, γράφοντας ὅτι ὁ Θεὸς δὲν θά ἀφήσει νά δοκιμαζόμεστε πάνω ἀπὸ τίς δυνάμεις μας, φροντίζοντας νά μᾶς ἐνισχύσει γιὰ νά τοὺς ὑπερβούμε: «πιστὸς δὲ ὁ Θεός, ὃς οὐκ ἐάσει ὑμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δύνασθε, ἀλλὰ ποιήσει σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ δύνασθαι ὑμᾶς ὑπενεγκεῖν» (*Α΄ Κορ.* 10,13). Ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος, μάλιστα, θά προχωρήσει σέ μιὰ ἐξομολογητικὴ δήλωση, σχετικὰ μέ σωματικὴ (δερματικὴ;) ἀσθένεια πού τὸν βασάνιζε («ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκί, ἄγγελος σατᾶν, ἵνα μὲ κολαφίζῃ ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι», *Β΄ Κορ.* 12,7), ζητώντας ἀπὸ τὸν Κύριο νά τὸν θεραπεύσει («ὑπὲρ τούτου τρεῖς τὸν Κύριον παρεκάλεσα, ἵνα ἀποστῇ ἀπ’ ἐμοῦ», *ib.* 12,8), λαμβάνοντας τὴν ἐμβληματικὴ ἀπάντησή: «καὶ εἶρηκέ μοι· ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου» (*ib.* 12,9).

Ποιοὶ ὅμως εἶναι οἱ πειρασμοί, καὶ πῶς ἀξιολογοῦνται; Ἡ ἀπάντησις δὲν εἶναι εὐκόλη. Ἐνα μέτρο γιὰ τὴν ἀξιολόγησίν τους μᾶς ἔχει δώσει ὁ ἴδιος ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος τοὺς μέν πειρασμούς πού προέρχονται ἀπὸ τίς ἀνθρώπινες ἁμαρτίες, ψυχικούς καὶ πνευματικούς, τοὺς δέχθηκε ὅλους, μέχρι αἵματος καὶ θανάτου. Τοὺς ἄλλους ὅμως, ὅπως τοὺς γνωστούς τρεῖς πειρασμούς τοῦ διαβόλου (*βλ. Ματθ.* 4,1-11), ἢ καὶ τὴν πρόκλησιν τοῦ

Πέτρου πού ζητάει ἀπὸ τὸν Διδάσκαλο νά ἀποφύγει τὸ μαρτύριο («Ἰλεῶς σοι, Κύριε· οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο», *ib.* 16,22), μέ τὴν ἴδια ἀπάντησιν καὶ στίς δύο περιπτώσεις: «Ὑπάγε ὀπίσω μου, σατανᾶ» (*ib.* 4,10 & 16,23), τοὺς ἀπέρριψε, γιὰ τὸν χωρίζαν ἀπὸ τὸν Πατέρα. Ἰδιαίτερα μάλιστα στὴν ἀπάντησίν του πρὸς τὸν Πέτρο, λίγο πρὸ τοῦ Πάθους, θά θέσει καὶ τὰ κριτήρια ὡς πρὸς τὴν ἀπόρριψιν ἢ τὴν ἀποδοχή τῶν πειρασμῶν, μέ τὴν ἐπισήμανσιν: «σκάνδαλόν μου εἶ [Πέτρο]· ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων» (*ib.* 16,23). Ἀλλωστε, ὡς εὐτελισμὸς τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Βασιλείας ἀποδεικνύεται καὶ ἡ ἀπόρριψιν τοῦ αἰτήματος τοῦ ἀνθρώπου πού ζήτησε ἀπὸ τὸν Χριστό νά διαμοιράσῃ τὰ χωράφια δύο ἀδελφῶν: «Εἶπε δὲ τις αὐτῷ ἐκ τοῦ ὄχλου· Διδάσκαλε, εἰπὲ τῷ ἀδελφῷ μου μερίσασθαι τὴν κληρονομίαν μετ’ ἐμοῦ. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ· Ἀνθρώπε, τίς με κατέστησε δικαστὴν ἢ μεριστὴν ἐφ’ ὑμᾶς; Εἶπε δὲ πρὸς αὐτούς· Ὁρᾶτε καὶ φυλάσσεσθε ἀπὸ πάσης πλεονεξίας· ὅτι οὐκ ἐν τῷ περισσεύειν τινὶ ἡ ζωὴ αὐτοῦ ἐστίν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῦ» (*Λουκ.* 12,13-15).

Μέ αὐτὴ τὴ διαφορὰ, πειρασμοὶ πού ὀδηγοῦν στὴ σωτηρίᾳ ἢ πειρασμοὶ πού ὀδηγοῦν στὴν ἀπώλεια, μποροῦμε νά κατανοήσουμε τὸν λόγο τοῦ Χριστοῦ ὅτι: «Πᾶς οὖν ὅστις ὁμολογήσῃ ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ ἔμπροσθεν τοῦ πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς· ὅστις δ’ ἂν ἀρνήσῃται με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀρνήσομαι αὐτὸν καὶ ἐγὼ ἔμπροσθεν τοῦ πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς» (*Ματθ.*

10,32-33). Ἐπομένως, ὁ ἀγώνας ἐναντίον τῶν πειρασμῶν, εἴτε ἐνδιάθετων εἴτε ἐξωτερικῶν, ἔχει ὡς θεμελιώδη προϋπόθεση τὴν πίστη στό πρόσωπο τοῦ ἐνανθρωπίσαντος Ὑιοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ – καί μόνον αὐτό. Ὅλα τά ἄλλα, ἡ τήρηση τῶν ἐντολῶν, οἱ ἀρετές, ἡ εὐσέβεια, ὁ σωματικός καί πνευματικός ἀγώνας (νηστεία καί προσευχή), πηγάζουν ἀπό αὐτή τὴν πίστη. Χωρίς αὐτή τὴν πίστη, ὅλα τά ἄλλα ἴσως κινδυνεύουν νά εἶναι «χαλκὸς ἢ χῶν ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον», μέ τραγική ἀπόληξη τό «οὐδέν εἰμι», ὅπως συμπεραίνει ὁ Παῦλος στόν «Ὑμνο τῆς ἀγάπης» (βλ. Α΄ Κορ., κεφ. 13).

Τελειώνω τὰ σχόλια στό 6^ο αἶτημα τῆς Κυριακῆς προσευχῆς μέ ἀναφορά στόν ἀββᾶ Ἰσαάκ τόν Σύρο, ἐκτιμώντας ὅτι μᾶς ἔδωσε τὴν πιό ὀλοκληρωμένη σύνθεση ὅσον ἀφορᾷ τοὺς πειρασμούς, πού βρίσκεται στόν 51^ο Λόγο τῶν Ἀσκητικῶν του, κατὰ τὴν ἔκδοση τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἰβήρων (ἢ στόν 48^ο Λόγο, κατὰ τὴν ἔκδοση Θεοτόκη), μέ ὑπότιτλο: «Διὰ ποίᾳς αἰτίας ἀφεῖ ὁ Θεὸς τοὺς πειρασμούς ἐπὶ τοὺς ἀγαπῶντας αὐτόν». Παραθέτω ἓνα μικρὸ δεῖγμα αὐτῆς τῆς ὀλοκληρωμένης προσεγγίσεως: «Μεγάλη ἐστὶν ἡ δύναμις τῆς εὐχῆς τῆς παρρησίας· δια-τοῦτο ἀφεῖ ὁ Θεὸς τοὺς ἁγίους αὐτοῦ πειρασθῆναι ἐν πάσῃ λύπῃ, καὶ λαβεῖν πάλιν τὴν πεῖραν καὶ τὴν δοκιμὴν τῆς ἀντιλήψεως αὐτοῦ καὶ ὅσῃν πρόνοιαν ἔχει περὶ αὐτῶν, ὅτι ἐν τοῖς κινδύνοις αὐτῶν εὐρίσκεται λυτρωτὴς αὐτῶν· καὶ ὅτι κτῶνται ἐκ τῶν πειρασμῶν σοφίαν, ἵνα μὴ γένωνται ἰδιῶται καὶ στερηθῶσιν ἐκ τῆς γυμνασίας τῶν δύο μερῶν, ἵνα κτήσωνται ἐκ τῆς δοκιμῆς τὴν γνῶ-

σιν τῶν ἀπάντων, μήπως καταγελασθῶσιν ὑπὸ τῶν δαιμόνων. Ὅτι εἰ ἐν τοῖς ἀγαθοῖς μόνον ἐγύμναζεν αὐτούς, ἦσαν λείποντες τῆς γυμνασίας τῆς ἄλλης καὶ ἐγίνοντο τυφλοὶ ἐν τοῖς πολέμοις. [...] Παντὶ ἀνθρώπῳ ὠφελεῖ ὁ πειρασμός· οἱ ἀγωνισταὶ πειράζονται, ἵνα προσθήσωσι τῷ πλούτῳ αὐτῶν, οἱ χαῦνοι, ἵνα ἐκ τῶν βλαπτόντων αὐτοὺς φυλάξωνται, καὶ οἱ ὑπνώττοντες, ἵνα εἰς ἐξυπνισμόν εὐτρεπισθῶσι, καὶ οἱ μακρὰν ὄντες, ἵνα προσεγγίσωσι τῷ Θεῷ, καὶ οἱ οἰκτεῖοι, ἵνα ἐν παρρησίᾳ εἰσοικισθῶσι».

7. Τό τελευταῖο αἶτημα τῆς Κυριακῆς προσευχῆς ἀναφέρεται στόν πονηρό ἢ στό πονηρό: «ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ».

Ἡ ἔκφραση «ἀπὸ τοῦ πονηροῦ» δέν προσδιορίζεται, κατ' ἀρχήν, ἂν εἶναι ἀρσενικοῦ ἢ οὐδετέρου γένους, μιά καὶ ὁ τύπος στήν πρόταση εἶναι ἴδιος καὶ γιὰ τίς δύο περιπτώσεις. Στήν γραμματεία τῆς Ἐκκλησίας, ἰδιαίτερα στά ἔργα τῶν λεγόμενων νηπτικῶν Πατέρων, βρίσκουμε καὶ τίς δύο σημασίες: α) ὁ πονηρός, δηλ. ὁ Διάβολος, πού ἐνεργεῖ ἐναντίον τοῦ θείου θελήματος καὶ ἔργο του εἶναι νά παρασύρει τόν ἄνθρωπο στήν ἁμαρτία, μέ τὴν ἔννοια ὅχι τόσο τῆς παρακοῆς ὅσο τοῦ λάθους, τῆς λαθεμένης ὁδοιπορίας, καὶ β) τό πονηρόν, ὡς συμπερίληψη ἐνεργειῶν πού μπορεῖ νά πηγάζουν ἀπὸ τὰ πάθη τοῦ ἀνθρώπου ἢ ἀπὸ ἐξωτερικὲς αἰτίες. Μπορεῖ δηλαδή νά προέρχονται αὐτές οἱ ἐνέργειες ἀπὸ ἡθελημένες προσβολές πού μᾶς ἐπηρεάζουν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἐξωτερικὲς συνθήκες πού οὕτως ἢ ἄλλως μᾶς παρασύρουν ἐπιφέροντας σύγχυση.

Ἱερά Λείψανα κατά τή Μεγάλη Εἵσοδο (β)

Παναγιώτη Ἱ. Σκαλτσῆ

Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

Ἑρώτηση: Εἶναι λειτουργικά ὀρθό κατά τή Μεγάλη Εἵσοδο νά λιτανεύονται καί ἱερά λείψανα;

π. Ἱ.Ι.

Ἡ ἐξέλιξη αὐτή ὅσον ἀφορᾷ τόν συμβολισμό τῆς Προσκομιδῆς καί τῆς μεγάλης εἰσόδου ἔγινε ἀφορμή νά προστεθοῦν καί ἄλλα σκεύη, ὅπως ἡ λόγχη, ὁ ἀστερίσκος, τά καλύμματα τῶν δώρων, ὁ κυκλικός δίσκος (ὑπῆρχαν καί παλαιότερα δίσκοι ἀλλά ὁ κυκλικός εἰσήχθη ἀπό τόν Γερμανό Κωνσταντινουπόλεως)¹. Σέ κάθε ὅμως περίπτωση ἀπό τόν 12^ο-15^ο αἰ. ἔχουμε νέα δεδομένα στή μορφή καί τάξη τῆς μεγάλης εἰσόδου. Τά πράγματα εἶναι πιό σαφῆ καί πληρέστερα σχετικά μέ τά σκεύη πού κρατοῦν οἱ ἱερεῖς κατά τήν εἰσόδευση τῶν δώρων. Στό Συναῖτικό εὐχολόγιο 973 τοῦ ἔτους 1153 ὑπάρχει ἡ ἐξῆς διάταξη: «Ὁ δὲ α' πρεσβύτερος ἵσταται ἐνώπιον τῆς Ἀγίας Τραπεζῆς λέγων· Οὐδεὶς ἄξιός τῶν συνδεδεμένων ταῖς σαρκικαῖς. Οἱ δὲ λοιποὶ πρεσβύτεροι βασιλεύοντες τὰ ἅγια μετὰ τὸν δίσκον· ἄλλος τὸν θυμιατόν, καὶ ἄλλος τὸν ἀέρα, καὶ ἕτερος τὴν λαβίδα, καὶ ἄλλοι μανουάλια μετὰ κηρίων».

Σύμφωνα μέ ἄλλο εὐχολόγιο, τό τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης 662 τοῦ 12^{ου}-13^{ου} αἰ., ὁ διάκονος θυμιάζει τὴν ἀγία τράπεζα καί τά ἅγια σταυροειδῶς. Ὁ ἱερέ-

ας «αἶρει τὸν ἀέρα καὶ τίθησιν αὐτὸν ἐπάνω τοῦ ὤμου τοῦ διακόνου. Λαβὼν δὲ ὁ ἱερεὺς ἀνὰ χεῖρας τὸ ποτήριον ἔπεται τῷ διακόνῳ καὶ εἰσοδεύοντες λέγοντες πρὸς τὸν λαόν»². Ἐδῶ βλέπουμε τὴν ἐπὶ τοῦ ὤμου τοῦ διακόνου θέση τοῦ ἀέρα. Αὐτό ἰσχύει μέχρι καί σήμερα, γιὰ πρακτικούς προφανῶς λόγους. Στὴ Διάταξη τῆς θείας Λειτουργίας Φιλοθέου τοῦ Κοκκίνου (14^{ος} αἰ.) ὁ ἀέρας τοποθετεῖται στὸν ἀριστερό ὦμο τοῦ διακόνου καὶ ὁ ἅγιος δίσκος τίθεται «ἐπάνω τῆς κορυφῆς τοῦ διακόνου, συνεφαπτομένου καὶ αὐτοῦ μετὰ φόβου καὶ πάσης προσοχῆς καὶ ασφαλείας. Αὐτὸς δὲ ὁ ἱερεὺς αἶρει τὸ ἅγιον ποτήριον μόνον. Καὶ οὕτω ποιοῦσι τὴν μεγάλην εἵσοδον, προπορευομένου τοῦ διακόνου κρατοῦντος καὶ τὸν θυμιατόν σὺν τῷ ἀγίῳ δίσκῳ ἐν ἐνὶ τῶν δακτύλων τῆς δεξιᾶς χειρὸς αὐτοῦ»³. Τὴν τάξιν νά κρατεῖ ὁ διάκονος τά τίμια δῶρα «ἐπὶ τῆς κεφαλῆς» πρὸς ἔνδειξη τιμῆς καὶ σεβασμοῦ τὴ μνημονεύει καὶ ὁ ἱερός Καβάσιλας (14^{ος} αἰ.)⁴. Στὴ διάταξη τῆς ἀρχιερατικῆς Λειτουργίας τοῦ διακόνου Δημητρίου Γεμιστοῦ (14^{ος} αἰ.) ἡ μεγάλη εἵσοδος περιγράφεται ὡς ἐξῆς: «Καὶ οὕτω γί-

νεται ἡ εἴσοδος, προπορευομένου τοῦ ἐπὶ τῆς εὐταξίας ἔμπροσθεν, εἶτα τοῦ καστρινισίου μετὰ τοῦ ὠμοφορίου τοῦ πατριάρχου καὶ τοῦ θυμιατοῦ, ἢ τοῦ δευτερεύοντος τοῦ διακόνου, εἶτα τῶν κρατούντων τὰ ριπίδια διακόνων, μεθ' οὓς ὁ τὸν ἅγιον ἄρτον κρατῶν, καὶ ὅπισθεν αὐτοῦ οἱ κρατούντες τοὺς λοιποὺς δίσκους, εἶτα ὁ πρωτοπαππᾶς μετὰ τοῦ ἁγίου ποτηρίου, καὶ οἱ λοιποὶ ἱερεῖς κατὰ τάξιν, ὅπισθεν δὲ πάντων οἱ κρατούντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἀέρα διάκονοι, καὶ μετ' αὐτοὺς πάλιν οἱ ὑποδιάκονοι, κατέχοντες τὸ χερνιβόξεστον»⁵. Ὁ δὲ ἅγιος Συμεὼν Θεσσαλονίκης († 1429) περιγράφει ὡς ἐξῆς τὴν σχετικὴν τάξιν: «Ἡ δὲ τῶν τιμίων δώρων μετὰ ταῦτα δορυφορία καὶ εἴσοδος μετὰ λαμπρότητος γίνεται ἀναγνωστῶν, διακόνων, ἱερέων, μετὰ σκευῶν ἱερῶν, προπορευομένων, ἐφεπομένων, ὅτι τοῦτο τὴν τελευταίαν ἐμφαίνει παρουσίαν Χριστοῦ, ὡς εἵπομεν, ἐν ᾗ ἐλεύσεται μετὰ δόξης. Δι' ὃ καὶ ἔμπροσθεν μὲν τὸ ὠμοφόριον ἔρχεται τὸν σταυρὸν ἔχον, ὃ δηλοῖ τὸ ἀπ' οὐρανοῦ σημεῖον μέλλον φανῆναι τοῦ Ἰησοῦ, καὶ αὐτὸν τὸν Ἰησοῦν μεθ' ὃ καὶ οἱ ἐξῆς διάκονοι, τῶν ἀγγέλων ἐπέχοντες τάξιν· εἶτα καὶ οἱ τὰ θεῖα δῶρα κατέχοντες, μεθ' οὓς οἱ λοιποὶ πάντες καὶ οἱ ἐπὶ κεφαλῆς τὸ ἱερὸν κατέχοντες ἐπιπλον, ὃ γυμνὸν ἔχει καὶ νεκρὸν εἰκονισμένον τὸν Ἰησοῦν»⁶. Ὁ ἅγιος Συμεὼν ἐκτός τῆς ἀναφορᾶς στὴν εἰσόδου τοῦ ὠμοφορίου μνημονεύει καὶ τοὺς πολλοὺς δίσκους καὶ τὰ ποτήρια, ἀκόμη καὶ κενά «εἰς τιμὴν γὰρ τῶν θείων δώρων»⁷. Καὶ τὰ δύο αὐτὰ στοιχεῖα τὰ παίρνει, ὅπως φαίνεται, ἀπὸ τῆς Διάταξης

τοῦ Δημητρίου Γεμιστοῦ. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ αὐτῇ (14^{ος} αἰ.) στὴ μεγάλη εἴσοδο εἰσοδεύονται πολλὰ ποτήρια καὶ πολλοὶ δίσκοι. Συνεχίζεται ἔτσι μία παλαιὰ ὅσον ἀφορᾷ τὸ θέμα αὐτὸ παράδοσις⁸.

Ἀνακεφαλαιώνοντας τὰ ὅσα ἕως τώρα ἀναφέρθηκαν γιὰ τὰ σκεύη καὶ τὰ ἄλλα ἱερά πού εἰσοδεύονται κατὰ τὴν μεγάλη εἴσοδο μπορούμε νὰ ἀναφέρουμε τὰ ἐξῆς: Ἀπὸ τὸν 6^ο αἰ. πού διαμορφώνεται ἡ μεγάλη εἴσοδος, οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ διάκονοι προέθεταν μέ ἀπλή πομπή τὸν ἄρτο καὶ τὸν οἶνο στὸ θυσιαστήριο. Ἀπὸ τὸν 9^ο αἰ. ἡ μεγάλη εἴσοδος ἀναπτύσσεται ἐπηρεασμένη ἀπὸ τὸ αὐτοκρατορικό τελετουργικό (συμμετοχὴ τοῦ βασιλέως στὰ σχετικὰ δρώμενα) καὶ τοὺς χριστολογικούς συμβολισμούς πού θέλουν τὴν Προσκομιδὴ νὰ συνδέεται μέ τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν εἰσόδου τῶν τιμίων δώρων νὰ ἔχει χαρακτηριστὰ πορείας πρὸς ἐνταφιασμό. Αὐτὴν τὴν ἐρμηνεῖα ἀπαιτοῦν καὶ τὰ σχετικὰ σκεύη καὶ ἅμφια (ἀέρας, ποτηροκαλύμματα, λόγχη κ.λπ.). Ἔτσι λοιπὸν γίνεται λόγος γιὰ λαμπάδες, ριπίδια (ἐξαπτέρυγα), τὸν ἀέρα ὡς σινδόνα τοῦ νεκροῦ Χριστοῦ, σκῆπτρα (βασιλικές ράβδους) καὶ ρομφαῖες ὡς βασιλικά σύμβολα. Ἀπὸ τὸν 12^ο-15^ο αἰ. ἔχουμε πληρέστερη εἰκόνα ὅσον ἀφορᾷ τὰ εἰσοδευόμενα σκεύη καὶ ἅμφια. Ὑπάρχει τὸ θυμιατό γιὰ τὴν θυμίαση. Μαρτυροῦνται ἡ λαβίδα, μανουάλια μετὰ κηρίων καὶ τὰ ριπίδια. Ὁ ἀέρας τίθεται στὸν ὦμο τῶν διακόνων ἢ φέρεται ἐπὶ τῆς κεφαλῆς πολλῶν διακόνων, ἀπὸ τὸν 14^ο αἰ. πού τὸ ἅμφιο αὐτὸ ἐξελίσσεται σὲ ἐπιτάφιο («ἱερὸν ἐπιπλον»). Ἀπὸ τὸν 14^ο ἐπίσης αἰ.

τά τίμια δῶρα φέρονται τιμητικά «ἐπὶ τῆς κεφαλῆς» τοῦ διακόνου, εἰσοδεύονται πολλά ποτήρια καὶ πολλοὶ δίσκοι (παλαιὰ παράδοση), ὅπως εἰσοδεύεται

ἀκόμη τὴν ἐποχὴ αὐτὴ τό ὠμοφόριον καὶ τό χερνιβόξεστον (προφανῶς στίς ἀρχιερατικὲς Λειτουργίες).

(συνεχίζεται)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Παναγιώτης Ἰ. Σκαλτσῆς, «Μυσταγωγία ἐστὶ τὰ τελούμενα». *Ερμηνευτικὰ ὑπομνήματα τῆς θείας Λειτουργίας κατὰ τὸν 19ο αἰῶνα*, ὅ.π., σ. 120-121. Γερμανοῦ Κωνσταντινουπόλεως, *Ἱστορία ἐκκλησιαστικὴ καὶ μυστικὴ θεωρία...*, PG 98:397B. Παναγιώτης Ν. Τρεμπέλας, *Αἱ τρεῖς Λειτουργίαι*, ὅ.π., σ. 81. 2. Βλ. Π.Ν. Τρεμπέλας, αὐτ., σ. 9. 3. Αὐτ. 4. Νικολάου Καβάσιλα, *Εἰς τὴν θείαν Λειτουργίαν*, ΚΔ', Sources Chrétiennes 4bis, 162 (=PG 150: 420B). Βλ. καὶ Ἰωάννης Μ. Φουντούλης, *Λειτουργικὴ Α' Εἰσαγωγή στὴ θεία Λατρεία*, Θεσσαλονίκη⁵2007, σ. 231. 5. Alex. Dmitrievskij, *Opisanie Liturgitseskich Rukopisei*, τ. II, Εὐχολόγια, Κίεβο 1901 (= φωτ. ἀνατύπ. 1965), σ. 310. 6. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, *Περὶ τοῦ θεοῦ Ναοῦ*, PG 155:728AB. 7. Αὐτ., PG 155:729C. 8. Βλ. Τρύφων Π. Τσομπάνης, *Ἡ μεγάλη εἴσοδος ...*, ὅ.π., σ. 73-75. Παναγιώτης Ἰ. Σκαλτσῆς, «Οἱ πολλοὶ ἄρτοι καὶ τὰ πολλὰ ποτήρια στὴ θεία Λειτουργία», στὸ «*Ἱερουργοὶ καὶ Φιλοθεάμονες*». *Κεφάλαια ἱστορίας καὶ θεολογίας τῆς Λατρείας* [Λειτουργικὰ καὶ ὕμνολογικὰ Παράλλαλα-1], Θεσσαλονίκη: Δέσποινα Κυριακίδη 2014, σσ. 563-616.

*Elihu Vedder, Τό ἄστρο τῆς Βηθλεέμ (1879-1880), Milwaukee Art Museum
Οὐισκόνσιν, Η.Π.Α.*

Κυριακή Ι΄ Λουκᾶ

Πρωτ. Γεωργίου Δορμπαράκη
Ἐφημ. Ἱ.Ν. Ἀγίας Παρασκευῆς Καλλιπόλεως, Ἱ.Μ. Πειραιῶς

«δοκιμάζοντες τί ἐστὶν εὐάρεστον τῷ Κυρίῳ» (Εφ. 5, 10)

Μικρός ὑπομνηματισμός στὴν ἀποκάλυψη τοῦ Κυρίου: «ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδός, ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή» – ἡ καθημερινή πορεία τοῦ χριστιανοῦ πάνω στὸν Χριστό μαζί μέ Ἐκεῖνον. Ὅποτε τί μεριμνᾷ διαρκῶς ὁ πιστός; Νά αὐτοεξετάζεται ὥστε ἡ ζωή του νά εὐαρεστεῖ τὸν Κύριο. «Δοκιμάζοντες τί ἐστὶν εὐάρεστον τῷ Κυρίῳ».

1. Ὁ ἀπόστολος ἐπιμένει στό κριτήριο τῆς εὐαρεστῆσεως τοῦ Κυρίου, γι' αὐτό τό ἐπαναλαμβάνει καὶ διαφορετικά: «μὴ γίνεσθε ἄφρονες, ἀλλὰ συνιέντες τί τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου». Διότι ἔχει ἐπίγνωση ποιός εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ἔστω καὶ χριστιανός. Μπορεῖ ὁ χριστιανός ὡς μέλος Χριστοῦ νά ἔχει τή χάρη τοῦ Θεοῦ στό βάθος τῆς καρδιάς του, ὅμως κι αὐτός δέν ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τίς ἁμαρτωλές ροπές καὶ τίς δαιμονικές ἐπιρροές – ὅχι ἀναγκαστικές λόγῳ τοῦ βαπτίσματος. Στόν κόσμο τοῦτο ἡ θέλησή μας ἀδιάκοπα δοκιμάζεται ἀπὸ τά στοιχεῖα τοῦ κείμενου ἐν τῷ Πονηρῷ κόσμου, ἀπὸ τά πάθη ποὺ ἀκόμη ἐνεργοῦν στὴν ὑπαρξή μας, ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Πονηρό ποὺ τοῦ ἐπιτρέπει ὁ Κύριος νά μᾶς πειράζει γιὰ τὸν μείζονα ἁγιασμό μας, μέ ἀποτέλεσμα νά θολώνει συχνά ὁ

νοῦς μας καὶ τό θέλημα τοῦ Κυρίου νά γίνεται δυσδιάκριτο καὶ σκοτεινό.

Λοιπόν, κανεῖς στόν κόσμο δέν μπορεῖ οὔτε στιγμή νά χαλαρώσει πνευματικά. Ἡ χαλάρωση σημαίνει αὐτομάτως ὑποχώρηση καὶ πτώση, κατὰ τό «ὁ μὴ ὢν μετ' ἐμοῦ κατ' ἐμοῦ ἐστὶ καὶ ὁ μὴ συνάγων μετ' ἐμοῦ σκορπίζει» (ὁ Κύριος). Ὅποτε ἡ ἀδιάκοπη μέριμνα τοῦ πιστοῦ εἶναι ἡ νήψη: νά βρίσκεται πάντοτε ξύπνιος «βλέπων πῶς ἀκριβῶς περιπατεῖ... ἐξαγοραζόμενος τὸν καιρόν, ὅτι αἱ ἡμέραι πονηραὶ εἰσιν». Κι ἂν ἴσως δέν διακρίνει πάντοτε τό θέλημα τοῦ Κυρίου, ἔστω καὶ προσευχόμενος, ὑπάρχει ἡ ταπεινότερη λύση, στὴν ὁποία κατεξοχήν εὐαρεστεῖται ὁ Κύριος: ἡ καταφυγή στή συμβουλή πνευματικοῦ ἀνθρώπου, κυρίως τοῦ ἐξομολόγου. «Ἐπερώτησον τὸν πατέρα σου καὶ ἀναγγελεῖ σοι».

2. Ἔτσι γίνεται σοφός κατὰ Θεόν καὶ ἀληθινά σώφρων, πλήρης Πνεύματος Ἁγίου. Αὕτη εἶναι ἡ κατὰ Θεόν σοφία καὶ ἡ σωφροσύνη, ποὺ φανερώνονται ἀφενὸς στὴν καθημερινή ζωὴ τοῦ πιστοῦ «ἐν πάσῃ ἀγαθωσύνῃ καὶ δικαιοσύνῃ καὶ ἀληθείᾳ», ἀφετέρου στίς ἐκκλησιαστικές συνάξεις μέ τίς καρδιακές προσευχές καὶ τοὺς ὕμνους. Ἡ ἀσοφία καὶ

ἡ ἀφροσύνη συνιστοῦν γνωρίσματα τοῦ ἀπρόσεκτου ἀνθρώπου, πού διαγράφονται τό θεϊκό θέλημα ἀπό τή ζωή του τρέφει ὑπερβολική ἐμπιστοσύνη στόν ἑαυτό του καί ὑποβαθμίζει τήν ἐνέργεια τοῦ Πονηροῦ – ὅ,τι ἐπιβεβαιώνει τήν ἀνυπαρξία χριστιανικῆς ζωῆς. Κι ἂν ὁ κόσμος, ἀκόμη κι ὁ «χριστιανικός», παρυσιάζει τόσα σημάδια ἀνισορροπίας καί ἀδιακρισίας, πού διερωτᾶται κανεῖς ἂν ὑπάρχουν χριστιανοί σήμερα, εἶναι γιατί ὁ Χριστός καί ἡ ἀποστολική πίστη βρίσκονται ἐν ὑπνώσει.

3. Τό εὐάρεστο λοιπόν στόν Κύριο. Διότι τό θέλημά Του εἶναι ἡ φυσιολογία τῆς ζωῆς μας. Ποιός ἄλλος γνωρίζει καί θέλει τό συμφέρον μας καλύτερα ἀπό τόν ἴδιο τόν Πατέρα καί Δημιουργό μας, συμφέρον πού ἐκτείνεται καί στήν αἰωνιότητα; Ἡ παρέκκλιση ἀπό τό θέλημά Του μᾶς ὁδηγεῖ σέ ἀτραπούς σκότους καί κόλασης· ὑποδούλωσης στά πάθη καί τήν ἐνέργεια τοῦ διαβόλου. Μία ωραία εὐχή τῆς Ἐκκλησίας (ς' ὄρθρου) μᾶς καλεῖ νά εὐχαριστοῦμε καθημερινά τόν Κύριο «ὅτι πάντα ποιεῖ εἰς εὐεργεσίαν τῆς ζωῆς ἡμῶν». Διότι Αὐτός εἶναι «ὁ σωτήρ καί εὐεργέτης τῶν ἡμετέρων ψυχῶν», πού στόν κόσμο τοῦτο «διῆλθεν εὐεργετῶν καί ἰώμενος πάντας».

4. Ποιό εἶναι τό εὐάρεστον αὐτό συγκεκριμένα; Μά τί ἄλλο ἀπό τίς ἅγιες ἐντολές Του; «Ἀγαπήσεις Κύριον τόν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς, τῆς καρδίας, τῆς διανοίας, τῆς ἰσχύος σου καί τόν πλησίον σου ὡς σεαυτόν». Καί ἄλλιως: «Αὕτη ἐστὶν ἡ ἐντολή Αὐτοῦ, ἵνα πιστεύσωμεν τῷ ὀνόματι τοῦ Υἱοῦ Αὐτοῦ καί ἀγαπῶμεν ἀλλήλους» (Ἰωάννης Θεολό-

γος). Ἡ πίστη στόν Χριστό καί ἡ ἀγάπη στόν συνάνθρωπο εἶναι τό διαρκές θέλημα τοῦ Θεοῦ πού κάνει τόν ἄνθρωπο κατοικητήριό Του, εὐρισκόμενο μέσα στό ἄκτιστο φῶς τῆς Βασιλείας Του. Στό θέλημα αὐτό δέν χωροῦν ἐκπτώσεις καί δικαιολογίες. Ὅποιος ἀποφασιστικά καί ταπεινά τό ἐνεργοποιεῖ στή ζωή του βλέπει τή βοήθεια τῆς χάρις Του. Ἀκόμη καί στίς ἐξωφθαλμες ἀδικίες, χρειάζεται νά ἐπιμένουμε καί νά ἐμπιστευόμαστε τό θέλημά Του. «Καμιά φορά ἴσως νά μήν ξέρεις τί νά ἀποφασίσσεις, ἰδιαίτερα ὅταν βλέπεις τά κρίματα τῶν ἀνθρώπων, καί ἀναρωτιέσαι: "Νά τοῦ ἐπιβληθῶ μέ τή βία ἢ μέ τήν ταπεινή ἀγάπη;" Πάντα ν' ἀποφασίζεις: "Θά ἐπιβληθῶ μέ τήν ταπεινή ἀγάπη". ("Ἐτσι) μιὰ γιά πάντα, θά μπορέσεις νά ὑποτάξεις ὅλον τόν κόσμο. Ἡ ταπεινωσύνη, ἡ γεμάτη ἀγάπη, εἶναι φοβερή δύναμη, δυνατότερη ἀπό κάθε ἄλλη» (Ντοστογιέφσκι, Ἀδελφοί Καραμάζοφ).

Μονόδρομοι στά ἀνθρώπινα δέν ὑπάρχουν. Ἡ ἀπολυτότητα καί ὁ μονόδρομος εἶναι τό ἅγιο θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἡ ἐν ταπεινώσει ἀγάπη πρὸς Αὐτόν καί τόν συνάνθρωπό μας. Εἶναι ἡ προτεραιότητά μας ὡς χριστιανῶν, γιατί εἴμαστε μέλη Χριστοῦ καί τά χνάρια τῆς ζωῆς Ἐκεῖνου εἶναι καί τά χνάρια τῆς δικῆς μας ζωῆς.

Βηθλεέμ, χρωμολιθογραφία (1872), Βιβλιοθήκη τοῦ Κογκρέσου, Οὐάσινγκτον, Η.Π.Α.

Κυριακή Ι΄ Λουκᾶ

πρωτ. Βασιλείου Θερμοῦ
πρ. Καθηγητοῦ ΑΕΑΑ - Παιδοφυχιάτρου

Ἀρκετές εἶναι οἱ Κυριακές, ἀδελφοί μου, ὅπου σχηματίζουμε τήν ἐντύπωση, μέ μιᾶ πρώτη ματιά, ὅτι δέν ὑφίσταται κάποια σύνδεση ἀνάμεσα στά δύο ἀναγνώσματα. Ἔτσι καί σήμερα, ὁ Ἀπόστολος Παῦλος μᾶς δίνει συμβουλές πνευματικοῦ ἀγώνα, ἐνῶ ὁ Χριστός θεραπεύει μιᾶ κυρτωμένη γυναῖκα.

Καί ὅμως, ὑπάρχει ἓνα νῆμα πού συνδέει τίς δύο περικοπές!

Ὁ Ἀπόστολος, λοιπόν, μᾶς προειδοποιεῖ ὅτι ὁ πόλεμος στόν ὁποῖο συμμετέχουμε δέν εἶναι πρὸς ἀνθρώπους ἀλλά πρὸς τόν διάβολο. Γιά τόν λόγο αὐτό, χρειάζεται κατάλληλος ἐξοπλισμός, τόν ὁποῖο περιγράφει μεταφορικά: φοροῦμε τήν ἀλήθεια σάν ζώνη, τήν δικαιοσύνη σάν θώρακα, τήν πίστη σάν ἀσπίδα, καί τόν λόγο τοῦ Θεοῦ σάν μαχαίρι. Αὐτή ἦταν τότε ἡ στολή τοῦ στρατιώτη, σήμερα εἶναι κάποια ἄλλη. Αὐτό πού ἔχει σημασία εἶναι ὅτι, γιά νά εἶναι μάχιμος ὁ στρατιώτης, πρέπει νά ζώσει διάφορα σημεῖα τοῦ σώματός του. Τά ἐξαρτήματα δένουν ἐπάνω του.

Καί ὁ συνειρμός πού κάνουμε αὐτόματα εἶναι ὅτι μέ τά δεσίματα αὐτά περιορίζεται ἡ ἐλευθερία τοῦ στρατιώτη. Γίνεται κατάλληλος γιά μάχη, ἀλλά ὄχι γιά κάποιες ἄλλες δραστηριότητες. Εἶναι δεμένος, ἀλλά ἀφιερωμένος σέ ἕναν σκοπό.

Καί ἔρχεται κατόπιν ὁ Ἰησοῦς νά ἀπαντήσῃ στόν ὑποκριτή ἀρχισυνάγωγο: «Δέν ντρέπεσαι; Τά ζῶα σου τά φροντίζεις τό Σάββατο, ἀλλά αὐτήν ἐδῶ, ἄνθρωπο σάν ἐσένα, πού τήν ἔδεσε ὁ διάβολος ἐπὶ δεκαοκτώ χρόνια, δέν ἔπρεπε νά τή λύσω ἐπειδὴ σήμερα εἶναι Σάββατο;».

Ἡ περικοπή δέν μιλά ἀπλῶς γιά τήν ὑποκρισία καί τόν φανατισμό. Θίγει τό μεγάλο θέμα τοῦ «δεσίσματος» ἀπό τόν διάβολο. Στή συγκεκριμένη περίπτωση ἐπρόκειτο γιά μιᾶ σωματική πάθηση, ἀλλά ὑπάρχουν ἀναρίθμητοι τρόποι νά μᾶς δένει ὁ διάβολος, κυρίως ἀπό τήν ἁμαρτία καί τά πάθη.

Τό ζήτημα πού θέτει τό Εὐαγγέλιο σήμερα εἶναι ὅτι ὁ Χριστός ἦλθε γιά νά λύσει τά ἔργα τοῦ διαβόλου. Γι' αὐτό καί, ἀπευθυνόμενος στή γυναῖκα, τῆς λέει: «Εἶσαι λυμένη πιά, σήκω! Δέν σέ δένει τίποτε νά σκύβεις στή γῆ».

Καί ὅμως, στόν Ἀπόστολο ἀκούσαμε ὅτι πρέπει νά δεθοῦμε, καί μάλιστα μέ τή θέλησή μας! Αὐτή ἀκριβῶς εἶναι ἡ σύνδεση τῶν δύο ἀναγνωσμάτων. Δέν δενόμαστε πιά ἀπό κάποιον, ἀλλά δενόμαστε γιά Κάποιον! Δέν εἴμαστε δέσμιοι ἐκείνου πού μᾶς μισεῖ, ἀλλά αὐτοπεριοριζόμαστε γιά νά δώσουμε μάχη, ὥστε νά κερδίσουμε Ἐκεῖνον πού μᾶς ἀγαπᾷ. Ἐλευθερωνόμαστε ἀπό τήν

ἀκούσια δουλεία μας, ἔτσι ὥστε νά ἐπι-
τύχουμε τήν ἐκούσια ὑποταγή μας στόν
Ἐλευθερωτή.

Ἡ κεντρική ἰδέα τῶν σημερινῶν ἀνα-
γνωσμάτων εἶναι πῶς δενόμαστε καί
γιά χατίρι ποιοῦ. Τό κρίσιμο ἐρώτημα
εἶναι, ἀδελφοί μου, ἂν ἡ δέσμευση θά
ἔλθει ἀπό τόν ἐχθρό μας, τόν διάβολο, ἢ
ἂν θά εἶναι μιὰ δέσμευση ἀγάπης πού
ἐμεῖς οἱ ἴδιοι ἀπό εὐγνωμοσύνη καί ἀπό
σύνεση ἀναλαμβάνουμε προκειμένου νά
πετύχουμε τόν σκοπό μας.

Ὁ πολεμιστής δένεται ὥστε τελικά
νά ἐλευθερωθῇ. Ὁ Χριστιανός δένεται
ὥστε τελικά νά λυθῇ.

Πῶς γίνεται αὐτό τό παράδοξο; Πῶς
συμβαίνει ὁ αὐτοπεριορισμός νά μᾶς
ἐλευθερώνει;

Ἡ πρώτη ἀπάντηση, καί ἡ πιό προφα-
νής, εἶναι ὅτι ὁ διάβολος μᾶς δένει μέ
τρόπους οἱ ὁποῖοι προκαλοῦν σκλαβιά,
δουλεία. Κάθε πάθος (ὑπερηφάνεια,
κενοδοξία, σαρκικότητα, φιλαργυρία,
ὀργή, μῖσος, μνησικακία κ.ἄ.) μᾶς κρα-
τᾷ στραμμένους στό χῶμα. Γινόμαστε
«συγκύπτοντες», ὅπως ἡ γυναῖκα ἐκεί-
νη. Κοιτοῦμε κάτω, δηλαδή, εἴμαστε
ἀνήμποροι νά ἀντικρίσουμε τόν οὐρα-
νό, τήν ἀληθινή μας πατρίδα. Ἔτσι,
πολεμώντας ἐνάντια στόν διάβολο καί
τῇ δουλείᾳ του, ἐλευθερωνόμαστε. Ση-
κώνουμε τό κεφάλι γιά νά ἀντικρίσουμε
Ἐκεῖνον πού μᾶς ἔπλασε καί μᾶς προο-
ρίζει νά Τοῦ μοιάσουμε.

Υπάρχει καί ἄλλη ἀπάντηση, ὅμως,
ὄχι τόσο φανερή. Σχετίζεται μέ τά
ἐξαρτήματα τῆς στολῆς τοῦ στρατιώ-
τη, μέ τό τί φοροῦμε. Ὅπως ἀκούσαμε
στό ἀποστολικό ἀνάγνωσμα, ὁ Παῦλος

ἀναφέρει θεϊκές πραγματικότητες: τήν
ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ, τήν κατὰ Θεόν δι-
καιοσύνη (δηλαδή τήν ἀρετή), τήν πίστη,
τήν ἐτοιμότητα νά διακηρύξουμε τό χα-
ρούμενο ἄγγελμα τῆς εἰρήνης, τόν λόγο
τοῦ Θεοῦ. Ὅλα αὐτά, τά ὁποῖα μᾶς
καλεῖ νά γίνουν ἔνδυμά μας καί στολή
μας, δέν εἶναι ἀνθρώπινες ιδιότητες καί
ἀνθρώπινα κατασκευάσματα. Γενικά
οἱ ἀρετές καί ἡ κατὰ Θεόν ζωή, ὅπως
γνωρίζουμε, ἀποτελοῦν θεῖα δῶρα, προ-
σφορές τῆς Χάριτος!

Μέ ἄλλα λόγια, εἶναι ἀπό τήν ἐμπειρία
του πού ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐκφράζει
τῇ θεολογίᾳ του. Δέν ἔχει τήν ἀφέλεια
νά ἰσχυρίζεται ὅτι θά πολεμήσουμε καί
θά ἐλευθερωθοῦμε χρησιμοποιώντας τά
δικά μας ἀτομικά προτερήματα ἢ κά-
ποια ἄλλη ἀνθρώπινη βοήθεια. Ἡ πε-
ριγραφή τῆς στολῆς τοῦ πνευματικοῦ
στρατιώτη δέν εἶναι παρά ἡ ἐφαρμο-
γή ὅσων ἔγραφε πρὸς τοὺς Ρωμαίους:
«Ὅσοι βαπτισθήκατε στό ὄνομα τοῦ
Χριστοῦ, ντυθήκατε τόν Χριστό». Οἱ
ἀρετές πού περιγράφει εἶναι ἄκτιστες
πραγματικότητες – οἱ βαπτισμένοι, χρι-
σμένοι, καί ἀγωνιζόμενοι Χριστιανοί
φοροῦν τόν Χριστό τόν Ἴδιο. Καί μόνο
ἔτσι γίνονται ἱκανοί νά πολεμοῦν!

Τώρα ἀντιλαμβανόμαστε καλύτερα
γιατί τό δέσιμο τῆς στολῆς ἐλευθερώνει.
Διότι οἱ ἀρετές τίς ὁποῖες ἀκούσαμε, ὡς
ἐξαρτήματα τῆς στολῆς, δέν εἶναι παρά
πλευρές καί ὄψεις τοῦ Ἰδιοῦ τοῦ Χρι-
στοῦ. Μέ τόν τρόπο αὐτό πεθαίνει κα-
νεῖς γιά τήν ἁμαρτία καί ἀνασταίνεται
μέσα σέ ἕναν καινούργιο κόσμο, ἕναν
κόσμο μέσα στόν ὁποῖο ἀρχίζουμε νά
μοιάζουμε μέ τόν Χριστό!

Ἰχνηλατώντας τήν συνοδικότητα (XIX) Ἡ συνοδικότητα στόν Ἅγιο Κυπριανό Καρθαγένης (γ)

Ἀρχιμ. Ἀμφιλοχίου Μήλτου
Δρος Θεολογίας

Ολοκληρώνοντας τήν σύντομη μελέτη τοῦ θέματος τῆς ἐπισκοπικῆς συνοδικότητος στόν Ἱερομάρτυρα Κυπριανό, θά θίξουμε ἀκροθιγῶς τρία ζητήματα: τήν ἔννοια πού ἔχει ἡ ἔκφραση σύλλογος τῶν ἐπισκόπων στό ἔργο του, τήν θέση τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης καί τήν πετρίνεια διάσταση τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς.

Ὁ σύλλογος τῶν ἐπισκόπων

Γιατί ὁ Ἅγιος Κυπριανός χρησιμοποίησε τοὺς συλλογικούς ὄρους *σῶμα* (*corpus*) ἢ *σύλλογος* (*collegium*) γιά νά μιλήσει γιά τοὺς ἐπισκόπους; Ἡ ἀπάντηση δίνεται μέσα ἀπό τίς ἱστορικές συνθῆκες τῆς ἐποχῆς καί συγκεκριμένα τό νοβατιανό σχίσμα, μέ ἀφορμή τό ὁποῖο ὁ Λατῖνος Πατέρας καταφεύγει σ' αὐτό τό λεξιλόγιο (βλ. Ἐπιστολές 55 καί 68). Ἐνώπιον τῶν σχισμάτων πού ἀπειλοῦν σοβαρά τήν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας (*sacramentum unitatis*), οἱ ὅροι *collegium sacerdotum*, *σῶμα*, *συνεπίσκοποι* (*coepiscopi*) κ.λπ., ἐπιβεβαιώνουν τήν ταυτότητα τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος (*episcopatus*) καί ιδιαίτερα τήν ὁμόνοια ἢ ὁμοφωνία μεταξύ τῶν ἐπισκόπων.

Ἔτσι, ὁ «σύλλογος τῶν ἐπισκόπων» ἐνσαρκώνει τήν συμφωνία καί ὁμοψυχία

τους (*concordia*), ἡ ὁποία θεμελιώνεται στό γεγονός ὅτι κάθε ἕνας ἐπίσκοπος κατέχει τήν ἴδια ἀρχιερωσύνη. Ἡ ὁμόνοια τῶν ἐπισκόπων ἐκφράζει μέ τήν σειρά τῆς τήν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Ἅγιος Κυπριανός διακρίνει τόν σύλλογο τῶν ἐπισκόπων καί τήν Ἐκκλησία (Ep. 55, 1, 1 καί 24, 4· Ep. 68, 1, 1), χωρίς ὥστόσο νά τά ξεχωρίζει ἀφοῦ, σύμφωνα μέ τήν γνωστή του φράση, ὅποιος χωρίζεται ἀπό τόν ἐπίσκοπο δέν εἶναι μέσα στήν Ἐκκλησία ("episcopum in ecclesia esse et ecclesiam in episcopo et si qui cum episcopo non sit in ecclesia non esse", Ep. 66, 8, 3).

Ἡ *cathedra Petri* καί ἡ Ρώμη

Γιά τόν ἴδιο σκοπό, δηλαδή γιά νά ἐκφράσει τήν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Ἅγιος Κυπριανός ἀναφέρεται συχνά στήν μορφή τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, στήν Ρώμη (τήν ὀνομάζει λ.χ. *ecclesia principalis*, Ep. 59, 14, 1 καί *ecclesiae matricem et radicem*, Ep. 48, 30, 1), στήν ἔννοια *primatus* καί στήν ἔκφραση *cathedra Petri*. Οἱ ἀναφορές αὐτές ἔχουν συζητηθεῖ πολύ μεταξὺ τῶν εἰδικῶν μέ τό ἐρώτημα ἐάν ὁδηγοῦν στό παπικό πρωτεῖο ὅπως θά διαμορφωθεῖ πολύ ἀργότερα. Πολύ συνοπτικά ἄς σημειώσουμε τά ἑξῆς.

“Όσον ἀφορᾷ τήν περίφημη ἔκφραση *cathedra Petri*, χρειάζεται νά λάβουμε ὑπ’ ὄψιν τήν ἀμφισημία τῆς χρήσης τῆς, γιά νά κατανοήσουμε τό νόημα τῆς. Εἶναι σαφές ἀρχικά ὅτι ἡ καθέδρα σημαίνει τό ἐπισκοπικό ἀξίωμα. Ἡ ἔκφραση *καθέδρα τοῦ Πέτρου* ἀναφέρεται μερικές φορές στήν Ἐκκλησία τῆς Ρώμης, πού θεωρεῖται ἰδρυμένη ἀπό τόν Πέτρο, ἐνῶ ἄλλοῦ στόν Ἅγιο Κυπριανό δέν ὑπάρχει καμμία ἀναφορά στήν ρωμαϊκή Ἐκκλησία. Τέτοια εἶναι ἡ περίπτωση στό ἔργο του *De Unitate* (κεφ. 4), καθώς καί στήν Ἐπιστ. 43 (5, 2), ἡ ὁποία ἀναπτύσσει τήν ἴδια ιδέα μιᾶς *cathedra fundata super Petrum*: «Ὁ Θεός εἶναι ἓνας, καί ὁ Χριστός εἶναι ἓνας, καί μία εἶναι ἡ Ἐκκλησία, μέ μία καί μοναδική (ἐπισκοπική) καθέδρα οἰκοδομημένη ἐπάνω στόν Πέτρο, σύμφωνα μέ τόν λόγο τοῦ Κυρίου (Ματθ. 16,18). Ἡ καθιέρωση ἐνός δευτέρου θυσιαστηρίου, ἡ δημιουργία μιᾶς νέας ἱερωσύνης στό πλάνο ἢ ἐκτός τοῦ ἐνός θυσιαστηρίου καί τῆς μίας ἱερωσύνης, αὐτό δέν μπορεῖ νά γίνει».

Στό πλαίσιο τοῦ προβλήματος τοῦ σχίσματος τοῦ Νοβατιανοῦ, ἡ μορφή τοῦ Πέτρου χρησιμεύει ὡς σημεῖο ἐνότητος τῶν ἐπισκόπων. Ἄν καί ἡ *cathedra Petri* βρίσκεται κατὰ κάποιον τρόπο στή Ρώμη, τό ἐκκλησιολογικό τῆς νόημα δέν μπορεῖ νά περιοριστεῖ στήν ρωμαϊκή ἔδρα. Εἶναι βέβαιο ὅτι γιά τόν Κυπριανό κάθε ἐπίσκοπος κάθεταί στήν *cathedra Petri*, λόγω τοῦ ὅτι κάθε τοπική Ἐκκλησία εἶναι ταυτόσημη μέ τήν Μία Ἐκκλησία καί μέ τίς ἄλλες Ἐκκλησίες. Ἐπιπλέον, πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι

ὁ ὅρος *primatus* στό ἔργο τοῦ Κυπριανοῦ «δηλώνει πάντοτε μιά προτεραιότητα ὡς πρός τόν χρόνον». Σύμφωνα μέ τόν Α. Demoustier, «Προσδίδουμε αὐθόρμητα στό *Primatus* καί στήν *cathedra Petri* ἓνα σύγχρονο νόημα καί κατανοοῦμε: ἐξουσία τῆς ρωμαϊκῆς ἔδρας πάνω σέ ὅλες τίς ἄλλες. Ὅμως, ἡ ἀνάλυση τοῦ κειμένου δείχνει ὅτι πρόκειται γιά κάτι ἄλλο. Ὁ Πέτρος καί ὅλοι οἱ ἀπόστολοι εἶναι ἴσοι ὡς πρός τό ἀξίωμα· ἀπλῶς ὁ Πέτρος τήν ἔλαβε πρῶτος, ὥστε σέ αὐτόν –καί στούς διαδόχους του στήν προκαθήμενη ἔδρα– νά ὑπάρχει τό σημεῖο τῆς ἐνότητος».

Ἐπομένως, δέν μπορεῖ νά ταυτιστεῖ ἀποκλειστικά ἡ *cathedra Petri* μέ τήν Ρώμη. Ἡ ρωμαϊκή ἔδρα διατηρεῖ ὑπό μία ιδιαίτερη ἔννοια αὐτόν τόν τίτλο, ὁ ὁποῖος, ὡστόσο, μπορεῖ νά ἀποδοθεῖ στήν ἔδρα κάθε ἐπισκόπου ὁ ὁποῖος «εἶναι ὁ Πέτρος γιά τήν Ἐκκλησία του». Ὅπως τό συνοφίζει πάλι ὁ Demoustier, «Πρέπει νά διευκρινιστεῖ καλά ὅτι, σέ κάθε περίπτωση, ὁ Κυπριανός δέν ἀναγνωρίζει στή Ρώμη ἓνα "Πρωτεῖο" μέ τήν τρέχουσα ἔννοια τοῦ ὅρου. Κάθε ἐπίσκοπος θεμελιώνεται ἐπάνω στόν Πέτρο καί κατέχει τήν ἴδια ἐξουσία μέ ἐκεῖνον τῆς Ρώμης. Δέν παραχωρεῖ σέ κανέναν ἐπίσκοπο ἓνα "ὑπερεπισκοπικό" ἀξίωμα. Δέν ὑπάρχει "ἐπίσκοπος τῶν ἐπισκόπων"». Ὁ Κυπριανός ἀναγνωρίζει ἀναμφίβολα τήν ξεχωριστή σημασία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης, ἀλλά δέν τῆς ἀναγνωρίζει δικαίωμα παρέμβασης στίς ὑποθέσεις τῆς δικῆς του Ἐκκλησίας, οὔτε στίς ὑποθέσεις ὁποιασδήποτε ἄλλης Ἐκκλησίας.

Ἡ πετρίνεια ἀποστολική διαδοχή
Τά παραπάνω εἶναι σημαντικά διότι ἡ δυτική ἐκκλησιολογία, ὅπως τελικά αὐτή ἐκβαλε στίς Α' καί Β' Συνόδους τοῦ Βατικανοῦ, φαίνεται νά ξεχωρίζει δύο εἴδη ἀποστολικῆς διαδοχῆς: οἱ ἐπίσκοποι εἶναι διάδοχοι τῶν Ἀποστόλων καί ὁ πάπας διάδοχος τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου. Μία τέτοια διάκριση εἶναι ὄχι μόνο ξένη στόν Ἅγιο Κυπριανό ἀλλά καί ἀντίθετη στήν ἐκκλησιολογία του.

Ἡ διαδοχή τῶν ἐπισκόπων εἶναι συγχρόνως ἀποστολική καί πετρίνεια, καί ἀφορᾷ τόσο τήν τοπική Ἐκκλησία, ὅσο καί τήν κοινωνία τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐπειδή ὁ Πέτρος ἐκφράζει τήν μοναδικότητα τῆς ἱερωσύνης ἢ τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος. Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι καί στίς δύο περιπτώσεις ὑπάρχει ἀναφορά στό *Ματθ. 16*. Πουθενά στόν Κυπριανό δέν συναντοῦμε διάκριση ἀνάμεσα στήν πετρίνεια καί τήν ἀποστολική διαδοχή· κάθε ἐπίσκοπος διαδέχεται τόν Πέτρο καί τούς Ἀποστόλους, τό ἴδιο δέ καί ὅλοι μαζί οἱ ἐπίσκοποι. Ἄν καί ὁ Πέτρος ξεχωρίζει, ἐπειδή πρῶτος ἔλαβε τήν ἀποστολή ἀπό τόν Χριστό, αὐτό δέν σημαίνει, κατά τόν Ἅγιο Κυπριανό, ὅτι ἦταν ὁ ἐπικεφαλῆς τοῦ ἀποστολικοῦ σώματος, ἀλλά ὅτι συμβολίζει τήν ἐνότητα τῆς ἀποστολῆς καί τήν βαθύτερη ἐνότητα μεταξύ τῶν Ἀποστόλων καί, ἀργότερα, μεταξύ τῶν ἐπισκόπων.

Αὐτό ἀποκαλύπτει μία «ταυτότητα, δηλαδή ἀμοιβαία ἰσότητα, μεταξύ τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας καί τῆς ὅλης Ἐκκλησίας. Ἐπειδή ὅλες εἶναι ταυτόσημες μέ τήν ἀρχέγονη Ἐκκλησία μέσω τῆς πετρίνειας καί ἀποστολικῆς διαδοχῆς,

ὅλες μαζί ἀποτελοῦν μία ἐνιαία πραγματικότητα, στόν χῶρο καί τόν χρόνο» (Α. Demoustier). Ἄν δεχθοῦμε ἕναν διαχωρισμό μεταξύ τῶν δύο διαδοχῶν, αὐτό θά σήμαινε κατ' οὐσίαν μία διαίρεση μεταξύ τῆς τοπικῆς καί τῆς καθόλου Ἐκκλησίας.

Πρός ἐπίρρωση τῶν ἀνωτέρω, στό *De Unitate* ὁ ἐπίσκοπος Καρθαγένης δέν χρησιμοποιεῖ πιά τόν ὄρο *collegium* γιά νά ἐκφράσει τήν ἐπισκοπική ἐνότητα, ἀλλά διακηρύσσει ὅτι τό ἐπισκοπικό ἀξίωμα εἶναι ἕνα καί κάθε ἐπίσκοπος κατέχει ἀδιαιρέτως ἕνα μέρος ἢ καλύτερα μετέχει ὁλόκληρα σέ αὐτό ("episcopatus unus est cuius a singulis in solidum pars tenetur"). Ἐδῶ φαίνεται ὅτι γιά τόν Ἅγιο Κυπριανό τό κέντρο τῆς ἐνότητος τῶν ἐπισκόπων βρίσκεται στήν ταυτότητα τῆς ἱερωσύνης, δηλαδή στήν κοινή διακονία πού μοιράζονται. Ἐπομένως, ἐπισκοπική συλλογικότητα γιά τόν Κυπριανό σημαίνει τό νά μετέχουν στήν ἀρχιερωσύνη *in solidum*, δηλαδή ἀδιαιρέτως, καί μάλιστα στήν πληρότητά της.

Ἡ *cathedra Petri*, λοιπόν, δέν ἐκφράζει μόνο τήν ἰσότητα τῶν ἐπισκόπων, ἀλλά φωτίζει ἐπίσης τό ζήτημα τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς. Γιά τόν Κυπριανό, κάθε ἐπίσκοπος εἶναι διάδοχος ὅλων τῶν Ἀποστόλων καί τοῦ Πέτρου, καί συγχρόνως ὅλοι οἱ ἐπίσκοποι μαζί εἶναι διάδοχοι ὅλων τῶν Ἀποστόλων καί τοῦ Πέτρου. Τό ἴδιο ἰσχύει καί γιά τόν ἐπίσκοπο τῆς Ρώμης. Γιά τόν Ἅγιο Κυπριανό, τό σημεῖο ὅπου συντίθενται οἱ δύο ὄψεις (πετρίνεια καί ἀποστολική) τῆς ἐπισκοπικῆς διαδοχῆς εἶναι ἡ τοπική Ἐκκλησία.

Ἀπό τόν ὁρισμό τῆς Ποιμαντικῆς στὶς ἀρχές τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου

Ἀρχιμ. Χρυσοστόμου-Γρηγορίου Τύμπα
Ἱατροῦ, Δρος Ψυχανάλυσης

ῚΧουμε ἤδη ἀναφέρει γιὰ τὴν Ποιμαντική ὅτι ὁρίζεται ὡς μία ὑψηλή «τέχνη» καὶ «ἐπιστήμη», σύμφωνα μέ τόν Γρηγόριο Θεολόγο, μέ σκοπὸ τὴν πρόσληψη καὶ πνευματικὴ ἐνσωμάτωση τῶν πιστῶν στὴν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ. Ἡ Ποιμαντική, ὡς ἡ συνισταμένη ὅλων τῶν κλάδων τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης, ἀποτελεῖ ἔτσι τὸ σύνολο τῶν διαχρονικῶν πράξεων τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας πρὸς ἐγκεντρισμὸ τῶν πιστῶν στὴν καλλιέλαιο-Ἐκκλησία¹. Ἰδιαίτερα συνιστᾷ ἐκείνους τοὺς τρόπους μέ τοὺς ὁποίους θὰ συντηρήσει αὐτὴν τὴν ἀνάπτυξη «ἕως οὗ μορφωθῇ ὁ Χριστός» σέ ὅλα τὰ μέλη (Γαλ. 4,19). Πρόκειται λοιπόν, κατὰ τόν Νεκτᾶριο Πενταπόλεως γιὰ μία «ἐφηρμοσμένη θεολογία»². Οὐσιαστικά μέσῳ τῆς ποιμαντικῆς πράξης μεταδίδεται ἡ ἀποκεκαλυμμένη Ἀλήθεια καὶ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ σέ ὅλες τίς διαστάσεις της.³ Κάτω ὅμως ἀπὸ ποιές ἐκκλησιολογικὲς ἀρχές αὐτό μπορεῖ νά καρποφορήσει;

Λαμβάνοντες οἱ ποιμένες τῆς Ἐκκλησίας τὴν διαχρονικὴ ἐντολή «ποιμαινέτε τὰ πρόβατά μου» (Ἰωάν. 21,16), καθίστανται «διάκονοι τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ» (Α΄ Κορ. 4,1). Ὡς συνέπεια αὐτῆς τῆς ἐντολῆς, οἱ ἀτομικὲς ἀντιλήψεις τοῦ ποιμένου ὀφείλουν νά συμπεριληφθοῦν

στὴν συλλογικὴ συνείδηση καὶ Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι σύνηθες φαινόμενο νά ἀκοῦμε ἐκ μέρους τῶν ποιμανομένων «κάνω μόνον αὐτό πού μου λέγει ὁ πνευματικός μου» —ἐνῶ αὐτό μπορεῖ καὶ νά ἀποτελεῖ μία ἀνώριμη ἢ καὶ ἀντι-εκκλησιαστικὴ θέση— σέ μία ἀτομικιστικὴ ἀντίληψη τῆς σχέσης μέ τὴν Ἐκκλησία, χωρίς τὸ βάθος ἐκεῖνο πού θὰ ἀπαιτεῖτο ἀπὸ τίς ἐκκλησιολογικὲς βάσεις τῆς ποιμαντικῆς πράξης.

Κατ' οὐσίαν, τὸ ποιμαντικὸ ἔργο δέν ἐνεργεῖται πρῶτιστα ἀπὸ τόν ποιμένα, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ Ἅγιο Πνεῦμα διὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία μεταφέρει στὸν ποιμένα τὸ ποιμαντικὸ χάρισμα κατὰ τὴν χειροτονία του. Γνωρίζουμε ὅτι παλαιότερα αὐτό διδόταν διὰ «τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν» τῶν Ἀποστόλων, ἦτοι τὸ βάπτισμα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ἡ θεραπεία τῶν ἀσθενούντων.⁴ Εἶναι μία ἄγραφη συνείδηση στὴν ἱστορία τῆς ποιμαντικῆς πράξης ὅτι, τόσο οἱ «θεσμικοί» ποιμένες, Ἀπόστολοι, Ἱεράρχες καὶ φέροντες τὴν ἱερωσύνη, ὅσο καὶ ἐκλεκτοὶ μοναχοὶ καὶ λαϊκοὶ πιστοί, κοινωνοῦν τὰ χαρίσματα τοῦ ἰδίου Ἁγίου Πνεύματος, ὅπως καὶ στὴν Πεντηκοστή.⁵ Ἡ πρώτη ἐπομένως βασικὴ ἀρχὴ τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου ἔγκειται στό ὅτι κάθε ποιμαντικὴ πράξη βασίζεται στὴν

ἐκκλησιαστική ἐνότητα καί μετοχή στό Ἅγιο Πνεῦμα, ἐνῶ ἀποκηρύσσεται ὡς ἀντιεκκλησιαστική κάθε αὐτονόμηση μέ σκοπό ἱκανοποίηση ἀτομικῶν ποιμαντικῶν δράσεων καί φιλοδοξιῶν. Ὁ ποιμένας λαμβάνει τήν «ἱερὰν παρακαταθήκην»⁶ καί καλεῖται νά μεταδώσει στόν λαό τά χαρίσματα τοῦ Πνεύματος πού ξεχύθηκαν ἀπλόχερα στήν Πεντηκοστή – καί ὅχι προσωπικές ἀπόψεις, φιλοδοξίες καί «ἔργο» πού δέν βασιζέται στήν ἐκκλησιαστική ζωή.

Ὡς ἀποτέλεσμα, κάθε ἄλλης πτυχῆς τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου προέχει ἡ μυστηριακή διάσταση. Ἡ ἀποτυχία τῆς βιώσεως τῆς θείας Λειτουργίας ἀπό τήν πλευρά τοῦ ποιμένα ὡς ὕψιστου γεγονότος ποιμαντικῆς πράξης καί ζωῆς, μέ τό νά δίδεται προτεραιότητα σέ ἄλλες δραστηριότητες, συνιστᾷ καίρια ποιμαντική ἐκτροπή. Ἡ ἀρχή αὕτη βεβαίως ἀφορᾷ καί τοὺς ποιμαινομένους. Ὅταν κάποιος μέλος δέν ἀντιλαμβάνεται ὅτι, τό γεγο-

νός τῆς συμμετοχῆς στήν θεία Λειτουργία συνιστᾷ τήν πρωταρχική καί θεμελιακή πράξη τῆς σχέσης τοῦ μέ τόν ποιμένα – διά τοῦ Ἀρχιποίμενος Χριστοῦ, ταυτόχρονα ἀποτυγχάνει νά ἀντιληφθεῖ τό οὐσιαστικό ἔργο αὐτοῦ τοῦ ποιμένα, καθῶς ἀναπτύσσει λάθος ἀξιακό σύστημα – στό ὁποῖο ἄλλες «ποιμαντικές» δραστηριότητες κατέχουν ἀνώτερη θέση ἀπό τήν θεία Λειτουργία (!)

Στίς Ἀποστολικές Διαταγές, ἔργο τό ὁποῖο συνοψίζει τήν ἀποστολική ζωή καί διδασκαλία, τονίζεται ἡ μέγιστη σημασία τῆς πνευματικῆς ἀναδοχῆς τῶν πιστῶν ἀπό τοὺς ποιμένες-ἀναδόχους διά τῶν Μυστηρίων καί κυρίως τοῦ Βαπτίσματος καί τῆς Εὐχαριστίας: «τοὺς δι' ὕδατος ἀναγεννήσαντας, τοὺς τῷ ἁγίῳ πνεύματι πληρώσαντας, τοὺς ἐν διδασκαλίᾳ ἀναθρεψαμένους... καί τῆς ἀγίας καί ἱερᾶς εὐχαριστίας μετόχους ποιήσαντας»⁷.

(συνεχίζεται)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. *Ρωμ.* 11,24: «εἰ γὰρ σὺ ἐκ τῆς κατὰ φύσιν ἐξεκόπης ἀγριελαίου καὶ παρὰ φύσιν ἐνεκεντρίσθης εἰς καλλιέλαιον, πόσω μᾶλλον οὗτοι οἱ κατὰ φύσιν ἐγκεντρίσθοντα τῇ ἰδίᾳ ἐλαίᾳ». 2. Νεκταρίου Μητρ. Πενταπόλεως, *Μάθημα Ποιμαντικῆς*, Θεσσαλονίκη: Ρηγόπουλος 1974, σ. 35. 3. Γεώργιος Καψάνης (Αρχιμ.), *Ἡ Ποιμαντικὴ διακονία κατὰ τοὺς ἱεροὺς κανόνες*, Πειραιεύς: Ἄθως, 1976, σ. 49: «Ἡ Ἀλήθεια καὶ ἡ Παράδοσις αὐτῆς [Ἐκκλησίας] ἀποτελοῦν θεμελιώδη ζητήματα τῆς Ποιμαντικῆς». 4. *Πράξ.* 14,23 καὶ 8,18. *Α΄ Τιμ.* 4,14. *Β΄ Τιμ.* 1,6. 5. Βλ. *Α΄ Κορ.* 12, 28 καὶ *Ρωμ.* 12, 6-8: «ἔχοντες χαρίσματα κατὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν διάφορα...». Ἐρμηνεύει ὁ π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ, *Τὸ Σῶμα τοῦ Ζώντος Χριστοῦ*, Ἀθήνα: Ἀρμός 1999, σ. 83: «... ἡ ἱερωσύνη δόθηκε καὶ ρίξωσεν στὴν ὁλότητα τοῦ σώματος». 6. Ἀπὸ τὴν ἀκολουθία τοῦ Μυστηρίου τῆς Ἱερωσύνης. 7. *Διαταγαὶ Ἀποστόλων*, 2,33, ΒΕΠΕΣ 2, 38-9, Ἀθήνα: Ἀποστολικὴ Διακονία 1955.

Cornelis de Bruijn, Ἀποψη τῆς Βηθλεέμ (1698), χαλκογραφία (ἀπὸ τό ἔργο τοῦ καλλιτέχνη γιὰ τό ταξίδι του στήν Ἀνατολική Μεσόγειο: *Reizen van Cornelis de Bruijn...*, 1698)

«Ἄσπιλε, ἀμόλυντε» - Βαπτιστήριο

π. Χρυσοβαλάντη Θεοδώρου

προϊστ. Ἱ.Ν. Κοιμήσεως Θεοτόκου Ἀγ. Στεφάνου Ἀττικῆς, Δρος Λειτουργικῆς

«Ἄσπιλε, ἀμόλυντε». Πρόκειται γιὰ τὴν γνωστὴ εὐχὴ τοῦ μοναχοῦ Παύλου τῆς Μονῆς τῆς Εὐεργέτιδος ποὺ λέγεται πρὸς τὸ τέλος τῆς Ἀκολουθίας τόσο τοῦ μεγάλου ὅσο καὶ τοῦ μικροῦ Ἀποδείπνου. Κάποτε ὑπῆρχε καὶ στὴν Α΄ Ὁρα (βλ. χφ. Σινᾶ 865, ὠρολόγιο ιβ΄ αἰ., φ. 97r-98v). Ἡ εὐχὴ αὐτὴ ἔχει ἐσχατολογικὸ περιεχόμενο καὶ ἐπελέγη γιὰ τὴν Ἀκολουθία τοῦ Ἀποδείπνου, τὴν πρό τοῦ ὕπνου, καθ' ὅσον ὁ ὕπνος θεωρεῖται ὡς εἰκόνα τοῦ θανάτου. Ἡ εὐχὴ, ἐπίσης, ἔχει προσωπικὸ καὶ ιδιωτικὸ χαρακτήρα, σέ ἀντίθεση μέ τὴν εὐχὴ πρὸς τὸν Χριστό ποὺ ἀκολουθεῖ («Καὶ δὸς ἡμῖν, Δέσποτα...») τοῦ μοναχοῦ Ἀντιοχίου Πανδέκτου, ἡ ὁποία προϋποθέτει πολλοὺς συμπροσευχομένους.

Ἄστερίσκος. Ἔτσι λέγεται τὸ ἱερό σκεῦος ποὺ τοποθετεῖται πάνω στό ἅγιο δισκάριο κατὰ τὴν θεία Λειτουργία, ὥστε τὸ ὑφασμένο κάλυμμα νά μὴν ἀγγίζει τὰ Τίμια Δῶρα. Ἐμφανίζεται περίπου τὸν 11^ο αἰ. στή διαθήκη Εὐστάθιου τοῦ Βοΐλα τοῦ ἔτους 1059 (βλ. P. Lemerle, *Cinq études sur le XI siècle byzantin*, 1977 σ. 24) καὶ τῇ διάταξη Μιχαήλ τοῦ Ἀταλειάτου τοῦ ἔτους 1077

[βλ. P. Gautier, "La diataxis de Michel Attaliat", *Revue des études byzantines* 39 (1981) 91].

Ὡστόσο, ὅπως ὅλα τὰ σκεύη ἔτσι καὶ αὐτὸ ἔχει τὸν συμβολισμό του. Συμβολίζει τὰ ἀστέρια τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἰδιαίτερα τὸν ἀστέρα τῆς Γεννήσεως τοῦ Κυρίου ποὺ ὁδήγησε τοὺς Μάγους (N. Καβάσιλας, PG 150:389, Συμεῶν Θεσσαλονίκης, PG 155:264). Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἱερέας, στήν Ἀκολουθία τῆς Προσκομιδῆς, ὅταν τοποθετεῖ τὸν Ἀστερίσκο πάνω στό Δισκάριο λέει: «Ἐλθὼν ὁ ἀστὴρ ἔστη ἐπάνω, οὗ ἦν τὸ παιδίον κείμενον, μετὰ Μαρίας τῆς Μητρὸς αὐτοῦ». Ὁ Ἀστερίσκος ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο μεταλλικὰ ἐλάσματα κυρτωμένα στίς τέσσερις ἄκρες τους, ποὺ συνδέονται μέ μία βίδα στὴ μέση τοῦ ἡμισφαιρίου ποὺ σχηματίζεται, γιὰ νά κινουῦνται εὐκόλα.

Αὐτόμελα. Εἶναι τὰ τροπάρια ποὺ ἀπὸ μουσικῆς πλευρᾶς εἶναι πρωτότυπα καὶ δέν ἀκολουθοῦν ἀπὸ πλευρᾶς ρυθμοτεχνικῆς τῇ διάταξη κανενὸς μέλους. Χρησιμεύουν καὶ ὡς πρότυπα, γιὰ νά φαλοῦν, σάν αὐτά, καὶ ἄλλα τροπάρια ποὺ ἀκολουθῶς ὀνομάζονται Προσόμοια.

Β

Βαπτιστήριο. Ἰδιαίτερο ἱερό οἶκημα πού βρισκόταν πλησίον τοῦ ναοῦ, στήν αὐλή του, πολλές φορές ἔχοντας πρόσβαση πρὸς αὐτόν καί ἐντός τοῦ ὁποίου γίνονταν οἱ βαπτίσεις κατὰ τὴν ἀρχαία ἐποχή. Κατὰ τοὺς ἀποστολικούς χρόνους τὸ Βάπτισμα γινόταν σέ ὁποιοδήποτε ὑπαίθριο τόπο, στόν ὁποῖο ὑπῆρχε νερό, ὅπως σέ ποτάμια, λίμνες, φυσικές δεξαμενές νεροῦ (Πράξ. 8, 38. 16, 12-15 κ.λπ.). Ὁ Ἰουστίνος ἀναφέρει πῶς οἱ βαπτίσεις γίνονταν «ἐνθα ὕδωρ ἐστί» (Α' Ἀπολογία 61) καί ὁ Τερτυλλιανὸς πῶς χρησιμοποιήθηκαν γιὰ τὴν τέλεση

James McBey, *Τὸ Ἄστρο τῆς Γεννήσεως στόν Ναό τῆς Γεννήσεως στή Βηθλεέμ* (1918). Συλλογή Imperial War Museums, Λονδίνο (Art.IWM ART 1530)

τοῦ Βαπτίσματος «λάκκοι καί λίμναι καί πηγαί καί ποταμοί» (*De baptismo*, 4). Ὁ Δίδυμος λέει πῶς τὸ Βάπτισμα γινόταν «ἀδιακρίτως παντὶ ὕδατι καί θαλάσση» (PG 39:695) καί εἶναι γνωστό πῶς ὁ Γρηγόριος ὁ Φωτιστής βάπτισε τοὺς Ἀρμενίους στόν Εὐφράτη ποταμό.

Ἀπὸ τὸν 3^ο αἰ., ὅμως, ἐμφανίζονται τὰ πρῶτα βαπτιστήρια ὡς αὐτοτελῆ οἰκοδομήματα, στήν ἀρχὴ στήν ἔδρα κάθε Ἐπισκόπου, ἐφ' ὅσον αὐτός ἦταν ὁ λειτουργὸς τοῦ Βαπτίσματος, καί ἀργότερα πλησίον κάθε ναοῦ. Τὴν ἐποχὴ τῶν διωγμῶν ἔχουμε ταπεινότερα βαπτιστήρια ἐντός τῶν Κατακομβῶν, ἀμέσως μετὰ ὅμως συνέχισε ἡ ἀνοικοδόμησις τῶν βαπτιστηρίων.

Τὰ βαπτιστήρια (ἢ Φωτιστήρια) ἦταν εὐρύχωρα οἰκήματα, χωρισμένα σέ δύο μέρη. Στό ἓνα, τὸ κυρίως μέρος, ὑπῆρχε στό μέσον του ἡ δεξαμενὴ ἢ λεκάνη, σέ σχῆμα σταυροῦ ἢ κυκλικό, ἐντός τῆς ὁποίας γίνονταν οἱ βαπτίσεις καί στό ὁποῖο οἱ βαπτιζόμενοι κατέβαιναν ἀπὸ σκαλοπάτια. Σέ μερικά ὑπῆρχαν γύρω ἀπὸ τὴ λεκάνη κερκίδες, στίς ὁποῖες κάθονταν οἱ συγγενεῖς τῶν βαπτιζομένων. Ὁ ἔξω χώρος χρησιμοποιοῦνταν ὡς ἀποδυτήρια καί ὡς χώρος ἐξορκισμῶν καί κατηχήσεων. Στά βαπτιστήρια γίνονταν ὁμαδικές βαπτίσεις κατὰ τακτά χρονικά διαστήματα καί κυρίως τὸ Μ. Σάββατο, τὴν παραμονὴ τῶν Φώτων καί τῆς Πεντηκοστῆς. Ἀπὸ τότε ὅμως, πού ὁρίστηκε ὁ νηπιοβαπτισμὸς καί σιγά-σιγά διαδόθηκε, ἄρχισε καί ἡ παρακμὴ καί ἀχρησία τῶν βαπτιστηρίων. Τὰ ἀντικατέστησε ἡ κολυμβήθρα ὅπως τὴν ξέρουμε σήμερα.

VI. Ἡ ἀποστολή στή Μοραβία

Ἀρχιμ. Παντελεήμονος Τσορμπατζόγλου
Δρος Θεολογίας - Ἱερ. Προϊστ. Ἱ.Ν. Ἀγίων Ἀναργύρων Ψυρρῆ

Ἡ ἀποστολή τῶν δύο ἀδελφῶν Κωνσταντίνου (Κυρίλλου) καί Μεθοδίου στήν Μεγάλη Μοραβία δέν ἦταν ἀπλή ὑπόθεση, διότι ἔπρεπε νά ἀντιμετωπίσουν ὄχι μόνον τίς ἐπιρροές καί τίς σχέσεις μέ τούς Φράγκους, ἀλλά καί τόν ἔντονο ἐκκλησιαστικό ἀνταγωνισμό τῆς Ρώμης μιᾶς καί ποτέ δέν ἔγινε ἀποδεκτή ἀπο τήν πλευρά της ἡ ὑπαγωγή τοῦ Ἀνατολικοῦ Ἱλλυρικοῦ στόν θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπό τόν Λέοντα Γ' (726)¹· ἐπιπλέον εἶχαν προηγηθεῖ τά προβλήματα μέ τήν διεκδίκηση τῆς δικαιοδοσίας ἐπὶ τῆς Βουλγαρίας².

Πέρα, ὅμως, ἀπό τίς πολιτικές δυσκολίες ἡ ἐπιστημονική προπαρασκευή καί ὁ σχετικός ἐξοπλισμός ἦταν ἄνευ προηγουμένου καί ἕνα πλήρες ἐπιτελεῖο στήν Κωνσταντινούπολη ἐφάρμοζε τίς ὁδηγίες καί ὑποστήριζε τό φιλολογικό ἔργο τῶν δύο ἀδελφῶν. Ἔτσι, ὅταν τήν ἀνοιξή τοῦ 863 ἡ ἱεραποστολική ομάδα ξεκίνησε γιά τήν Μοραβία μέ δῶρα καί μία ἐπιστολή τοῦ Μιχαήλ Γ' πρὸς τόν Ρατισλάβο, ὁ αὐτοκράτορας τώρα μποροῦσε νά καυχηθεῖ ὅτι «σοῦ στέλνουμε μάλιστα καί αὐτόν στόν ὁποῖο τά ἀποκάλυψε [τά γράμματα ὁ Θεός] ἄντρα τίμιο καί εὐσεβῆ, πολύ μορφωμένο καί φιλόσοφο. Ἔτσι, λάβε δῶρο μεγαλύτερο καί τιμιώτερο ἀπό κάθε χρυσάφι καί

ἀσήμι καί ἀπό τά πλούτη πού παρέρχονται»³.

Κατά τό διάστημα 863-867, πού παρέμειναν στήν χώρα τῶν Μοραβῶν οἱ δύο ἀδελφοί πέτυχαν νά ἐδραιώσουν τήν χριστιανική διδασκαλία. Ἡ ἐπιτυχία αὐτή ἦταν ἀποτελεσματική, καί μέρος μιᾶς μεγαλύτερης ἐπιτυχίας. Γιά πρώτη φορά οἱ Σλάβοι τῆς Μοραβίας ἄκουσαν ὄχι μόνον τό Εὐαγγέλιο, τήν Θεία Λειτουργία καί τίς ἄλλες ἐκκλησιαστικές ἀκολουθίες στήν γλῶσσα τους, ἀλλά τήν εἶδαν καί σέ γραπτή μορφή. Ὁ Κωνσταντίνος (Κύριλλος) ἐπενόησε ἀλφάβητο καί γραφή, γνωστή ὡς γλαγολιτική – ἀπό τήν σλαβική λέξη «γλαγκόλ» πού σημαίνει «ρῆμα»– κατὰλληλη γιά τήν ιδιοσυγκρασία καί τήν λαλούμενη γλῶσσα τῶν Σλάβων. Ἀκόμη, μαζί μέ τόν Μεθόδιο ἀσχολήθηκαν μέ τήν μετάφραση τῶν ἐκκλησιαστικῶν κειμένων.

Ἡ μορφολογία τοῦ ἀλφαβήτου εἶναι πολύ ιδιόμορφη, ἀφοῦ δέν μοιάζει μέ κανένα ἀπό τά ἤδη γνωστά ἀλφάβητα καί ἀποτελεῖ ἐπιστημονικό αἰνίγμα. Μᾶλλον θα πρέπει νά κατακυρωθεῖ ἀποκλειστικά στόν Κωνσταντῖνο (Κυρίλλο), καθότι ἀποτελεῖ προσωπική «ἐφεύρεσή» του καί ἐφαρμογή τῶν, ἀγνώστων σέ ἐμᾶς, ἀλλά πλουσίων καί πολυπλεύρων γνώσεών του⁴.

Ἡ πρόσκληση καί ἡ στήριξη τοῦ Ρατισλάβου δέν ἦταν ἀρκετά γιά νά διασφαλίσουν τήν ἀπρόσκοπτη πορεία τοῦ ἔργου τους ἐκ μέρους τῶν Φράγκων κληρικῶν πού ἀπό καιρό δροῦσαν στήν Μοραβία. Ἡ καθημερινῶς μειούμενη ἐπιρροή τῶν Γερμανῶν κληρικῶν στόν λαό εἶχε προκαλέσει τήν ἀντίδρασή τους καί τήν προβολή παντοίων προσκομμάτων. Ἡ πολεμική τῶν Γερμανῶν ἀποκαλύπτει τήν ἐπιτυχία τοῦ ἔργου τῶν Κυρίλλου καί Μεθοδίου, διότι τοὺς κατηγοροῦσαν ὡς αἰρετικούς ἐπειδὴ χρησιμοποιοῦσαν τήν σλαβική γλῶσσα, ἢ ὁποία σύμφωνα μέ τήν θεωρία τῶν «τριῶν ἱερῶν γλωσσῶν» —ἡ ἑλληνική, ἡ λατινική καί ἡ ἑβραϊκή, στίς ὁποῖες εἶχε γραφεῖ ἡ αἰτία τῆς καταδίκης τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ του, ἦταν οἱ μόνες ἱερέες— δέν ἦταν ἱερή γλῶσσα καί συνεπῶς ἀποδεκτή γιά τήν λατρεία. Ὁ πυρήνας τῆς πολεμικῆς τῶν Γερμανῶν ἐπληττε εὐθέως τόν λόγο τῆς παρουσίας τῶν δύο ἀδελφῶν στήν Μοραβία, δηλ. νά ὀργανώσουν γλῶσσα, καί κατ' ἐπέκταση πνευματικό πολιτισμό στοὺς Μοραβούς.

Μετά ἀπὸ τριετῆ δράση στήν Μοραβία οἱ ρίζες τῆς πρώτης σλαβικῆς ἐκκλησίας εἶχαν πιάσει καλά, ὥστε νά ἐμφανίζονται καί οἱ πρῶτοι καρποί. Πολλοί ἀπὸ τοὺς μαθητές τῶν δύο ἀδελφῶν ἦταν πλέον ὥριμοι νά ἀναλάβουν ὑπεύθυνες θέσεις στήν τοπική ἐκκλησία. Τό πρόβλημα, ὅμως, τῆς χειροτονίας τῶν νέων αὐτῶν ἦταν περισσότερο περίπλοκο ἀπὸ τὰ προηγούμενα, διότι σχετιζόταν ἄμεσα μέ τήν δικαιοδοσία πού ἀναγνωρίζοταν

ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Μοραβίας. Ἐπειδὴ ἡ ἀρχική πρόσκληση τοῦ Ρατισλάβου, καί ἡ μύχια πρόθεσή του, περιελάμβανε τήν ἵδρυση ἀνεξάρτητης ἐκκλησίας ὑπὸ τόν Κωνσταντινουπόλεως, εὐνόητο ἦταν νά ἀποτελοῦν μοναδική εὐκαιρία χειροαφετήσεως τῆς Μοραβικῆς Ἐκκλησίας οἱ πρῶτες χειροτονίες. Μέ τίς σκέψεις αὐτές οἱ Κωνσταντῖνος (Κυρίλλος) καί Μεθόδιος, μαζί μέ ἐκλεκτοὺς μαθητές τους, ξεκίνησαν ἀπὸ τήν Μοραβία καί μέσω Παννονίας ἔφθασαν στήν Βενετία, ἢ ὁποία ἦταν Βυζαντινὴ κτήση, καί ἀπὸ ἐκεῖ στήν Κωνσταντινούπολη.

Ὡς Παννονία προσδιορίζαν τήν περιοχή πού ἐκτεινόταν μεταξὺ τῆς σημερινῆς δυτικῆς Οὐγγαρίας, ἀνατολικῆς Αὐστρίας καί ἔφθανε μέχρι τήν Σλοβενία· κατοικοῦνταν ἀπὸ σλαβικό πληθυσμό καί ἀποτελοῦσε ἀνεξάρτητη ἡγεμονία ὑπὸ τόν Κότσελ τήν ἐποχὴ αὐτή. Ἄν καί ἡ Ἐκκλησία τῆς Παννονίας ὑπαγόταν στήν ἀρχιεπισκοπὴ τοῦ Σάλτσμπουργκ, ὁ ἀπόηχος τοῦ ἐγχειρήματος τοῦ Ρατισλάβου στήν Μοραβία ἦταν πολὺ θετικός στήν Παννονία· ἔτσι, ὅταν ἡ ἱεραποστολικὴ ὁμάδα τῶν Κωνσταντίνου (Κυρίλλου) καί Μεθοδίου βρέθηκε νά διέρχεται τήν Παννονία ἀπετέλεσε λαμπρὴ εὐκαιρία γιά τόν Κότσελ νά μελετήσῃ ἀπὸ κοντὰ τὰ ἐπιτεύγματα τῶν δύο ἀδελφῶν. Ἡ ὁμάδα παρέμεινε στήν Παννονία γιά κάποιον διάστημα, ἴσως ἀρκετῶν μηνῶν ἄν κρίνουμε ἀπὸ τήν μαρτυρία ὅτι ὁ Κότσελ ἀγάπησε πολὺ τὰ σλαβικά γράμματα καί τὰ ἔμαθε· καί ἔβαλε νά τὰ μάθουν καί καμιὰ πενηνταριά μαθητές⁵.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Θεοφάνης 410. Βλ. Π.-Γ. Τσορμπατζόγλου, *Εικόνομαχία καί κοινωνία στά χρόνια τοῦ Λέοντος Γ΄*, Κατερίνη 2002, σ. 126. 2. Βλ. F. Dvornik, *The Photian Schism. History and Legend*, Cambridge 1948, σ. 91-131. 3. *Βίος Κυρίλλου*, κεφ. 14. 4. Βλ. *The Slavonic Languages*, B. Comrie - G. Corbett (ἐκδ.), London/N. York: [Routledge] 1993, σ. 20-60. 5. *Βίος Κυρίλλου*, κεφ. 15.

Τό ἐσωτερικό τοῦ Ναοῦ τῆς Γεννήσεως στή Βηθλεέμ (πρό τοῦ 1903), ἔργα πού ἀποδίδονται στόν Αὐστριακὸ ζωγράφο Hubert Sattler

Ἡ Ἰκανοποίηση τῆς θείας δικαιοσύνης στόν δυτικό χριστιανισμό

Πρωτ. Βασιλείου Ἀ. Γεωργόπουλου
Ἀναπλ. Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

Ἡ ἔννοια τῆς «ἰκανοποίησης» στόν δυτικό χριστιανισμό ἀναφέρεται στό ἔργο τοῦ Χριστοῦ, τό ὁποῖο στόχευε νά διασφαλίσει καί νά ἰκανοποιήσῃ τή θεία δικαιοσύνη ἀπό τήν προσβολή της μέσῳ ἀνθρώπινης ἁμαρτίας καί νά ἐπιτελέσῃ τήν ἐξιλέωση τῶν ἀνθρώπινων ἁμαρτιῶν. Ὁ ὅρος ἀντλείται ἀπό τό ρωμαϊκό δίκαιο, ὅπου δήλωνε τήν ἀποκατάσταση ἑνός ἀδικημένου μέσῳ ἀνταπόδοσης πού συνοδεύεται ἀπό συγχώρεση χρέους ἢ παραπτώματος. Στό πλαίσιο αὐτό, ὁ σταυρικός θάνατος τοῦ Χριστοῦ νοεῖται ὡς ἐξιλαστήρια θυσία καί ὡς ἰκανοποίηση τοῦ Θεοῦ γιά τίς ἁμαρτίες τοῦ κόσμου.

1. Ἡ θεολογική βάση τῆς ἰκανοποίησης

Ἡ ἰκανοποίηση τῆς θείας δικαιοσύνης στόν δυτικό χριστιανισμό συνδέεται ἄρρηκτα μέ τήν ἔννοια τοῦ ἐξιλασμοῦ καί τῆς συμφιλίωσης. Ὁ Χριστός, ἐνεργώντας «γιά ἑμᾶς καί ἀντί γιά ἑμᾶς», προσέφερε αὐτό πού ἡ ἀνθρωπότητα δέν ἦταν σέ θέση νά προσφέρει: ἀποκατάσταση τῆς προσβολῆς τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ καί ἄρση τῆς ἐνοχῆς πού προκαλεῖ ἡ ἁμαρτία.

Ἡ θεολογική διάκριση ἀνάμεσα στήν «ἰκανοποίηση» καί τήν «ἀξία» τοῦ

Χριστοῦ εἶναι οὐσιώδης. Ἡ ἰκανοποίηση ἀφορᾷ τήν ἀποδοχή τῆς ποινῆς πού συνεπάγεται ἡ ἀνθρώπινη παράβαση, ἐνῶ ἡ ἀξία ἀναφέρεται στήν ἐνεργητική ὑπακοή τοῦ Χριστοῦ στόν νόμο τοῦ Θεοῦ, πρίν ἀπό τήν πτώση. Μέ αὐτόν τόν τρόπο, ἡ θεία δικαιοσύνη ἰκανοποιεῖται πλήρως, τόσο μέ τήν ὑπομονή τοῦ πάθους ὅσο καί μέ τήν ὑπακοή τῆς ζωῆς.

2. Ἡ μεσαιωνική προσέλευση τῆς ἀντίληψης

Ἡ συστηματική διατύπωση τῆς θεωρίας τῆς ἰκανοποίησης τῆς θείας δικαιοσύνης ἤλθε ἀπό τόν Ἀνσελμο τοῦ Καντέρμπερυ (†1109), στό ἔργο του *Cur Deus Homo*. Ὁ Ἀνσελμος τόνισε ὅτι ἡ ἁμαρτία τοῦ ἀνθρώπου συνιστᾷ ἀπείρου μεγέθους προσβολή κατά τοῦ ἀπείρου μεγάλου Θεοῦ. Συνεπῶς, μόνο μία πράξη ἄπειρης ἀξίας, δηλαδή ἡ θυσία τοῦ Θεανθρώπου, μπορούσε νά ἀποκαταστήσῃ αὐτήν τή διατάραξη.

Ἡ θεολογική ἐπιχειρηματολογία τοῦ Ἀνσελμου στηρίχθηκε σέ δύο ἄξονες:

- α) ἡ ἀνθρώπινη φύση τοῦ Χριστοῦ καθιστοῦσε δυνατή τήν ἐπωμισθεῖσα ὀφειλή, καί
- β) ἡ θεία φύση Του ἐξασφάλιζε τήν ἀπεριόριστη ἀξία τῆς θυσίας.

Ἀναλυτικότερα, σύμφωνα μέ τόν Ἄνσελμο: Τό ἄπειρο χρέος πού εἶχε ἀποκτήσει ὁ ἄνθρωπος μέ τήν προσβολή ἐναντίον τοῦ ἀπείρως μεγάλου Θεοῦ δέν μπορούσε νά ἐξιλεωθεῖ ἀπό κανένα ἀπλό κτίσμα· μόνο ὁ Θεάνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός μπορούσε νά ἀποδώσει στόν Θεό τήν ἄπειρη ἱκανοποίηση πού ἀπαιτοῦνταν. Μόνο ὁ Θεός μπορεῖ νά ἱκανοποιήσει τόν ἑαυτό Του. Ἡ ἀνθρώπινη φύση τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἐπιτρέπει νά ἐπωμιστεῖ τό χρέος, ἐνῶ ἡ θεία Του φύση τοῦ δίνει τή δυνατότητα νά τό ἐξοφλήσει. Ὡστόσο, ἦταν καθήκον τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἀνθρώπου, νά ζήσει σύμφωνα μέ τόν νόμο τοῦ Θεοῦ· ἐπομένως, ἡ ὑπακοή τῆς ζωῆς του δέν μπορούσε νά προσφέρει ἱκανοποίηση γιά τό δικό μας χρέος. Ἀλλά, ἂν καί ὀφείλε νά ζήσει μέ ὑπακοή στόν νόμο, ὡς Ἅγιος δέν ὀφείλε νά πεθάνει. Βλέποντας, λοιπόν, ὅτι ἐκούσια παρέδωσε τή ζωή Του, ἄπειρης ἀξίας, πρὸς τιμὴν τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀνῆκε μία ἀνταμοιβή ἀπό τόν Θεό, καί αὐτή ἡ ἀνταμοιβή συνίσταται στή συγχώρεση τῶν ἁμαρτιῶν τῶν ἀδελφῶν Του (Adolf von Harnack, *Dogmengeschichte*, ⁸1991, σ. 368-370).

3. Ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ προσέγγιση

Ἡ Σύνοδος τοῦ Τριδέντο (1545-1563) ἀπέρριψε τήν ἀποψη τῶν Διαμαρτυρομένων ὅτι ἡ ἱκανοποίηση τοῦ Χριστοῦ ἀποτελεῖ τό μοναδικό θεμέλιο τῆς συγχώρησης. Σύμφωνα μέ τήν ρωμαιοκαθολικὴ διδασκαλία, ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ ἐξιλεώνει κυρίως τίς ἁμαρτίες πρὶν ἀπό τό βάπτισμα. Γιά τίς μεταγενέστερες ἁμαρτίες, συγχωρεῖται ἡ αἰώνια ποινή,

ἀλλά παραμένει ἡ προσωρινή, ἡ ὁποία ἀπαιτεῖ περαιτέρω ἱκανοποίηση μέσῳ πράξεων μετάνοιας καί, ἐφόσον χρειαστεῖ, καί τοῦ Καθαρτηρίου.

4. Ἡ λουθηρανικὴ θεολογία

Ὁ Λούθηρος υἱοθέτησε τή διδασκαλία τῆς ἱκανοποίησης τῆς θείας δικαιοσύνης, ἀλλά τό κεντρικὸ του μέλημα ἦταν ἡ δικαίωση διὰ τῆς πίστεως. Στὴν *Αὐγουσταία Ὁμολογία* (1530), διακηρύσσεται ὅτι οἱ ἄνθρωποι δικαιώνονται δωρεάν, μέ βάση τήν πίστη στόν Χριστό, ὁ ὁποῖος «ἱκανοποίησε γιά τίς παραβάσεις μας μέ τόν θάνατό του».

Ἡ λουθηρανικὴ θεολογία, μετέπειτα, ἀνέπτυξε τή διάκριση ἀνάμεσα στήν ἐνεργητικὴ καί τήν παθητικὴ ὑπακοή τοῦ Χριστοῦ. Ἡ *Formula Concordiae* (1577) τόνισε ὅτι ἡ σωτηρία θεμελιώνεται ὅχι μόνο στήν ὑπακοή μέχρι θανάτου, ἀλλά καί στή συνολικὴ δίκαιη ζωὴ τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία καταλογίζεται ὑπὲρ τῶν πιστῶν.

5. Ἡ Καλβινικὴ ὀπτική

Στόν χώρο τοῦ καλβινισμοῦ, ἡ ἱκανοποίηση τοῦ Χριστοῦ συνδέθηκε μέ τό δόγμα τοῦ ἀπόλυτου προορισμοῦ. Γιά τόν Καλβίνο ὁ Χριστός δέν πέθανε γιά ὅλη τήν ἀνθρωπότητα, ἀλλά μόνο γιά τούς «ἐκλεκτούς», μόνο γιά ἐκείνους, δηλαδή, πού ὁ Θεός εἶχε προορίσει ἐκ τῶν προτέρων γιά σωτηρία. Ἡ θυσία Του, συνεπῶς, εἶναι συγκεκριμένη καί ἀποτελεσματικὴ ἀποκλειστικά γιά τούς ἐκλεκτούς, ἐξασφαλίζοντας μέ βεβαιότητα τή σωτηρία τους.

6. Ἡ σύγχρονη συζήτηση

Στή σύγχρονη δυτική θεολογία, τό ἐπί-
μαχο ζήτημα δέν ἀφορᾷ μόνο τή φύση
τῆς ἱκανοποίησης, τόν χαρακτήρα, τόν
σκοπό ἀλλά καί τήν ἔκτασή της. Πα-
ράλληλα, ἀναδεικνύονται καί πιό ὑπαρ-
ξιακές ἢ κοινωνικές προσεγγίσεις, πού
βλέπουν τήν ἔννοια τῆς ἱκανοποίησης
ὄχι ὡς νομική πράξη ἀλλά ὡς ἀποκατά-
σταση σχέσης.

Συμπέρασμα

Ἡ διδασκαλία περί ἱκανοποίησης τῆς
θείας δικαιοσύνης ἀποτελεῖ ἕναν ἀπό
τούς θεμελιώδεις ἄξονες τῆς δυτικῆς
χριστιανικῆς σωτηριολογίας. Ἀπό τόν
Ἄνσελμο ἕως τή Μεταρρύθμιση καί ἀπό
τήν ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία ἕως τίς
σύγχρονες θεολογικές τάσεις, ἡ ἔννοια
αὐτή παρουσιάζει πολλαπλές ἐκδοχές
καί ἐρμηνευτικές κατευθύνσεις.

Josef Langl, Ἡ Βηθλεέμ τή νύχτα (β' μισό 19ου αἰ.), ἰδιωτική συλλογή

Ἡ ἀπόρριψη τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἀπό ἀρχαῖες καί σύγχρονες αἱρέσεις

Ἀρχιμ. Θεοφίλου Λεμοντζῆ
Δρος Θεολογίας

Ἀπό τά πρῶτα χριστιανικά χρόνια ἐμφανίστηκαν αἱρετικοί οἱ ὅποιοι ἀπέρριπταν τήν Παλαιά Διαθήκη. Αὐτοί ἦταν οἱ Γνωστικοί, ὅπως ὁ αἱρετικός Μαρκίωνας πού ἀπέρριπτε τήν Παλαιά Διαθήκη καί ὑποστήριζε ὅτι αὐτή ἔρχεται σέ ἀντίθεση μέ τήν Καινή Διαθήκη διότι, ὅπως ἔλεγε, ὁ Θεός τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης δέν ταυτίζεται μέ τόν Θεό τῆς Καινῆς Διαθήκης. Σύμφωνα μέ τόν Μαρκίωνα ὑπάρχει ἓνας κακός Θεός, αὐτός τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καί ἓνας καλός, αὐτός τῆς Καινῆς Διαθήκης. Παρόμοιες ἀντιλήψεις διατυπώθηκαν καί ἀπό τοὺς Μανιχαῖστες. Ἀπέρριπταν τήν Παλαιά Διαθήκη καί ὑποστήριζαν ὅτι ἀντιτίθεται στήν Καινή Διαθήκη. Ὁ Θεός τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἰσχυρίζονταν, εἶναι διαφορετικός ἀπό τόν Θεό τῆς Καινῆς Διαθήκης.

Στή σύγχρονη ἐποχή εἴμαστε μάρτυρες ἑνός ιδιότυπου φαινομένου ἐπιστροφῆς σέ κακέκτυπες εἰδωλολατρικές πρακτικές καί συνήθειες οἱ ὁποῖες ἀπορρίπτουν τόν Χριστιανισμό. Μεταξύ αὐτῶν τῶν κύκλων ἔχουν διαμορφωθεῖ κάποιες μετριοπαθέστερες ὁμάδες οἱ ὁποῖες, ἂν καί ἀναγνωρίζουν ὅτι ὁ Χριστιανισμός ἀποτελεῖ ἀγαθό τῆς ἐκκλησιαστικῆς παράδοσης, ὅμως ἀπορρίπτουν

τήν Παλαιά Διαθήκη ὑποστηρίζοντας ὅτι πρέπει ὁ Χριστιανισμός ν' ἀποκοπεῖ ἀπό τήν παλαιοδιαθηκική παράδοση.

Ἀντίθετα, οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἐξαίρουν ἔντονα τήν ἐνότητα τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἡ ὁποία εἶναι ἡ Παλαιά καί ἡ Καινή Διαθήκη. Ἡ ἐνότητα ἐκφράζεται μέσα ἀπό τό γεγονός ὅτι ὁ ἴδιος Θεός, ὁ Υἱός καί Λόγος τοῦ Θεοῦ ἀποκαλύφθηκε, ἄσαρκος κατὰ τήν Παλαιά Διαθήκη καί ἐνσαρκώθηκε κατὰ τήν Καινή Διαθήκη. Αὐτή ἡ ἀλήθεια, ὅτι ὁ ἄσαρκος Υἱός καί Λόγος δηλαδή φανερώθηκε στίς θεοφάνειες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, εἶναι ἓνα ἀπό τά πιό ἰσχυρά ἐπιχειρήματα πού ἀντιτάσσουμε ἀπέναντι σέ ὅλους ἐκείνους πού θέλουν νά διασπᾶσουν τόν ἄρρηκτο δεσμό μεταξύ Παλαιᾶς καί Καινῆς Διαθήκης.

Ἡ ἐνότητα τῶν δύο Διαθηκῶν ἐκφράζεται ἐπίσης ἀπό τό γεγονός ὅτι τό θέμα τῆς Παλαιᾶς καί Καινῆς Διαθήκης εἶναι τό ἴδιο: τό σχέδιο καί οἱ ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ γιά τή σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου. Διασαφηνίζεται αὐτό ὡς ἑξῆς: κατὰ τήν Παλαιά Διαθήκη ἡ ἀνθρωπότητα προετοιμάστηκε γιά τήν ἔλευση τοῦ Μεσσία: «Πολυμερῶς καί πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεός λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις» (Εβρ. 1,1). Ὁ ἴδιος ὁ ἄσαρ-

κος Λόγος τοῦ Θεοῦ μίλησε στούς ἀνθρώπους τοῦ ὁποίου τήν ἄκτιστη δόξα εἶδε ὁ προφήτης Ἡσαΐας: «ταῦτα εἶπεν Ἡσαΐας ὅτε εἶδε τήν δόξαν αὐτοῦ καί ἐλάλησε περὶ Αὐτοῦ» (Ἰωάν. 12,41). Γι' αὐτήν τήν προετοιμασία τῆς ἀνθρωπότητος μᾶς ὁμιλεῖ ἡ Παλαιά Διαθήκη. Ὅμως, κατὰ τούς ἐσχάτους χρόνους, ὁ Θεός «ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Ὑΐῳ» (Εβρ. 1,1). Ὁ Θεός ἐνανθρώπησε «ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τοῦτ' ἔστι τὸν διάβολον, καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας» (Εβρ. 2,14-15). Μέ τῇ διδασκαλίᾳ, τὸν θάνατο καὶ τὴν ἀνάστασή Του, ὁ Χριστός ἔδωσε στούς ἀνθρώπους τὴ δυνατότητα τῆς σωτηρίας.

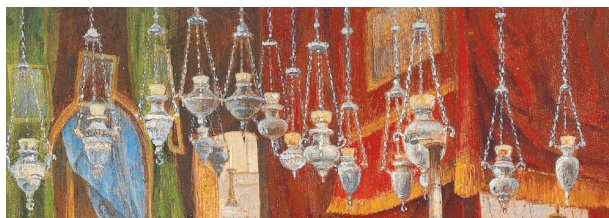
Τὰ διάφορα γεγονότα πού περιγράφονται στὴν Παλαιά Διαθήκη δέν θά εἶχαν κανένα νόημα γιὰ ἐμᾶς, ἂν δέν ἀποτελοῦσαν τὴν πρώτη πράξη τοῦ ἔργου τῆς σωτηρίας πού ἐπρόκειτο νὰ ὀλοκληρωθεῖ στὴν Καινὴ Διαθήκη. Οἱ ὑποσχέσεις τοῦ Θεοῦ, ἡ ἐκλογή τῶν Πατριαρχῶν, ἡ ἔξοδος ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, ἡ Διαθήκη στό Σινᾶ, οἱ προφητικές προρρήσεις, λαμβάνουν τίς πραγματικές τους διαστάσεις μόνον ὅταν τίς δοῦμε ὡς μέρος τοῦ σχεδίου τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸν κόσμο. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, τὰ γεγονότα τῆς Καινῆς Διαθήκης θά μᾶς ἦταν ἀκατανόητα, ἂν δέν γνωρίζαμε τὴν Παλαιά Διαθήκη. Χωρὶς

τὴν Παλαιά Διαθήκη δέν μπορούμε νὰ κατανοήσουμε γιατί ἦρθε ὁ Χριστός στόν κόσμο καὶ ποιές ὑποσχέσεις ἦρθε νὰ ἐκπληρώσει.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστός εἶναι ἡ ἐκπλήρωση τῶν προφητικῶν προρρήσεων, ἡ ἐκπλήρωση τῶν προσδοκιῶν τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, ὁ σκοπός τῶν παλαιδιαθηκικῶν προφητειῶν, ὅπως ἀποδεικνύεται κατὰ τὴ Μεταμόρφωσή Του στό ὄρος Θαβώρ ὅπου φανερώθηκαν ὁ Μωυσῆς καὶ ὁ προφήτης Ἡλίας «μετ' Αὐτοῦ συλλαλοῦντες» (Ματθ. 17,3).

Μελετώντας τὴν Παλαιά Διαθήκη, λοιπόν, δέν μελετοῦμε τὴν ἀρχαία ἱστορία ἐνός λαοῦ, τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ, ἀλλὰ τὴν πνευματικὴ προϊστορία μας. Παρακολουθοῦμε τὴν ἱστορικὴ πορεία ὀλόκληρης τῆς ἀνθρωπότητας πρὸς τὴ λύτρωση.

Ὁ Ἰησοῦς δέν ἀπέρριψε τὴν διδασκαλία τῶν προφητῶν, ἀντίθετα καταδικάζει κάθε εἶδους ἐχθρική ἐνέργεια ἐνάντια στούς προφήτες (Λουκ. 11,47). Ἐπίσης μᾶς προτρέπει: «ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς, ὅτι ὑμεῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζῶν αἰώνιον ἔχειν· καὶ ἐκεῖναί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ» (Ἰωάν. 5,39). Γι' αὐτόν τόν λόγο ἡ Παλαιά Διαθήκη ἔγινε Ἀγία Γραφή γιὰ τὴν πρώτη Ἐκκλησία μετὰ τὴν Πεντηκοστή, στηριζόμενη στὴν αὐθεντία τοῦ Κυρίου καὶ στὴν Παρουσία τοῦ Παρακλήτου. Αὐτὴν τὴν θεϊκὴ αὐθεντία ἀκολουθοῦμε καὶ ἐμεῖς πιστά.

Ἀπό Φιλίππους εἰς Κόρινθον (Πράξ 17.1-18.18): Ἑλλαδική Πεντάπολις

Σταύρου Γουλούλη
Δρος Βυζαντινῆς Τέχνης

Στίς Πράξεις (16.9 κ.έ.: Β' Ἀποστολική περιοδεία, β' μέρος) περιγράφεται πῶς ὁ Παῦλος καί οἱ συνεργάτες του ἐνεργοῦν ἀπό (Ἀλεξάνδρεια) Τρωάδα εἰσοδοσθῆν ἐλληνόφωνη ζώνη τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου. Ἐμφανίζονται σάν στρατός εἰρήνης (βλ. Ἐφημέριος, τρχ. 4 καί 5, 2025). Θά “ἀλώσουν” –θά τοὺς ὑποδεχτοῦν καί στήν συνέχεια θά δώσουν ἀγῶνα– μόνο μεγάλες πόλεις, ἀρχίζοντας ἀπό Φιλίππους. Στή συνέχεια θά περάσουν ἀπό Ἀμφίπολη καί Ἀπολλωνία καί μετά θά “καταλάβουν” δύο ζεύγη γειτονικῶν πόλεων, Θεσσαλονίκη-Βέροια, καί Ἀθήνα-Κόρινθο (ἔδρα ἀνθυπάτου Ἀχαΐας: 18.12), τόν ἀντικειμενικό σκοπό: σύνολο 7 πόλεις. Ἀπό Τρωάδα, ὅπου συμβαίνει τό ὄραμα-προσκλητήριο τοῦ ἀνδρός Μακεδόνας, ἀναφέρονται 10 πόλεις.

Ὅμως σέ 5 πόλεις ὁ Λουκάς γίνεται περισσότερο ἀναλυτικός σέ σχέση μέ ὅσα γράφει γιά τά προηγηθέντα (13.1 κ.έ.: Α' περιοδεία, 15.36 κ.έ.: α' μέρος Β' Περιοδείας) ἢ τά ἐπόμενα (18.23 κ.έ.: Γ' περιοδεία). Ἀνάλογα γεγονότα περιγράφονται σέ πόλεις στήν Ἀνατολή, ἐνίοτε ὑπερβολικά, βίαια, τό ὕλικό τους εἶναι ἀνομοιογενές. Τώρα ὅμως στίς ἑλλαδικές πόλεις ἐξελίσσονται πιό ἥπιες καταστάσεις, τό περιγραφόμενο ὕλικό εἶναι ὁμοιογενές, ἰσορροπημένο, ἐπαναλαμβανόμενο, κατανεμημένο, γιά κάθε πόλη, σέ τρεῖς φάσεις: [1.1] (α) πρόσβαση στόν χώρο: κήρυγμα, λόγος. [1.2] (β) Βάπτισμα (ἵδρυση, καθιέρωση). [2.1] (γ) Ἑθνοτική ἀντιμετώπιση-δίωξη, ἀγῶνας. [2.2] (δ) Θετική ἔκβαση, νίκη. [3] (ε) Κάποιοι τοὺς ἀποπέμπουν, (στ) κάποιοι τοὺς κατευοδώνουν. Κατά σειράν οἱ πόλεις:

1η: (16.12-40) Φίλιπποι [«κολωνία», «ἡμέρας τινας», «πολλὰς ἡμέρας»]: [1.1] ὑποδοχή γυναικῶν (16.13): κήρυγμα σέ χώρο προσευχῆς «ἔξω τῆς πύλης παρὰ ποταμόν». [1.2] βάπτισμα οἴκου Λυδίας. [2.1] Ἀγῶνας καί νίκη κατά τοῦ «πνεύματος Πύθωνος» (16.16), ὁμολογοῦντος “χρησμό”: οἱ ξένοι εἶναι «καταγγέλλοντες ὁδὸν σωτηρίας»! Ἀκολουθεῖ ἐγκλεισμός στήν «ἐσωτέρα φυλακή», καθήμενοι στό «Ξύλον». [2.2] Σεισμός, θεαματική ἀποφυλάκιση καί βάπτισμα οἰκογένειας δεσμοφύλακα. [3] Οἱ «στρατηγοὶ τοὺς παρακαλοῦν νά ἀπέλθουν», ἀλλά «ἀδελφοί» ἀπό οἶκο Λυδίας τοὺς κατευοδώνουν.

2η: (17.1-10) Θεσσαλονίκη (τρία Σάββατα): [1.1] Ἰουδαϊκή Συναγωγή: κήρυγμα περὶ Πάθους-Ἀναστάσεως Χριστοῦ. [1.2] «τινές» (Ἰουδαῖοι) «ἐπείσθησαν», πλῆθος «σεβομένων Ἑλλήνων» καί «γυναικῶν τῶν πρώτων οὐκ ὀλίγαι» καί ὁ φιλοξενῶν Ἰάσων. [2.1] «Ζηλώσαντες Ἰουδαῖοι» εἰσβάλλουν

στήν «οἰκία Ἰάσονος», προσαγωγή του καί μερικῶν ἀδελφῶν στούς πολιτάρχες, κατηγορία γιά ἀποστασία κατὰ Καίσαρος. [2.2] Ἀπαλλαγὴ ἀπὸ κατηγορίες. [3] Οἱ «ἀδελφοί» «διὰ νυκτός» τοὺς «ἐξέπεμψαν» γιά Βέροια. 3η: (17.10-14) Βέροια: [1.1] Ἰουδαϊκὴ Συναγωγή: «εὐγενέστεροι τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ», «καθ' ἡμέραν». [1.2] «μετὰ πάσης προθυμίας», «πολλοί... ἐπίστευσαν», «τῶν Ἑλληνίδων γυναικῶν τῶν εὐσχημόνων καὶ ἀνδρῶν οὐκ ὀλίγοι». [2.1] Ἰουδαῖοι τῆς Θεσσαλονίκης καταφθάνουν «σαλεύοντες καὶ ταρασσόντες τοὺς ὄχλους». [2.2] Σίλας-Τιμόθεος «ὑπέμενον» [3] «ἀδελφοί» ὁδηγοῦν τὸν Παῦλο «ἕως ἐπὶ τὴν θάλασσαν», γιά Ἀθήνα. 4η: (17.15-18.1) Ἀθήνα «πᾶσαν ἡμέραν»: [1.1] Ἰουδαϊκὴ Συναγωγὴ καὶ «σεβόμενοι». Ἀγορά: «παρατυγχάνοντες Ἐπικούρειοι καὶ Στωικοί». [1.2] Κήρυγμα στὸν Ἄρειο Πάγο. [2.1] «ἐχλεύαζον». [2.2] «τινὲς ἄνδρες ἐπίστευσαν»: Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης, Δάμαρις καὶ ἕτεροι. [3] «χωρισθεὶς ἐκ τῶν Ἀθηνῶν» πρὸς Κόρινθο. 5η: (18.1-18) Κόρινθος: «εὐρὼν Ἰουδαῖον Ἀκύλαν καὶ Πρίσκιλλαν γυναῖκα αὐτοῦ», «ἡργάζετο» ὡς σκηνοποιός. [1.1] Ἰουδαϊκὴ Συναγωγὴ «κατὰ πᾶν Σάββατον». [1.2] Κήρυγμα, βάπτισμα ἀρχισυναγώγου Κρίσπου καὶ οἰκογενείας, «πολλοὶ τῶν Κορινθίων». [2.1] Ἀντίδραση Ἰουδαίων, προσαγωγή στό «Βῆμα» ἐνώπιον Γαλλίωνος ἀνθυπάτου. [2.2] Σωφρονισμός ἀρχισυναγώγου ἀπὸ «πάντες». [3] «τοῖς ἀδελφοῖς ἀποταξάμενος ἐξέπλει...» μὲ Ἀκύλλα καὶ Πρίσκιλλα γιά Ἑφεσο.

Σέ κάθε πόλη: βαπτίζεται ἓνας τοῦλάχιστον ἐκλεκτός πολίτης καὶ ἡ οἰκογένειά

του. Γυναῖκες πρωταγωνιστοῦν. Ἐπίσημοι δέχονται τὸ εὐαγγέλιο. Ἐνάντιοι ἡττῶνται. Οἱ ἀπόστολοι κατευδώνονται νικητές. Λανθάνει τυπικὸ καταλήψεως ἢ (ἐπαν)ιδρύσεως (ρωμαϊκῆς) πόλεως: 1. Πρόσκληση λαοῦ: λόγος ἐκ Θεοῦ (καθιέρωση), 2. ἀγώνας κατὰ δυνάμεων τοῦ χάους (Πύθωνος κλπ), 3. Ἐπικράτηση – θριαμβικὴ ἐξοδος. Ταυτόχρονα ἱδρύεται ἓνα Κοινὸ Πόλεων. Ἐπὶ τοῦ πεδίου (ὁδοῦ) ἱεραποστολῆς δηλώνονται ἑπτὰ πόλεις, ὅπως ἀνάλογες εἶναι στήν Ἀποκάλυψη (κεφ. 1-3) οἱ πόλεις τῶν Ἐπιστολῶν. Ὁ ἀρ. [7] εἶναι περιεκτικός: ἕξι κινήσεις (κύβος): ἐξάπλωση· ἑβδομῃ: κατάληξη στό κέντρο. Ἐπτὰ πόλεις “κυριεύονται” (προκρίνονται)!, ἐπὶ χάρτου ὁργανώνονται πέντε [κέντρο (Κόρινθος) καὶ τέσσερα ἄκρα] ὡς ἀπαρχὴ γιά μελλοντικὸ πολλαπλασιασμό! Ὁ Λουκᾶς προσφέρει ὁργανωμένο πρότυπο ἱδρύσεως χριστιανικῆς πόλεως-συγκροτήσεως συμπολιτείας, μιᾶς χριστιανικῆς Πενταπόλεως στὸν πυρῆνα τοῦ ἐλληνικοῦ κόσμου. Τὸ ὑλικὸ ἐπαναλαμβάνεται, ἀπομνημονεύεται, δημιουργώντας “μῦθο” σέ πραγματικὰ γεγονότα, ὅχι σέ θρύλους. Ὑπῆρξε πρόγραμμα τοῦ Παύλου ἢ σχέδιο γραφῆς τοῦ Λουκᾶ; Συμβαίνει κλιμάκωση (κανονικὰ ἀποκλιμάκωση) ἀνά πόλη: 1. Ξυλοδαρμός-αὐστηρὴ φυλακὴ (Φ), 2. Δικαστήριον (Θ), 3. δημόσια ἀντίδραση (Β), 4. χλευασμός (Α), 5. τιμωρία (Ἰουδαίου ἀντιδίκου) (Κ). Τὸ (ρωμαϊκὸ) Δίκαιο λάμπει. Τέλος Καλό!

ΣΗΜ. 1. Ἐπτὰ τόποι, ἐπαρχίες (5) ἢ πόλεις (2) ἀναφέρονται στό α' μέρος τῆς Β' Περιοδείας (15.36 κ.ε.): Συρία, Κιλικία, Δέρβη, Λύστρα, Φρυγία, Γαλατία, Μυσία, ὅπου τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἀλλάζει τὴν πορεία τους (16.7).

Τελετουργικά θέματα 5. Ειδικές διατάξεις και υποχρεώσεις

Μακαριστοῦ Μητροπ. Ζιχνῶν καὶ Νευροκοπίου Νικοδήμου

Καὶ οἱ νεωκόροι, ἐκτός ἀπὸ τὸν κανονικὸν τους διορισμό (ὅπως καὶ στὴν περίπτωση τῶν ψαλτῶν) ἀπὸ τὴν οἰκεία Ἐκκλησιαστικὴ Ἀρχή (καὶ ὅχι ἀπλῶς ἀπὸ τὸ Ἐκκλησιαστικὸ Συμβούλιο, δηλ. τῶν Ἐπιτρόπων τοῦ Ναοῦ), ἡ ἀκρίβεια ἀπαιτεῖ νὰ λαμβάνουν καὶ εἰδικὴ εὐχὴ ἀπὸ τὸν οἰκείον Ἀρχιερέα (πβ. Μέγα Εὐχολόγιον, Εὐχὴ εἰς τὸν εἰσερχόμενον εἰς διακονίαν ἐκκλησιαστικὴν), γιὰ νὰ εἰσέρχονται καὶ στὸ «Ἱερό» πρὸς ὑπηρεσία καὶ ἐργασία καθαριότητος. Ὡστόσο, ἐπ' οὐδενὶ δέν εἶναι ἐπιτρεπτό σέ αὐτούς νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὸν εὐτρεπισμὸ τῆς Ἁγίας Τράπεζας, τῆς Προθέσεως καὶ τῶν Ἱερῶν Σκευῶν, διότι αὐτὴ ἡ ἀρμοδιότητα καὶ εὐθὺνὴ ἀνήκει ἀποκλειστικῶς στοὺς διακόνους καὶ τοὺς πρεσβυτέρους. Οἱ γυναῖκες βοηθοὶ νεωκόροι, οἱ ὁποῖες πάντως λαμβάνουν σέ προχωρημένη ἡλικία εὐχὴ εἰσόδου στὸ «Ἱερό», δέν εἶναι ὀρθὸ νὰ εἰσέρχονται σέ αὐτὸ τίς ὥρες τῆς θείας λατρείας, παρὰ μόνον ὅταν ἀργεῖ ὁ Ναός καὶ γίνεται ἡ ἐργασία καθαριότητάς του, στὴν ὁποία οἱ νεωκόροι ὀφείλουν νὰ ἐπιδίδονται μὲ εὐσυνειδησία καὶ ζήλο καὶ φόβο Θεοῦ, ὑπὸ τὴν ἐπιστάσιάν των ἐφημερίων καὶ κυρίως των προϊσταμένων των Ἱερῶν Ναῶν. Ὀφείλουν νὰ τακτοποιοῦν τὰ καθέκαστα τῆς ὑπηρε-

σίας τους (κανδηλές, τράπεζες μνημοσύνων καὶ Ἀρτοκλασίας, κηροπήγια, κ.λπ.) πρὶν ἀπὸ τὴν ἑναρξὴ τῶν Ἱερῶν Ἀκολουθιῶν, γιὰ νὰ μὴ δημιουργεῖται θόρυβος καὶ ἀταξία καὶ διάφορες κινήσεις καὶ μετακινήσεις προσώπων καὶ πραγμάτων τὴν ὥρα τῆς ἀκολουθίας. Οἱ πολυέλεοι εἴθισται νὰ ἀνάβονται στὸν Ὁρθρο κατὰ τοὺς Αἵνους. Ὅσοι δέν φωτίζονται μὲ ἡλεκτρισμό, πρέπει νὰ ἔχουν ἐτοιμαστῆ ἕκ των προτέρων μὲ ἔλαιον ἢ κερία καὶ ἀνάβονται τὴν ἴδια ὥρα (στὸ κλίμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου), μετὰ ἀπὸ ὑπόκλιση τοῦ νεωκόρου στὸν χοροστατοῦντα Ἀρχιερέα καὶ ἀσπασμὸ τῆς χειρός του, ἢ –ἂν δέν παρίσταται Ἀρχιερέας– μετὰ ἀπὸ ὑπόκλιση στὸν Ἀρχιερατικὸ Θρόνον.

Τὸ χτύπημα τῆς καμπάνας –ἔργο ἐπίσης τῶν νεωκόρων– πρὶν ἀπὸ τὴν ἑναρξὴ τῶν Ἱερῶν Ἀκολουθιῶν γίνεται κατὰ τὸ ἰσχύον ὠρολόγιον πρόγραμμα κάθε Ἱ. Μητροπόλεως. Εἴθισται στὸν Ὁρθρον νὰ χτυποῦν πάλι οἱ καμπάνες κατὰ τὴν ἑναρξὴ τῶν Καταβασιῶν καθὼς καὶ τῆς Μ. Δοξολογίας. Ὅποτε πρόκειται νὰ χοροστατήσῃ Ἀρχιερέας, τὸ χτύπημα τῆς καμπάνας ὑποχρεωτικῶς συντονίζεται μὲ τὴν ἄφιξή του στὸν Ναό, μὲ τὴν μερίμνα τῶν νεωκόρων.

Β'. Οἱ ἀνώτεροι κληρικοί

Οἱ Διάκονοι καί οἱ Πρεσβύτεροι, πού ἀνήκουν στόν ἀνώτερο κλῆρο τῆς Ἐκκλησίας, ὑπόκεινται σέ ὀρισμένες διατυπώσεις, τελετουργικῆς φύσεως, ἰδιαίτερώς σέ σχέση μέ τήν παρουσία τοῦ Ἐπισκόπου στίς ἱεουργίες, γιά τίς ὁποῖες θά μιλήσουμε παρακάτω.

Σχετικά μέ τό ἱερατικό συλλειτουργοῦ καί τίς συναφεῖς διατυπώσεις τῆς συλλειτουργίας πολλῶν ἱερέων (μέ ἤ χωρίς διάκονο) καταχωρίζεται εἰδική διάταξη στό *Τυπικό* τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας (ἐπιμ. Γεωργίου Βιολάκη, ἔκδ. Μιχαήλ Σαλιβέρου· βλ. Παράρτημα, κεφ. «Περὶ συλλειτουργοῦ», ὅπου ἀναγράφονται οἱ ἀπαραίτητες λεπτομέρειες τῆς συλλειτουργίας. Ἐκτενέστερα ἀσχολεῖται μέ αὐτές τίς λεπτομέρειες τό *Ἱερατικόν* (μέ τήν ἔγκριση τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, Κωνσταντινούπολη 1895, σ. 145-150, § «Ἱερατικὸν συλλειτουργόν»). Καί ἀναλυτικότερα, ἐπίσης, καθορίζονται οἱ ἐν λόγῳ διατυπώσεις στό *Ἡμερολόγιον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος* (ἔτος 1962, σ. 17-26). Ὡς ἐκ τούτου, ἐδῶ ἀρκούμεστε ἀπλῶς νά παραπέμψουμε στά ἀνωτέρω, γιά τόν πρόσθετο λόγο ὅτι στό νεότερο *Ἱερατικόν* (Ἀθήνα: Ἀποστολική Διακονία 1962) ὁ καθένας μπορεῖ εὐκόλα νά βρεῖ αὐτές τίς διατυπώσεις (σ. 241-250) μέ ἐπίσημες καί αὐθεντικές περιγραφές (καθὼς ἡ ἔκδοση φέρει τήν ἔγκριση τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καί ἔγινε μέ τήν ἐπιστάσιον εἰδικῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς).

Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς πρεσβυτέρους καί διακόνους, οἱ διατυπώσεις παρουσία

Ἀρχιερέως (σέ χοροστασία ἢ λειτουργία) ἔχουν ὡς ἑξῆς:

1. Κατ' ἀρχήν, ἔχουν τήν ὑποχρέωση νά ὑποδεχθοῦν τόν Ἀρχιερέα πού φθάνει στόν Ἱερό Ναό. Λίγο πρὶν ἀπὸ τήν καθορισμένη ὥρα ἀφίξης τοῦ Ἀρχιερέα, οἱ παριστάμενοι στόν Ναό ἱερεῖς καί διάκονοι ἐξέρχονται καί τόν περιμένουν στά προπύλαια τοῦ Ναοῦ. (Στά χωριά ὑπάρχει ἡ συνήθεια, οἱ κληρικοὶ μαζί μέ τοὺς ἐπιτρόπους τοῦ Ναοῦ καί ἄλλους εὐσεβεῖς χριστιανούς νά προϋπαντοῦν τόν Ἀρχιερέα στήν εἴσοδο ἢ στό κέντρο τοῦ χωριοῦ καί νά τόν συνοδεύουν στόν ναό μέ κωδωνοκρουσίες). Στόν νάρθηκα τοῦ Ναοῦ ὁ Ἀρχιερέας (πού γίνεται δεκτός μέ κωδωνοκρουσίες) περιβάλλεται μανδύα ἀπὸ τόν διάκονο καί λαμβάνει τήν ἀρχιερατικὴ ράβδο («πατερίτσα») ἀπὸ τόν πρῶτο τῶν ἱερέων, στόν ὁποῖον παραδίδει τὴ συνήθη ράβδο του (βακτηρία). Ἡ εἴσοδος στόν Ναό γίνεται ὡς ἑξῆς: προπορεύονται, κατὰ τήν Πατριαρχικὴ τάξη, πρῶτος ὁ λαμπαδοῦχος – ἀκριβέστερα, μέ διβάμβουλο– καί μετὰ ἱερεῖς καί διάκονοι· ὁ νεώτερος διάκονος ἢ κάποιος ρασοφόρος ἢ ἓνα παιδί μέ στιχάριο κρατεῖ τό ἄκρο τοῦ μανδύα τοῦ Ἀρχιερέα, ὁ ὁποῖος εἰσέρχεται στόν Ναό, στέκεται στό μέσον τῆς σολέας, εὐλογεῖ τοὺς χορούς καί τόν λαό, στρεφόμενος διαδοχικὰ πρὸς τὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα καί ἀμέσως μετὰ ἀνέρχεται στόν Ἀρχιερατικὸ θρόνο.

2. Στὴ συνέχεια, λαμβάνουν «καιρό», μέ ἐδαφιαία ὑπόκλιση καί ἀσπάζόμενοι τό χερί τοῦ Ἀρχιερέα, ὅλοι οἱ πρεσβύτεροι καί διάκονοι, κατὰ τὴ σειρά τῶν πρεσβείων τους, οἱ πρῶτοι ἀπὸ

αυτούς ανά ζεύγη (δηλ. ανά έναν ιερέα με έναν διάκονο). Τελευταίοι λαμβάνουν «καιρό» οι φάλτες.

Στόν Ἑσπερινό, κατά τήν Πατριαρχική τάξη, στήν ἀρχή τῆς ἀκολουθίας λαμβάνουν «καιρό» ἀπό τόν Ἀρχιερέα μόνον ἓνας ιερέας καί ἓνας διάκονος, ἐνῶ οἱ υπόλοιποι κατά τό Δοξαστικό (ἐξερχόμενοι καί εἰσερχόμενοι κατ' ἀκρίβεια ἀπό τίς πλάγιες θύρες τοῦ Ἁγίου Βήματος –ἐξοδος ἀπό τή βόρεια καί εἰσοδος ἀπό τή νότια– καί κατά τή συνήθεια πού ἐπικράτησε ἀπό τήν Ὁραία Πύλη), γιά ἐνδυθῶν στή συνέχεια τά ἁμφιά τους καί νά λάβουν μέρος στήν Εἴσοδο.

Στό κλίμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὅταν ἀπουσιάζει ὁ Ἀρχιερέας, αὐτοί πού θά ιερουργήσουν λαμβάνουν «καιρό» ἀπό τόν Ἀρχιερατικό θρόνο. Αὐτό ὅμως εἶναι ἀνάρμοστο καί ἄσκοπο, ἐφ' ὅσον ἀπαραιτήτως θά ἀσπασθοῦν τό ἱερό Εὐαγγέλιο καί τήν Ἁγία Τράπεζα, τά ὅποια ἀσυγκρίτως κατέχουν ὑψηλότερη θέση ἀπό τόν Ἀρχιερατικό θρόνο. Μόνον ὅταν εἶναι παρών ὁ Ἀρχιερέας αἰτοῦνται τήν εὐλογία του αὐτοί πού θά ιερουργήσουν, πρίν μετάσχουν στήν ιερουργία, ἐνῶ κατά τήν ἀπουσία του θεωρεῖται ὅτι ἔχουν δεδομένη τήν ἄδεια νά ιερουργοῦν διά τοῦ κανονικοῦ διορισμοῦ, συνεπῶς διόλου δέν ὀφείλουν νά προσέρχονται στόν κενό Ἀρχιερατικό θρόνο γιά νά ζητήσουν εὐλογία καί «καιρό». Ὅσο γιά τήν εἰκόνα τοῦ Κυρίου ὡς Μεγάλου Ἀρχιερέα στόν Ἀρχιερατικό θρόνο, διόλου δέν ὑπέρκειται τῆς εἰκόνας στό Τέμπλο, τήν ὁποία ἀπαραιτήτως θά ἀσπασθοῦν αὐτοί πού θά ιερουργήσουν λαμβάνοντας «καιρό», διά

τῆς καθιερωμένης εἰδικῆς προσευχῆς, ἥ τῆς ἀπεικονίσεως, στό ἱερό Εὐαγγέλιο, τοῦ Κυρίου Ἑσταυρωμένου καί Ἀναστάντος.

Το ἴδιο θά λέγαμε καί γιά μιάν ἄλλη συνήθεια, πού ἐπίσης ἰσχύει στό κλίμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, κατά τήν ὁποία τήν ἑσπέρα κάθε Σαββάτου προσέρχονται οἱ ἐφημέριοι τῆς ἔδρας τῆς Μητροπόλεως στό Ἐπισκοπεῖο καί λαμβάνουν «καιρό» ἀπό τόν Ἀρχιερέα γιά... τήν ἐβδομάδα! Καί αὐτό εἶναι ἄσκοπο καί ἀνάρμοστο, ἔστω καί ἂν σέ πολλά μέρη εἴθισται, σ' αὐτήν τήν περίπτωσι, νά ἀναγινώσκεται στό παρεκκλήσιο τοῦ Ἐπισκοπεῖου ἡ Θ' Ὁρα ἀπό τούς κληρικούς πού πλασιώνουν τόν οἰκεῖο Ἀρχιερέα. Μία μόνο σκοπιμότητα καί ἀξιοποίηση αὐτοῦ τοῦ ἐθίμου μπορεῖ νά τό δικαιώσῃ. Ἄν ὁ Ἀρχιερέας χρησιμοποιεῖ τήν εὐκαιρία αὐτή γιά τήν ἐβδομαδιαία τακτική ἐπαφή μέ τούς ἐφημερίους τῆς ἔδρας τῆς Μητροπόλεως (γιατί ἄραγε μόνον αὐτοί νά ἔχουν μιὰ τέτοια ὑποχρέωση, ἐνῶ οἱ υπόλοιποι ὄχι;), δηλ. ἂν συζητοῦνται κατά τή διάρκειά της προβλήματα τοῦ ἐφημεριακοῦ ἔργου καί παρέχονται σχετικές ὁδηγίες ἀπό τόν ποιμενάρχη πρὸς τούς «συνεργούς» του, γιά τήν ὑποβοήθησι τοῦ ἔργου τους καί τή συμπλήρωσι (καί βεβαίως καί τήν ἀνταλλαγὴ) τῆς πείρας τους μέ τούς ἄλλους.

Έξιτόνιο, Excitonium, και μία νέα μορφή ύλης

Κώστας Τσιαντής

Καθηγητής Παν. Δυτ. Αττικής

Τελειώνουμε τη συνοπτική εξέταση των σταδίων τεχνολογικής εξέλιξης που περιγράψαμε στά προηγούμενα άρθρα, με την παρουσίαση ενός νεοανακαλυφθέντος κβαντικού σωματιδίου, του έξιτονίου, και μιās νέας/έξωτικής μορφής ύλης που στηρίζεται σ' αυτό: αποκαλείται excitonium.

Τί είναι τό έξιτόνιο. Όλοι μας έχουμε ακούσει για τό φωτοηλεκτρικό φαινόμενο: όταν προσπέσει φως σέ ένα μέταλλο, απελευθερώνονται από αυτό ηλεκτρόνια που μπορεί νά χρησιμοποιηθούν για νά παραχθεί ηλεκτρικό ρεύμα. Έφαρμογές αυτού του φαινομένου απαντούν στά φωτοκύτταρα, φωτοβολταϊκά στοιχεία, κ.ά. Για νά συμβεί τό φωτοηλεκτρικό φαινόμενο, πρέπει ή ενέργεια του φωτός (της ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας) που προσπίπτει στό ύλικό νά έχει ισχύ τόσοση όση χρειάζεται, προκειμένου τά ηλεκτρόνια νά υπερπηδήσουν τή δύναμη που τά συγκρατεί εντός του μετάλλου. Άν ή ενέργεια δέν είναι αρκετή, τότε τό ηλεκτρόνιο διεγείρεται μέν από τή ζώνη σθένους (τήν υπεύθυνη για τίς χημικές ιδιότητες και τήν αγωγιμότητα) του ύλικού, δέν εξέρχεται όμως της επιφάνειας του ύλικού, μένει εντός αυτού. Παρατηρήθηκε ότι τό διεγερμένο ηλεκτρόνιο μαζί μέ τήν "όπή" που αφήνει πίσω του (στή θέση σθένους) έλκονται

μεταξύ τους μέσω της δύναμης Coulomb και σχηματίζουν ένα δεσμευμένο ζεύγος/ένα οίονει ουδέτερο σωματίδιο τό οποίο ονομάστηκε έξιτόνιο.

Τό έξιτόνιο είναι άσταθές και έχει πεπερασμένη διάρκεια ζωής, καθώς τό ηλεκτρόνιο του τελικά επανενώνεται μέ τήν όπή και εκπέμπει ενέργεια. Η διάρκεια ζωής των έξιτονίων κυμαίνεται στίς κλίμακες των νανοδευτερολέπτων (10-9) και μικροδευτερολέπτων (10-6). Όστόσο ή κατάστασή τους μπορεί νά είναι σταθερή για όσο χρόνο άπαιτείται, ώστε νά μελετηθούν πειραματικά.

Μία νέα μορφή ύλης: τό excitonium. Ο όρος έξιτόνιο (exciton) προτάθηκε για πρώτη φορά τό 1931 από τον Ρώσο φυσικό Yakov Frenkel.

Στή δεκαετία του 1960 ό θεωρητικός φυσικός Bert Halperin στό Harvard παρατήρησε ότι τό έξιτόνιο μπορεί νά συμμετέχει σέ φαινόμενα όπως ή συμπύκνωση Bose-Einstein. Εισηγήθηκε έτσι τήν ύπαρξη μιās νέας μορφής συμπυκνωμένης ύλης, τό excitonium, που θά μπορούσε νά εμφανιστεί κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες χαμηλής θερμοκρασίας και ύψηλης πυκνότητας έξιτονίων. Η ιδέα του ήταν κάτι που έχει συναρπάσει τούς φυσικούς και τούς μηχανικούς ύλικων. Τό 2017 ό καθηγητής Peter Abbamonte στό Πανεπιστήμιο του Illinois έπιβε-

βαίωσε πειραματικά την ύπαρξη του excitonium (σέ ύλικό TiSe_2) τό όποιο συμπεριφέρεται σάν ύπερρευστό ή ύπεραγωγός, γεγονός πού χαρακτηρίστηκε ως εύρημα «κοσμικής σημασίας».

Τό 2017 ή έρευνητική ομάδα του Έλευθερίου Γουλιελμάκη στό έργαστήριο Max Planck κατάφερε νά συλλάβει σέ πραγματικό χρόνο την άστραπιαία κίνηση των έξιτονίων μέσα σέ στερεά ύλικά, χρησιμοποιώντας πρός τουτό ειδική "κάμερα" ικανή νά καταγράψει κινήσεις πού διαρκούν μόλις 750 άττοδευτερόλεπτα (δισεκατομμυριοστά του δισεκατομμυριοστού του δευτερολέπτου).

Τό 2019 τό Πολυτεχνείο της Λωζάνης κατασκεύασε τρανζίστορ έξιτονίων πού μπορεί νά μιμηθεί συνάψεις και νευρώνες του ανθρώπινου έγκεφάλου, χρησιμοποιώντας πρός τουτό δισδιάστατα ύλικά (δισεληνιούχο βολφράμιο και μολυβδαίνιο).

Τό 2025, έρευνητική ομάδα στό Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνια (Irvine), μέ επί κεφαλής τόν Louis Jauregui, ανακάλυψε μιά νέα κατάσταση ύλης πού εμφανίζεται στό συνθετικό ύλικό πεντατελουρίδιο του άφνίου (hafnium pentatelluride) υπό μαγνητικό πεδίο έως και 72 Tesla. Έδω τά έξιτόνια σχηματίζονται από ήλεκτρόνια και όπές μέ ίδιο σπίν, κάτι πού δέν συμβαίνει στό excitonium. Η ένωση αυτή δημιουργεί μιά μονωτική φάση πού μεταφέρει ενέργεια χωρίς ήλεκτρικό ρεύμα, μέσω έξιτονίων. Ονομάζεται μονωτής τριπλού

σπίν-έξιτονίου, μιά νέα κατάσταση ύλης διαφορετική από τίς 4 γνωστές (στερεά, υγρά, άέρια και πλάσμα).

Έφαρμογές. Η νέα ύλη μπορεί νά χρησιμοποιηθεί στη μεταφορά ενέργειας και πληροφορίας. Άνοιξε τόν δρόμο στην έξιτονική τεχνολογία χωρίς ήλεκτρικό ρεύμα. Είναι έξαιρετικά άνθεκτική στην άκτινοβολία και μπορεί νά χρησιμοποιηθεί στην ανάπτυξη άνθεκτικών ύπολογιστών και ήλεκτρονικών ικανών νά άντέξουν στίς σκληρές συνθήκες του βαθέως διαστήματος. Επίσης σέ νέες ενεργειακά άποδοτικές τεχνολογίες, όπως ή σπιντρονική (spintronics) ή όποία μπορεί νά μεταδίδει σήματα και πληροφορίες χρησιμοποιώντας τό σπίν ενός ήλεκτρονίου αντί για τό φορτίο του. Τέλος σέ νέα είδη ύπολογιστών μέ χαμηλότερη κατανάλωση ενέργειας και σέ φωτονικούς ύπολογιστές (πού χρησιμοποιούν φωτόνια αντί για ήλεκτρικό ρεύμα).

Τελειώνοντας... Όλοκληρώνουμε μέ τό παρόν άρθρο την ένότητα για τίς τεχνολογικές ανακαλύψεις και τά στάδια της τεχνολογικής εξέλιξης. Στά έπόμενα θά κατευθύνουμε την προσπάθειά μας στη σύνδεση της τεχνολογίας μέ τή φιλοσοφία, την πολιτική και την ταυτότητα της ανθρώπινης ύπαρξης, αναζητώντας ιδιαίτερα τίς έπιπτώσεις της τεχνητής νοημοσύνης, της νανοτεχνολογίας, της βιοτεχνολογίας, της γενετικής και των κβαντικών τεχνολογιών πάνω στον άνθρωπο, την κοινωνία και τή φύση.

Ζαμπίας Αγριμάκη
Ίστορικού - Δρος Νεοελληνικής Φιλολογίας

π. Νικόλαος Λουδοβίκος, *Ο τεχνοπίθηκος και η αλήθεια. Ερμηνευτική της θρησκείας στον καιρό της τεχνητής νοημοσύνης*, Αθήνα: Αρμός 2024. Μέ αξονα τήν ειδική διάλεξή του στό Α΄ Διεθνές Έπιστημονικό Συνέδριο για τά 100 χρόνια του περιοδικού *Θεολογία* («Ο Όρθόδοξη Θεολογία έν πορεία στην "άυλη πραγματικότητα" τής ύστερης νεωτερικότητας», Αθήνα 11-14 Όκτωβρίου 2023), αλλά και άλλα μελετήματά του που έχουν παρουσιαστεί σέ μορφή διαλέξεων και όμιλιών, ό π. Νικόλαος Λουδοβίκος διερευνά μία έρμηνευτική τών θεολογιών στό πλαίσιο τής σύγχρονης τεχνολογικής πραγματικότητας και ειδικότερα του τρόπου μέ τόν όποιον αυτόκατανοείται και αυτοπροσδιορίζεται ό χριστιανικός έλληνικός και δυτικός κόσμος. Αναδεικνύεται πλειάδα επίκαιρων ζητημάτων, όπως οι άνθρωπολογικές συνέπειες τής σύγχρονης τεχνολογίας, ό λεγόμενος «βελούδινος όλοκληρωτισμός», ή ανάγκη έπανασύνδεσης μέ τή χαμένη ιερότητα του μυστηρίου του κόσμου κ.ά.

Βιβλία και περιοδικά που λάβαμε. Νέες κυκλοφορίες

π. Έμμανουήλ Άνδρ. Γιαννούλης, *Άγιος Νεκτάριος. Ό Άγιος τής σιωπής. Πλήρης ιστορική-άφηγηματική βιογραφία από τήν γέννηση του Αγίου, μέχρι και τήν σύγχρονη εποχή*, Αθήνα: Έπτάλοφος 2025.

Θεόφιλος Κένταρχος, *Αθωνικά αποτυπώματα. Εικαστικά αποτυπώματα από μια κοινότητα με πολλές ιδιαιτερότητες στον τρόπο ζωής, στη σκέψη, στην οργάνωση, στη θρησκευτική πίστη και λατρεία. Από τις επισκέψεις μου τις δεκαετίες του '70 και του '80*, Αθήνα: Άποστολική Διακονία 2025.

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, *Στο Χριστό στο Κάστρο*, εικονογράφηση Ελευθέριος Μύστακας, Αθήνα: Ακρίτας 2024.

Λεπτομέρεια από τόν ψηφιδωτό χάρτη τής Μάδαμπα (6ος αί. μ.Χ., Ιορδανία), όπου ή αρχαιότερη σωζόμενη άπεικόνιση τών Αγίων Τόπων

Έκπομπές που προτείνουμε:

Καθημερινά:

22.00: ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΙΣΤΗ (Ε)

Προσεγγίσεις στους όρους της πίστεως.

Μέ τον Δημήτρη Μαυρόπουλο

12.00: ΤΟ ΑΛΑΤΙ ΤΗΣ ΓΗΣ

Παραδοσιακή μουσική.

Μέ τον Λάμπρο Λιάβα.

20.00: ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΑ ΤΟΥ 89,5.

23.00: ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ 89,5.

00.00: ΜΕ ΛΟΓΙΑ ΑΚΡΙΒΑ ΚΑΙ ΟΜΟΡΦΕΣ ΜΟΥΣΙΚΕΣ.

Άποσπάσματα από κείμενα Πατέρων μέ μουσικές γέφυρες.

Μέ τήν Κυριακή Αϊλιανού.

Οί έκπομπές τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος
89,5 ἀναμεταδίδονται ἀπό τούς δικτυωμένους σταθμούς
τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων.

ΠΛΗΡΩΜΕΝΟ ΤΕΛΟΣ
Ταχ. Γραφείο Κ.Ε.Μ.Π. ΚΡ
Αριθμός Άδειας 10

ΚΩΔΙΚΟΣ ΕΛΤΑ 21 2355

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (Ε.Μ.Υ.Ε.Ε.)
Άθηνάς 30 10551 Άθηναι
Τηλ. 211-1825298 Fax: 211-1824317
ISSN 1105-7203